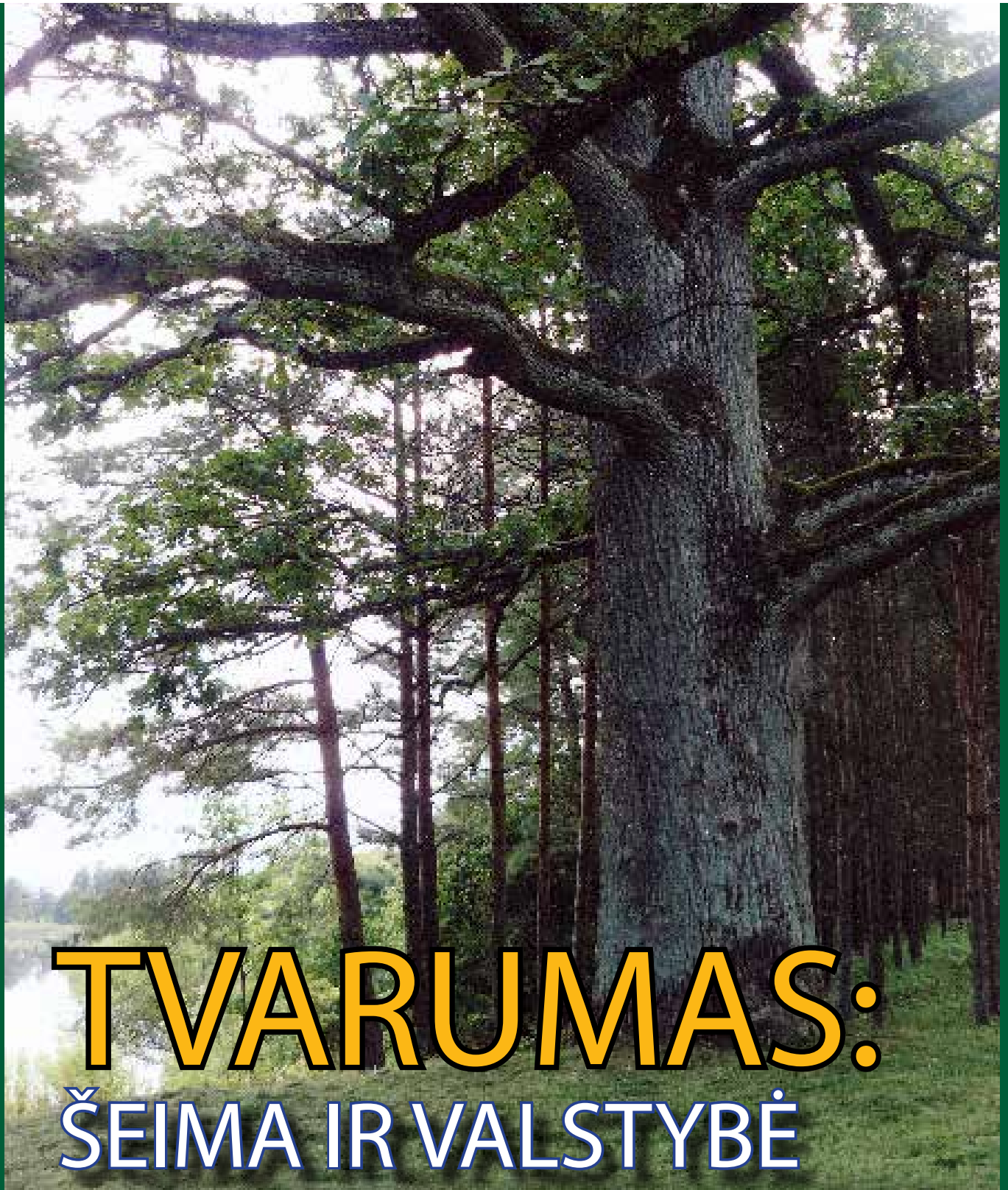

POZICIJA

POZICIJA

2016 m.

TVARUMAS:
ŠEIMA IR VALSTYBĖ

ŠEIMA ANKSTESNĖ UŽ VALSTYBĘ

„Šeima yra ankstesnė ir būtinesnė negu valstybė“, taip daugiau nei prieš du tūkstančius metų sakė Aristotelis.

Tarptautinės teisės dokumentuose skelbiama, kad šeima yra pagrindinė visuomenės grupė ir ląstelė. Lietuvos Konstitucijoje įrašyta: **šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas**. Šeima, kaip neginčijama vertybė, daugumoje pasaulio valstybių yra saugoma ir ginama.

Tačiau dėl pastarojo meto pokyčių visuomenėje šeimai iškilo rimtas pavojus. Lietuvos politikai vienu šeimos klausimo aspektu sutaria, kad po 2011 m. rugsėjo 28 d. Konstitucinio Teismo nutarimo, išaiškinusio, jog „konstitucinė šeimos samprata grindžiama šeimos narių tarpusavio atsakomybe, supratimu, emociniu prierašumu, pagalba ir panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu priimti tam tikras teises ir pareigas, t. y. santykių turiniu, o šių santykių išraiškos forma konstitucinei šeimos sampratai esminės reikšmės neturi“, sunku aiškiai įvardinti, kas yra ŠEIMA. Neatsitiktinai 106 praėjusios kadencijos Seimo nariai 2013 m. pateikė Konstitucijos 38 str. papildymo įstatymo projektą (Nr. XIIP-1217) nuostatomis, jog „šeima sukuriama sudarius santuoką... šeima taip pat kyla iš motinystės ir tėvystės... valstybė saugo ir globoja santuoką.“

Virė aršios diskusijos. Oponentai teigė, kad projektas diskriminuoja kitokias nei santuokos pagrindu sudarytas šeimas, kad vienišos motinos su vaikais bei kartu gyvenantys broliai, seserys, seneliai su vaikaičiais, vaikų neturintys, bet kartu gyvenantys sugyventiniai neteks šeimos statuso.

Tuo tarpu Projekto iniciatorių nuomone, šie oponentų teiginiai nepagrįsti: **tarpusavio supratimas, emocinis prierašumas nėra juridiniai faktai**, o buvimas kartu neatskleidžia, nuo kurio momento asmenys prisiima tam tikras teises ir pareigas, kad jų bendrą gyvenimą galima būtų vadinti šeima. Be to, sugyventiniai ir dabar gali būti pripažįstami šeima - Konstitucija jiems to nedraudžia, tačiau jie patys vengia savo santykius viešai deklaruoti. Broliai ir seserys savaime yra šeima, nes juos sieja bendra tėvystė ir motinystė. Vaikaičių ir senelių giminystė kyla iš tėvystės ir motinystės. Visa tai ir siūloma įtvirtinti Konstitucijoje.

Aršiausiais Projekto priešais tapo siekiantieji įteisinti tos pačios lyties asmenų bendrą gyvenimą. Lietuvos gėjų, lygos atstovai atvirai teigia, kad vienas pagrindinių Nacionalinės LGBT teisių organizacijos LGL veiklos prioritetų - teisinis tos pačios lyties šeimų pripažinimas. Tiesa, plačiau šia tema LGL atstovai diskutuoti nepanoro motyvuodami laiko stoka. Tačiau laiške „Pozicijos“ redakcijai nurodė: „mūsų organizacija laikosi principinės pozicijos, jog stabiluose de facto santykiuose gyvenančios tos pačios lyties poros yra šeima, o šių pozicija pagrindžia ir LR Konstitucinio teismo 2011 metų nutarimas dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos. Todėl bet kokie bandymai siaurinti konstitucinę šeimos sampratą, siekiant atriboti tos pačios lyties šeimas nuo iš šio instituto kylančių teisių bei pareigų, mūsų organizacijos nuomone, yra diskriminacinio pobūdžio. Tuo pačiu asociacija LGL pažymi, jog socialinės politikos srityje valstybė turėtų aktyviau įvairiomis priemonėmis remti Lietuvos šeimas (ypatingai turinčias vaikų), nes šeima yra valstybės ir visuomenės pagrindas.“

Taip išryškėjo du šeimos sampratos skirtumai, o iš esmės dvi skirtingos pasaulėžiūros, kurioms atskleisti yra skirtas šis „Pozicijos“ žurnalo numeris.

Redakcija

POZICIJA

2016 m. Nr.4 (632)

Leidžiamas nuo 1989 metų

Leidėjas

Lietuvos žmogaus
teisių asociacija

LŽTA atstovauja:

Tarptautinei
žmogaus teisių
lygų federacijai
(FIDH)

Europos žmogaus
teisių asociacijai
(AEDH)

Vyriausiasis redaktorius
Vytautas Budnikas

Redakcijos adresas:
Laisvės pr.60-302, Vilnius
Tel. 8699 13084
Interneto portalas „Pozicija“
www.pozicija.org
El.paštas: komitetas@lzta.lt
www.lzta.lt

Leidinį remia

Spaudos radijo ir televizijos
rėmimo fondas 2016 metams
suteikė 2000 eur. paramą projek-
tui „Teisinių žinių visuomenė“.
1000 eurų tema „Valstybės viltis
- šeima“ (44 psl.).

Spausdino „Ūlos tėkmė“.
Tiražas - 500 egz.

ISSN 1392-4478

TURINYS

TVARUMAS: ŠEIMA IR VALSTYBĖ

- 2 **S. Arlauskas.** Valstybės pareiga ginti monogaminę šeimą ir santuoką
- 4 **A. Jakubauskas.** Visų pirma - tai kontraktas
- 8 **B. Karvelienė.** Baisiausiam sapne nenorėčiau susapnuoti...
- 10 **A. Čeponienė.** Jie mokosi katalikiškų giesmių
- 13 **I. Akay.** Lietuva – antroji mūsų Tėvynė
- 17 Pabėgėliai į Lietuvą tikrai nesiveržia
- 19 Anapus suvokimo ribos. B. Obelenienę kalbina D. Kurmilavičiūtė
- 23 **H. Kobeckaitė.** Karaimų šeima ir jos tradicijos
- 26 Išsaugosime šeimą - išsaugosime valstybę
- 26 **P. Auštrevičius.** Kompromisas – visų kelias
- 28 **T. Šalkauskas.** Nepainiokime bendrųjų žmogaus ir sutuoktinių teisių
- 29 Mėginimai įteisinti surogaciją
- 29 **V. Malinauskas.** Tai laisvas ir viešas teisinis bei moralinis įsipareigojimas
- 30 **N. Cheifec.** Gyvenimas žydų šeimoje – tai gyvenimas pagal Torą
- 32 Ideologinė kolonizacija. I. E. Laumenskaitę kalbina V. Budnikas
- 36 Laikas akmenis mėtyti, metas juos rinkti (*klausimai LR Seimo frakcijoms*)
- 37 **A. Dumbrava.** Konstitucinis Teismas supriešino visuomenę
- 38 **R. Tamašunienė.** Tai vengimas prisiimti įsipareigojimus
- 39 **E. Vareikis.** Teisė išsiskirti kol kas svarbesnė...
- 40 **R. J. Dagys.** Pasinėrę į laisvę rinktis gyvename šeimų irimo sąlygomis
- 42 Kinija: kelias į demografinę duobę
- 45 Kreipimasis dėl žmogaus teisių, pilietinių ir politinių lasivių
- 45 **A. Vaišvila.** Padidinta meilė asmeninėms teisėms ir neapykanta pareigoms
- 48 Ar žmogaus teisės tėra iliuzijos?

Svarbiausia, kad valstybės, atsisakydamos proteguoti skirtingų lyčių santuokas dėl tariamos individo pasirinkimo laisvės, daro „meškos paslaugą“ žmonių egzistencijai...

Saulius Arlauskas -

Kazimiero Simonavičiaus universiteto Teisės fakulteto profesorius, mokslų daktaras

VALSTYBĖS PAREIGA GINTI MONOGAMINĘ ŠEIMĄ IR SANTUOKĄ

Visiems atrodo aiški ir neginčytina tezė, kad šeimos kūrimas yra privatus žmonių, kurie subrendo šeimos kūrimo žingsniui, asmeninio apsisprendimo reikalas. Tokia filosofija remiasi ir valstybės, kurios įteisino ar ruošiasi įteisinti vienos lyties asmenų santuokas. Antai Ispanijos vicepremierė, stebėdamasi protestais dėl gėjų santuokų ir jų teisės įvaikinti, pareiškė, kad teisė „neįpareigoja nė vieno daryti ką nors, ko jis nenori daryti“. Politiniuose debatuose norint teoriškai pagrįsti Ispanijos vicepremierės žodžius paprastai naudojama valstybės ir teisės neutralumo tezė. Pagal ją valstybė turi pripažinti įvairius religinius ar filosofinius įsitikinimus, pati nesiangažuodama jokios moralės atžvilgiu. Iš tokio požiūrio taip pat seka, kad valstybės kuriama teisė yra gryna forma, kuri yra atvira bet kokioms moralinėms normoms. O kad visiems būtų galutinai aišku, jog valstybei nedera ko nors ir dėl ko nors moralizuoti, pasitelkiamas triuškinantis filosofinis argumentas – neegzistuoja jokios visiems privalomos, bendros moralinės normos, kurias valstybė besąlygiškai privalėtų konstituciškai ginti.

Teisės moralinio neutralumo šalininkų neįtikina netgi visuotinai taikomas teisei ir moralei bendras principas – imperatyvas saugoti žmogaus gyvybę. Atrodo akivaizdu: nėra fiziškai esančio žmogaus, tai teisė nebeturi kam tarnauti, ir virsta beprasme. Pasirodo, kad ne. Ieškoma ir surandami žmogaus gyvybės atėmimo pagrindai ir jais pateisinamas kur kas „kilnesnis“ tikslas – individo privatumas ir laisvė. Net pačiose resppektabiliausiose Vakarų šalyse privatumu ir pasirinkimo laisve pateisinamas neštumo nutraukimas ar eutanazija.

Taigi gali pasirodyti, kad Vakarų šalyse iš tiesų valstybei draudžiama riboti individo laisvę, jo laisvam pasirinkimui daryti kokias nors teises kliūtis. Antai lei-

džiama žudyti negimusius, leidžiama nusižudyti, jei liga baisi ir gyventi nesinori, leidžiama tuoktis vyrui su vyru ar moteriai su moterimi.

Tačiau sustokime. Netiesa. Tose pačiose Vakarų šalyse tikrai egzistuoja teisės aktų moralinis imperatyvas uždrausti laisvę moksliniais eksperimentais manipuliuoti žmogaus prigimtimi!

Tai klausimas, koku mastu valstybei leistina nedrausti intervencijos į atskiro žmogaus biologinę kilmę. Tai klausimas, ar žmonės turi teisę genų inžinerijos technologijomis keisti, tobulinti savo ir ateities kartų genetinę prigimtį. Iš esmės tai ne tik moralinis, bet ir teisinis žmonių giminės tobulinimo draudimas.

Atrodytų, kad žmonių pažinimo laisvei, asmeninės iniciatyvos laisvei, mokslinei pažangai ir technologijų progresui ribų nėra ir negali būti. Atrodytų, kad tobulesnės žmonių generacijos sukūrimas jau ne Dievo ar gamtos rankose, o paties žmogaus asmeninio apsisprendimo rankose. Atrodytų, kad technologijų pažangos draudimais pažeidžiame moralės ir teisės principus, kurie gina žmonių laisvę ir teisę tobulėti...

Bet teisė vis dėlto įspėja.

Taigi stabtelėkime

1996 m. valstybės Europos Tarybos narės priėmė Žmogaus teisių ir jo orumo apsaugos biologijos ir medicinos srityje konvenciją – Žmogaus teisių ir biomedicinos konvenciją. Konvencijos 13 straipsnis skelbia: „Procedūros, veikiančios žmogaus genomą, gali būti atliekamos tik profilaktikos, diagnostikos ar gydymo tikslais ir tik su sąlyga, kad jomis nesiekama pakeisti palikuonių genomo“.¹

Kodėl teisė draudžia genų inžinerijos mokslininkų laisvę? Allenas Buchananas, garsus bioetikas, kaip tokių technologijų moraliai ir teisiškai nevaldomą rezultatą pateikia tokią ateities viziją: „*Ivairios subkultūros sieks save optimizuoti skirtingomis žmonių giminės kryptimis...atsiras skirtingos būtybių grupės, kiekviena su savo nuosava „prigimtimi“, susijusia su kita per bendrus žmonių rasės protėvius, taip kaip dabar yra su gyvūnais, kurie vystėsi, kurie išsivystė atsitiktinės mutacijos ir natūralios selekcijos dėka*“.²

O štai vokiečių filosofas J. Habermasas įspėja, kad genų inžinerijos taikymo teisinis ribojimas yra nulemtas to, kad „genetinės manipuliacijos gali pakeisti žmonių giminės savipratą taip, kad gali būti sugriautas visai žmo-

¹ *Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine * Article 13 – Interventions on the human genome: „An intervention seeking to modify the human genome may only be undertaken for preventive, diagnostic or therapeutic purposes and only if its aim is not to introduce any modification in the genome of any descendants.*

² *Habermas J. Ibid.*

nijai šventas ir neliečiamas *socialinės integracijos normatyvinis pagrindas*.“³ Kitaip sakant, ne teisės moralinis kaprizas yra drausti mokslo laisvę, o jos prigimtinė funkcija laikyti žmogų natūraliai gimusiu, nelenktyniauti su Dievu ar gamta, nes neribojama genų inžinerijos laisvė gali sukurti žmones pabaisas ir žmonių taikų sugyvenimą padaryti neįmanomą.

Nuotr. iš www.alamodephoto.com

Ar žmogaus privačios teisės mylėti, tuoktis ir turėti palikuonių šaltinis taip pat yra žmonių bendruomenės neliečiama moralinė nuostata bei teisės imperatyvas?

Žmogaus laisvės bendruomeninė ir dieviška determinacija savaime suponuoja pasirinkimo ribas. Laisvu pasirinkimu negali būti pažeidžiamas kito žmogaus orumas. Kitas žmogus negali būti paverčiamas objektu, jo genetinė prigimtimi negali būti manipuluojama, jis negali būti pradedamas mėgintuvėlyje, neleidžiant jam turėti gamtos ir Dievo dovanotų tėvų. Vadinasi, ir šeimos kūrimas gali būti tik toks, kad partneris, sutuoktinis, o taip pat sutuoktinių palikuonys nebūtų diskriminuojami. O tai rodo, kad valstybė teise privalo teikti pirmenybę (legitimuoti) tik tokią šeimą, kuri turi prokreacinį tikslą.

Tikslas

Ar yra būtent taip? Ar žmonių laisvas pasirinkimas ieškant šeimos partnerio nieko nereiškia? Ar valstybės protekcija monogaminei šeimai neriboja žmonių galimybių būti laimingais?

O kas laikytina tikrąja žmogaus gyvenimo laime? Tai ne tik moralei, bet ir teisei svarbus klausimas, o atsakymas į jį yra lemtingas. Lemtingas todėl, kad paprasčiausiai nėra žmogaus, kuris nenorėtų būti laimingas.

Žmogus, kaip individas, yra baigtinis, egzistuoja čia ir dabar. Gamta jį atskyrė nuo kitų žmonių neperžengiama baigtinės būties laike siena. Žmogui kaip dovana duota jo fizinė egzistencija (aš atėjau į pasaulį ne savo valia ir ne

savo noru) ir, kaip sako A. Lopez, jis „nepajėgus“ šios dovanos atsisakyti. Ir tas negebėjimas suponuoja amžinybės testą, kuris sukelia jo savo baigtinės būties sakramentavimo (sutvirtinimo) viltį. Kitas žmogus gyvena ar gyvena kitu laiku, tuo laiku, kuriame manęs nebus. Tai kaipgi tapti laimingam, kai nesi amžinas?

Bet gamtos ir pasaulio kūrėjas nepasmerkė žmogaus vienišai egzistencijai ir beprasmybei. Sukurdamas fizinį-psichinį individą, jis apdovanojo žmogų ypatinga savybe – aistra kitam žmogui, kuri yra vadinama meile. Anot D. C. Schindler, „žmogiška būtybė taip pat yra netgi labiau esmingai subjektas, kuris siekia meilės“.⁴ Meilėje, kuri virsta santuoka, įvyksta išėjimas iš savęs į kitą individą, transcendavimo aktas, vieno žmogaus dvasia atranda save kito žmogaus pasaulyje. Anot D. C. Schindler, „meilė yra ontologinio intymumo priežastis, apsikeitimas būtimis, santykis, kuriame mylintis ir mylimas transcenduoja save į vienas kitą, yra bendrai sujungti ontologine prasme“.⁵

Meilėje du žmonės sukuria naują, iki tol gamtoje neegzistavusią substanciją. Kaip teigia D. C. Schindler, santuoka, interpretuojant ją kaip „tobulą laisvę, reiškia generuojantį ryšį, sujungiantį sutuoktinius anapus akivaizdžių jų egzistencijos ribų“.⁶ Ir tai dar ne viskas. Pasaulio kūrėjas pasirūpino, kad dviejų žmonių suartėjimas čia ir dabar sukurtų trečią, vaiko būtį, kuri, pasirodo, gali egzistuoti ne tik čia ir dabar, bet ir kitu laiku, priklausyti kitai žmonių kartai. Ir taip meilės dėka nusidriekia intymus ryšys ne tik tarp dviejų įsimylėjusių žmonių, bet ir tarp žmonių kartų. „Nuo antikinių laikų visose kultūrose santuoka yra integralus ryšys su vaikų gimimu, ir tai akivaizdžiai daro ją reikšmingą bendrajam gėriui“,- teigia D. C. Schindler.⁷

Kad ir kaip svarstytume, santuoka su kitos lyties žmogumi, kuri dar yra ir vaisinga, nepavergia individo, o priešingai, jį išlaisvina, leidžia realiai peržengti savo biologinio baigtinumo ribas ir įžengti į istorinį laiką. Ar galima didesnė laimė nei jausmas, kad tu esi ne tik erdvės ir laiko kalėjime įkalintas fizinis subjektas, bet ir žmonijos istorijos dalyvis? Suprantama, kad tai laimė ir laisvė sykiu. Sutuoktiniai pasirenka vienas kitą be jokios išorinės prievartos, ir todėl, kaip teigia D. C. Schindler, „įžadų priėmimas yra aukščiausia individo galios rinktis išraiška, jo gebėjimas save riboti taip, kaip jis nori, ypatingai įspūdingu būdu“.⁸ Tokiu būdu, anot autoriaus, teigiant, kad žmogaus valia geba padaryti tokį pasirinkimą, jai suteikiamas ypatingas orumas“.⁹

4 Schindler D. C. « *The Crisis of Marriageas: On the Sterility of modern Will*“.

5 Schindler D. C. *Ibid.*

6 Schindler D. C. *Ibid.*

7 Schindler D. C. *Ibid.*

8 Schindler D. C. *Ibid.*

9 Schindler D. C. *Ibid.*

3 Habermas J. *Ibid.*

Taigi santuokoje pasireiškia aukščiausia žmogaus būties esmė. Tai tokia esmė, kurios žmonija negali ignoruoti, jeigu tik siekia egzistuoti kaip kosminis reiškinys. Neatsitiktinai, kaip teigia D. C. Schindler, “santuoka yra iš esmės religinis vyksmas ir neturėtų stebinti, kad ji kaip tokia bemaž visuomet buvo pripažinta visose kultūrose”¹⁰.

Kita vertus, skirtingų lyčių santuokoje ne tik individas, bet ir bendruomenė realizuoja savo aukščiausią tikslą. Valstybė, pripažindama skirtingų lyčių šeimos narių laisvę per santuoką, reprezentuoja pati save. Taip pasireiškia jos identitetas, jos istorinė būtis – organiška jungtis tarp kartų: tarp buvusių ir esamų, tarp esamų ir būsimų kartų. Taip svarstant galima vienintelė išvada: valstybė įsakmiai privalo proteguoti ir ginti skirtingų lyčių asmenų santuokas, nes tik taip ji gali atlikti savo pagrindinę funkciją ir istorinę misiją.

Tačiau postmodernybėje besireiškianti tendencija sumenkinti tradicinės šeimos išskirtinį socialinį vaidmenį yra šiuolaikinių visuomenių degradavimo ženklas. Silpnėjant viešosios nuomonės pagarbai tradicinei monogaminei santuokai, valstybių viešojoje teisėje atsisakant teikti privilegijuotą statusą skirtingų lyčių asmenų santuokai, kyla pavojus, kad žmonija neteks svarbiausio savo būties integralumo etinio pamato.

O svarbiausia tai, kad valstybės, dėl tariamos individo pasirinkimo laisvės atsisakydamos proteguoti skirtingų lyčių santuokas, daro “meškos paslaugą” žmonių egzistencijai. Asmuo, susipainiojęs jausmuose, patikėjęs, kad šeiminiis gyvenimas su tos pačios lyties partneriu padarys jį laimingą, yra apgaulinėjamas. Suartėjęs su tos pačios lyties partneriu, jis nepažįsta Kito (kitos lyties). Maksimumas, ką jis gali pažinti tos pačios lyties partneryje, tai patį save, vyras – vyrą, moteris – moterį. Tai žmogaus būties diskriminavimo forma. Toks žmogus, atėjęs į pasaulį, neranda kito, neranda kelio į kitą, į kitą lytį, į natūraliai gimusius palikuonis. Jo egzistencija istoriniame laike nutrūksta. Kaip gelbėjimosi priemonės tos pačios lyties partneriai reikalauja įsivaikinimo teisės. Bet tai menka paguoda. Vaikai ne jų būties tėsa. Nekalbant apie tai, kad vaikai tampa auka, žiauraus diskriminavimo objektu, nes iš jų atimamas organinis ryšys su biologiniais tėvais. Tai gi vardan ko valstybė įteisina vienos lyties asmenų santuokas, vardan ko tai daro? Vardan individų laisvės ir laimės ar vardan žmogaus būties beprasmybės pateisinimo?

*Šeima ir religija –
vertybės, padėjusios mums
išlikti per šimtmečius...*

Adas Jakubauskas -
Lietuvos totorių
bendruomenių sąjungos
pirmininkas, M. Romerio
universiteto profesorius

VISŲ PIRMA - TAI KONTRAKTAS

Kadangi Lietuvos totoriai išpažįsta islamą, be jokios abejonės, šeima jie visados laikė ir laiko tik vyro ir moters sąjungą. Jokių kitų šeimos sąvokos interpretacijų mūsų tautos kultūroje nebuvo ir negali būti. Tačiau islamo religija į santuoką nežvelgia kaip į sakramentą - tai visų pirma KONTRAKTAS. Europoje vedybiniai kontraktai atsirado, ko gero, tik XX amžiuje, tuo tarpu islamo pasaulyje gyvuoja šimtmečius. Vyras, veddamas moterį, liudininkų akivaizdoje įsipareigoja rūpintis ja ir galimo santuokos nutraukimo atveju bei pasižada jai palikti atitinkamos vertės turto (jis paprastai išvardijamas). Žinoma, skrybys – pats blogiausias variantas, apie jas tuokdamiesi žmonės negalvoja, deja, gyvenimas juk nenuspėjamas... Tad toks sutuoktinio pasižadėjimas užtikrina buvusiai žmonai galimybę nelikti be materialinio pagrindo po kojomis. Tokio kontrakto mano tautiečiai laikosi nuo seno, nors totorių šeimos tradiciškai visą laiką buvo labai tvirtos, o jų iširimas – itin retas atvejis. Būtent šeima ir religija ir buvo tie pagrindiniai ramsčiai, kurių dėka mes išsaugojome savo tautiškumą ištisus amžius. Tačiau dabar, deja, tenka liūdnai konstatuoti, jog šimtmečiais saugotą dvasinį identitetą ima vis dažniau silpninti asimiliacijos apraiškos. Gausėja mišrių santuokų; jų vis daugiau pradėjo atsirasti per pastaruosius trisdešimt metų, anksčiau tai būdavo itin reta išimtis. Šis reiškinys gerokai neramina, nors ir liečia tokią subtilią sritį, kaip dviejų žmonių jaus-

Šokiai Raižių k., Alytaus raj., 1944 m. vokiečių okupacijos metu

¹⁰ Schindler D. C. *Ibid.*

Vestuvės totorių bendruomenėje. Po II Pasaulinio karo.

mai. Kaip išsaugoti tautinį identitetą, religiją, tradicijas ir kitas pamatines dvasines vertybes, kai santuoka nėra „grynatautė“? Mišrioje šeimoje vaikai dažniausiai neauklėjami nevienos tautinės kultūros dvasia, o to juk labiausiai reikia, kad totorių bendruomenė išliktų ir gyvuotų. Kiek mano tautiečių bendruomenėje esama mišrių šeimų, tiksliai pasakyti negaliu, tačiau pažįstu tik kelias šeimas, kurios savo vaikus auklėja grynai totoriška dvasia.

Taigi „santykių grynumo“ man, kaip savosios tautos atstovui, labiausiai norėtųsi. Laimė, savo bendruomenės gretose turime gražaus jaunimo, nusiteikusio kurti totoriškas šeimas ir laikytis savosios tautos papročių. Vadinasi, tautinės tradicijos dar gajos, dar esama vilties, kad

Susikaupimo minutė Kauno mečetėje

Stepas ir Zina Jakubauskai

išliksime unikalūs. Beje, dabartinėmis sąlygomis savo būsimą gyvenimo draugą totorių jaunuoliai gali sutikti ne tik Lietuvoje: daug tautiečių gyvena kaimyninėse šalyse – Baltarusijoje, Lenkijoje, Rusijoje, Ukrainoje... Iš totoriškos Kazanės arba iš Krymo į Lietuvą atkeliavusių nuotakų ar jaunikių būdavo ir anksčiau, tačiau dabar sąlygos jaunimui bendrauti nepalyginamai geresnės. Taigi neatmetu galimybės, kad „meilės imigrantų“ sulauksime.

Santuoka, kaip visuomeninė institucija, privalo išlikti, jos negali atstoti jokia partnerystė ar vienos lyties asmenų tarpusavio sąjunga. Manychiau, kad šiuo požiūriu yra absoliučiai netoleruotinas joks „liberalumas“: jaunoji karta turi augti normalioje, tai yra – tradicinėje, juridškai įteisintoje šeimoje. Istorijos eigoje jau būta mėginimų šeiminių gyvenimą interpretuoti naujai, ir nei vienas iš jų neįsitvirtino. Prisiminkime bolševikų propaguotas

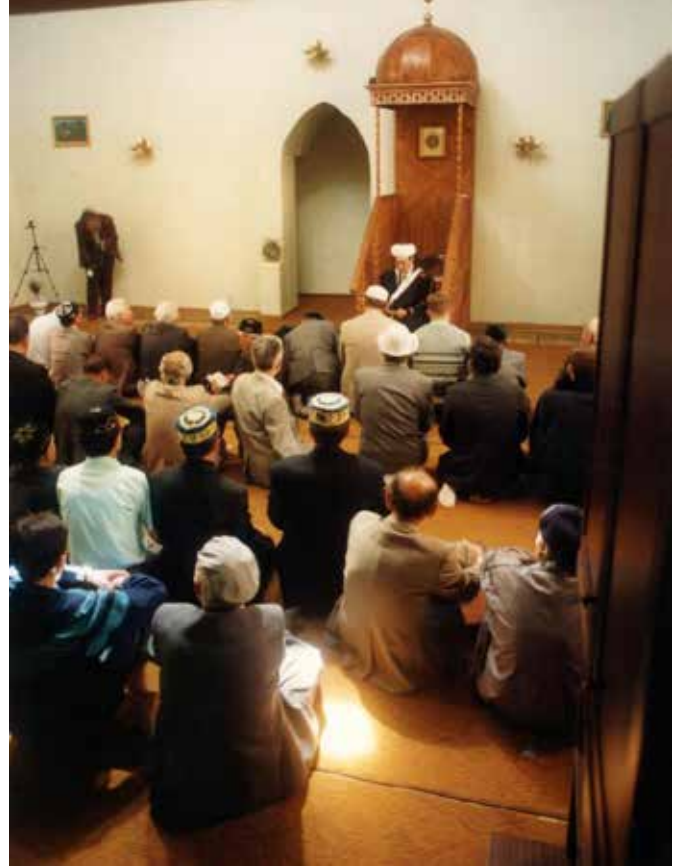

Tarp tautiečių

Vyrai skaito Koraną

teorijas, iki komiškumo neigusias šeimyninius santykius. Bendros žmonos, bendri vyrai, palaidi seksualiniai santykiai, vaikų auklėjimas komunose, garsusis posakis, kad patenkinti aistrą – tas pat, kaip išgerti stiklinę vandens... Visos šios teorijos buvo pasmerktos žlugti, juk jas įdiegus gyvenimas visuomenėje būtų praktiškai neįmanomas... Tas pats pasakytina ir apie šių dienų Vakarų šalių visuomenėje plintančią praktiką šeima laikyti du drauge apsigyvenusius ir bendrą ūkį vedančius žmones arba vienos lyties asmenų ryšį... Jeigu pirmuoju atveju dar nekyla grėsmė demografinėi situacijai, tai antruoju ji – akivaizdi. O leisti homoseksualių polinkių turintiems partneriams įsivaikinti kūdikį – vadinasi, dvasiškai jį suluošinti... Nesmerkiu homoseksualių žmonių, gal ši

Maldos metu mečetėje

jų ypatybė – įgimtas dalykas, tačiau tarp tokių žmonių patekęs vaikas gali nesąmoningai perimti jų polinkius.

Na, bet sugrįžkime prie totoriškos šeimos. Sovietiniais laikais po civilinės santuokos įregistravimo metrikacijos biure jaunavedžius dar sutuokdavo imamas. Ši ceremonija paprastai vykdavo jaunųjų tėvų namuose, dalyvaujant liudininkams. Sovietinė valdžia nežinodavo, antraip nebūtų toleravusi. Ritualas neretai būdavo atliekamas jaunajai porai stovint ant išverstų kailinių, simbolizuodavusių gausą. Jau tada, kaip minėjau, vyras įsipareigodavo nepalikti žmonos „be nieko“. Žinoma, anuomet šis „vedybiniis kontraktas“ būdavo žodinis; dabar jis įtvirtinamas raštiškai, ir tai nepalyginamai geriau.

Totorių šeimose, patiriančiose vakarietiškos kultūros įtaką, po ištuokos vaikai dažniausiai lieka gyventi su motina, bet tėvas juos privalo remti materialiai ir

Raišių bendruomenės namų atidarymas, 1993 m.

Lietuvos totorių bendruomenės moterys religinei šventei gamina koldūnus

A. Jakubausko susitikimas su popiežiumi Jonu Pauliumi II, 2011 m.

dalyvauti jų auklėjime. Tai daryti jam dabar lengviau negu anksčiau, juk šeimos šiais laikais labai negausios. Dvi atžalos – jau gerai, bet daugelis totorių šeimų augina tik po vieną. Seniau tradicinė totorių šeima susilaukdavo aštuonių – dešimt sūnų ir dukterų, tad apie kokią šeimyninių ryšių nutraukimą galėjo būti kalba? Dabar, kiek žinau, mūsų bendruomenėje yra tik kelios gausios šeimos. Viena tokių - netoli Butrimonių, Alytaus rajone, gyvenanti totorių šeima augina keliolika vaikų.

Lietuvos totorių bendruomenė ilgus metus buvo izoliuota nuo bendratikių iš kitų islamo kraštų. Taigi ją labiau veikė vakarietiška negu rytietiška kultūra; supanti aplinka leido supanašėti su vietos gyventojais. Tad neturėtų stebinti tai, kad vaikų auklėjimas labiau gulė ant moterų pečių. Mane patį, pavyzdžiui, irgi nuo mažens daugiau ugdė moterys – mama, močiutė, promočiutė. Ypač jutau promočiutės įtaką: ji buvo ta geroji šeimos

Nacionalinis totoriškas kepinys - šimtalapis

dvasia, skiepijusi man savosios tautos religines ir kultūrinės vertybes, kurias ir dabar branginu. Promočiutė laisvai skaitė Koraną arabų kalba. Šventraštį originalo kalba, beje, gali skaityti ne vienas mano tautietis, ir šis faktas didžiai nustebino turkų dvasininką, mūsų bendruomenėje apsilankiusį 1991-aisiais, Lietuvos nepriklausomybės pradžioje. Prisimenu dar vieną įdomų faktą iš savo vaikystės: kilus audrai Koranas visuomet

būdavo padedamas ant stalo, kad stichija nurimtų...

Mano šeimą, kaip ir daugelį kitų Lietuvos šeimų, skaudžiai palietė visi istoriniai kataklizmai, kurių niekada netrūko. Akivaizdus pavyzdys – mano promočiutės likimas.

Ji kilusi iš daugiavaikės šeimos, kuri gyveno tuometinei carinei Rusijai priklausiusioje teritorijoje – Lydos apskrities Varanavo rajone. Pirmojo pasaulinio karo metais promočiutė kartu su kitais giminaičiais nuo karo baisių pasitraukė į Orenburgą, kuriame gyveno gausi totorių bendruomenė. Ten ir susipažino su būsimuoju vyru, išeiviu iš Butrimonių, kuris spėjo baigti Orenburgo dvasinę mokyklą. Po karo promočiutė su vyru persikėlė į Lietuvą ir apsigyveno Butrimonyse. 1926 – aisiais prosenelis sugalvojo emigruoti į JAV. Kad galėtų išvykti, teko nemažai pasiskolinti, ir paskolas teko mokėti iki pat 1940 – ujų... O kai pagaliau iš JAV jai atkeliavo iškvietimas užjūrin, valdžią Lietuvoje užgrobė bolševikai, ir vietoj Amerikos promočiutei teko patirti Sibiro tremties vargą...

Tokia tad istorija. Papasakojau ją ne tam, kad pabrėžčiau, kokių didelių išgyvenimų teko patirti mano šeimai (juk ir daugybei lietuvių šeimų teko panaši dalia). Svarbiausia – tai, kad jokiose negandose vieninga šeima nepa-

Fetsyras - viena seniausių Lietuvos totorių religinių knygų

lūžta, išlieka tvirta kaip vėjų pagairėje stovintis ažuolas. Ar išliks tokios šeimos valstybės ramsčiu ir ateityje, daug priklausys nuo to, ar sugebėsime atlaikyti globalizmo dirbtinai peršamų naujovių įtaką. Susilpninus pamatinį valstybės pagrindą, sunku tikėtis, kad joje gyvenančių tautų gyvenimas bus laimingas, ir ar tautos apskritai išliks.

Totorių vaikų stovykla Raižių kaime

Nuotraukos iš A. Jakubausko asmeninio archyvo.

Šeimos tradicijos išlikti privalo. Bet tik pažangiausių ir stiprinančios tautinę savimonež...

Božena Karvelienė -
*Vilniaus romų bendruomenės
ir Lietuvos tautinių
bendrųjų tarybos narė*

BAISIAUSIAME SAPNE NENORĖČIAU SUSAPNUOTI...

Lietuvoje turbūt sunku būtų rasti tokią tautinę mažumą, kurios šeiminių gyvenimo sankloda nekistų ištiesus šimtmečius. Tačiau romų bendruomenei tai būdinga; laiko ir permainų vėjai jos tradicijas tik šiek tiek apgludina, bet jų nepaliečia iš esmės. Gal to pastovumo dėka ir išlikome tokie, kokie esame, nors sparčiai besikeičianti nūdiena į daugelį reiškinijų jau neišvengiamai reikalauja pažvelgti kitaip. Esame pakankamai uždara bendruomenė, tad apie tikrąjį jos narių gyvenimą kitų tautybių atstovai žino labai nedaug. Tuo tarpu senoji mūsų kultūra yra išsaugojusi daugybę išskirtinių bruožų, ypač liečiančių šeimos būtį.

Mano tautos žmonės labai svetingi, draugiški, juos sieja didžiulis bendrumo jausmas, o optimizmo jie nepraranda pačiose sunkiausiose gyvenimo situacijose. Romų bendruomenėje rodoma didžiulė pagarba vyresniam žmogui. Jaunimas niekada neatsuks nugaros garbesnio amžiaus sulaukusiam šeimos nariui, nepakels prieš jį balso, iš jo nepasišaipys. Marti, nutekėjusi į vyro šeimą, besąlygiškai gerbs visus jo giminaičius ir bus sutikta kaip pilnateisė naujųjų namų šeimininkė. Vaikai nuo mažų dienų pratinami nespriešinant klausyti savo gimdytojų. Pastarųjų žodis būna lemiamas ir kuriant naują šeimą. Jeigu tėvai nepritaria sūnaus ar dukters pasirinkimui, jaunimui susituokti tampa problemiška, nebent vienas kitą įsimylėję jaunuoliai pabėgtų iš namų. Tiksliau, jei vaikinai „pagrobtų“ savo nusižiūrėtąją. Šiuo atveju tėvams nelieka kitos išeities kaip kelti vestuves...

Šitokių situacijų pasitaiko, nors tradiciškai savo atžaloms antrąją pusę surasti pasistengia patys tėvai. Jie ir pirštis važiuoja... Romų šeimos galva visuomet yra vyras, ir jo žodis yra lemiamas. Tiesa, gyvenime pasitaiko visko – ir skyrybų, ir mirčių. Santuokai nutrūkus, vaikai tradiciškai lieka vyro šeimoje, o našlei ištekėti antrą kartą galimybių esama labai mažai, net jei ji ir labai jauna. Išimtis šiuo atveju nepaprastai retos. Išauginti vaikus po sutuoktinio mirties likusiai našlei padeda jos vyro šeima, kiti giminaičiai. Laikoma, kad joks kitas vyras vaikų nemylės taip, kaip savo, tad kam gi juos traumuoti.

Retas dalykas yra ir santuoka su kitataučiu. Šiuo atžvilgiu aš pati tikriausiai esu išimtis iš bendros taisyklės. Esu kilusi iš mišrios šeimos, mano tėvas – romas, mama

– pusiau lenkė, pusiau rusė. Augau tarp romų, buvau auklėjama jų kultūros dvasia, taigi gerai žinau jų gyvenimo būdą bei tradicijas. Ištekėjau, būdama 18 – metų (ačiū Dievui, man labai pasisekė). Gerai, kad neliepė tekėti 14 metų. Tėvas vis dėlto neleido man baigti mokyklos. Mano mokslai jo paliepimu baigėsi, kai buvau septintokė. Tėvo motyvas: dukra jau panelė, dar ims ir susidės su kitataučiu berniuku, žiūrėk, dar ir uždrausto vaisiaus paragaus, o tada gėdos bendruomenėje neatsiginsi. Mat netekusi skaistybės mergina – didžiausia negarbė jos tėvams.

Taigi likau be mokyklos, be klasės draugų, be nerūpestingo jaunatviško gyvenimo. Žlugo ir mano svajonė tapti manekene (buvau pradėjusi lankyti modelių agentūrą, už kurią pinigų sumokėdavo močiutė iš mamos pusės, mane labai mylėjusi ir visuomet palaikiusi). Užtat vieną gražią dieną sulaukiau piršlių: mane vesti buvo įkalbėtas tėvo pusbrolio sūnus. Taip mano gyvenimas ir tapo nulemtas...

Ištekėjusi apsigyvenau su vyro tėvais. Dabar, jeigu kas pasiūlytų grįžti į tą laikmetį, nė už ką nesutikčiau. Nugalėti metai ir patirtis kardinaliai pakeitė pažiūras, išmokė branginti asmeninę laisvę, teisę elgtis taip, kaip diktuoja širdis. Išsiugdžiau norą nebūti kitų kontroliuojama ir pati atsakyti už savo poelgius. Romų bendruomenėje moteris turi tikrai nedaug teisių. Ištekėjusi paprastai nedirba, užsiima buitimi ir vaikais. Jai retai leidžiama kur nors išvykti vienai, nelydimai vyro, o apie pasisėdėjimus su draugėmis kavinėje ar nuėjimą į kiną net kalbos negali būti. Man kartais taip norisi pasikviesti į namus moteriškai pasiplepėti savo seseris, deja... Jų vyrai yra kategoriškai pareiškę mane aplankysiantys tik kartu, taigi aš, puikiai žinodama, kad pokalbio „iš dūšios“ nebus, šio sumanymo atsisakau. Telieta tuomet tik visų giminaičių susibūrimai per kokias nors šventes. Beje, per pobūvius romų tautybės moterys ir vyrai sėdi už atskirų stalų. Tradicijos reguliuoja ištekėjusios moters dėvimus drabužius (jokių kelnių ir trumpų ar aptemptų sijonų), jokių trumpų plaukų (juos tradiciškai dengia skarelė) ir pan.

Božena Karvelienė su savo šeima

Mano santuokinio gyvenimo realybė buvo tokia. Anksčiau rytmetį pabudusi, skubėdavau pagaminti pusryčius visai šeimai, po to traukdavau su kitomis romų moterimis į miestą užsidirbti pinigų. Tiksliau – ieškoti lengvatikių, kuriems įsiūlytum išburti kortomis ateitį. Už „užsiburtus“ pinigus nusiperki maisto, parneši namo, vėl gamini valgį visiems, tvarkaisi, skalbi... Nesibaigianti tarnaitės dalia, dabar pasakyčiau. Tačiau anuo metu viskas buvo suprantama – taip gyveno visos romų tautybės moterys.

Gimė duktė Darija. Deja, netrukus mano šeimos valtis

nimas lieka neišsilavinęs ir pasmerktas gyventi uždara ir pilką gyvenimą. Retoje Lietuvos romų šeimoje išsimokslinimui teikiama didesnė reikšmė. Žinoma, pamažu šis požiūris keičiasi, bet labai lėtai. Antra vertus, į romų tautybės vaikus mokyklose žvelgiama labai jau atsainiai. Tai galiu tvirtinti drąsiai, nes pati pagal projektą ne vienarius metus esu dirbusi mokytojo asistente keliose sostinės mokyklose. Pvz., vaikas perkeliamas į trečią klasę nemokantis nei skaityti, nei rašyti. Į moksleivių sąrašus tebėra įtrauktos mokyklos seniai nelankančios (nes ištekėjo) mokinės. Niekam dėl to galvos neskauda – svarbu, kad ir tokio mokinio krepšelis mokyklai priskirtas...

O žinių stoka gyvenime vėliau neišvengiamai atsiliepia kiekvienam romui. Tai savo pačios pavyzdžiu galiu patvirtinti. Ko galėjau pasiekti su savo septynių klasių išsilavinimu? Sukaupusi visas jėgas, jau turėdama kitą šeimą, lankiau vakarinę mokyklą. Brandos atestatas buvo rimtas jėgų išbandymas, bet aš jį gavau! O su juo – ir troškimą būti veikl, „išeiti į žmones“...

Susirasti pastovų darbą buvo labai nelengva, visi puikiai žinote, kaip nepatikliai žvelgiama į romų tautybės žmones. Bet nepasidaviau, juk sunkumai jau buvo užgrūdinę... Dabar esu parduotuvės

Romų bendruomenė

ėmė grimzti į dugną. Mudviejų su vyru nesiejo niekas. Santuokinis gyvenimas be jausmų mano vyrui pasirodė nepakeliamas, ir jo gyvenime atsirado kita moteris. Išsiskyrimas. Dabar, kai jau šitiek patirties sukaupta, suprantu, kad tų ryšių nutraukimas abiem išėjo tik į gera...

Išėjau iš vyro namų. Vėl priglaudė mano geroji močiutė iš mamos pusės. Ėmiau ieškoti galimybių įsidarbinti. Baigiau krupje kursus ir kurį laiką dairbau kazino. Vėliau – dirbau kambarine viešbutyje, pardavėja. Netrukus per draugus susipažinau su savo antruoju vyru. Jis biochemikas, mokslų daktaras. Jam tai buvo pirmoji santuoka, o man... oficialiai irgi pirmoji, mat civilinės santuokos romai tradiciškai neregistruoja, pasitenkina tik savo bendruomenėje patvirtintais santuokos ryšiais. Su vyru auginame du sūnelius ir jaučiamės laimingi.

Dažnai mūsų klausia, kodėl romų jaunimas taip anksčiau apvedinamas. Juk vestuvės keliamos 14, 15, 16 metų paaugliams. Ogi kad vaikinai nesivalkiotų su bendramatnių kompanijomis ir nekrėstų kvailysčių! O merginos vieta – namai, tad nereikia jai sudaryti sąlygų patraukti klystkeliais ir patirti skaudžių pasekmių, kurių kartais pridaro jaunimas. Po vyro ir jo tėvų sparnu ji jausis saugi.

Žinoma, liūdna, kad, esant tokioms pažiūroms, jau-

vedėja, savo darbu ir darbdaviais esu labai patenkinta. Tai žmonės, kuriems visai nesvarbu, kad esu romė...

Ir vis dėlto aš tikiu, kad ateis laikas, kai ir romų šeimose gyvuojančios tradicijos netrukdytų jaunimui įgyti deramą išsilavinimą ir sėkmingai dirbantis savo tautos labui. Kad nepaisant globalizacijos ir asimiliacijos grėsmės romams pavyktų išsaugoti savo folklorą, tautosaką, o svarbiausia – kalbą. Sakau tai ne šiaip sau. Teko būti vienoje užsienio šalyje vykusiame seminare romų integracijos klausimais, ir labai nustebau, kad į jį susirinkę mano tautybės žmonės tarpusavyje bendravo angliškai. Neiškentusi priėjau prie mikrofono ir paklausiau: negi jūs nemokate gimtosios kalbos – turto, kurį praradę neteksime savo išskirtinumo, tautiškumo, savasties? Pasirodo, daugelis puikiai romų kalbą moka arba supranta, tik viešumoje vartoti nelinkę. Net baisiausiame sapne nenorėčiau susapnuoti, kad ir mano tėvynėje gyvenantys romai kada nors taip elgsis...

Nuotraukos iš B. Karvelienės asmeninio archyvo.

*Pamatę, jog čia neteka
pieno upės, jie sutrinka...*

Akvilė Čeponienė -
*Vilniaus „Carito“
socialinė darbuotoja*

JIE MOKOSI KATALIKIŠKŲ GIESMIŲ

Kalba apie mūsų visuomenėje dabar vykstančius šeimos pokyčius ir teisinę šeimos apsaugą, manyčiau, būtų neišsami, jei apeitume vieną svarbų aspektą – į Lietuvos gyvenimą įsiliejančius naujus žmones. Turiu galvoje pabėgėlių šeimas, kurių gretos vis auga ir, matyt, dar augs. Atvyksta ne tik didelę nelaimę – karą, politinius neramumus ir persekiojimus – savo valstybėse išgyvenę žmonės, mūsų visuomenę papildo ir nauji papročiai, tradicijos, religiniai įsitikinimai. Ar sugebame tolerantiškai žvelgti į „kitokius“, ar tampa mūsų šalis jiems ramybės salele, padedančia išgyventi negandų laikotarpį? Ne sykį apie tai susimąsčiau, juk mano profesinė ir darbinė veikla susiklostė taip, kad atsidiūriau visai šalia tų nelaimingų žmonių ir jų problemos tapo mano problemomis.

Stereotipai

Kiekviena naujai atvykusi šeima ar vienas žmogus – skausmingų išgyvenimų kupina istorija. Deja, į tai, ką šie žmonės yra patyrę, mūsų visuomenėje ne itin linkstama atsižvelgti. Kaip susiformavo nuostata, kad dauguma atvykstančiųjų į mūsų šalį – lengvesnio gyvenimo trokštantys asmenys, nelinkę dirbti, o tik gauti materialinę paramą ir laikytis tik savo pačių susikurtos tvarkos bei bendrabūvio normų? Be abejonės, tokiai nuomonei formuotis padeda tai, kad pas mus neretai mėgstama išpūsti muilo burbulą iš smulkių ir nereikšmingų dalykų: atvykėliai vaikinai dėl kažko susikivirčio su vietiniais (aha, jie bando įvesti savo tvarką!), neįsitvirtino kokioje darbovietėje (vadinasi, tinginiai) ar pasiskundė buitinais sunkumais (visko nori iškart ir veltui)... Panašioms nusistatymams pabėgėlių atžvilgiu tiesiog tvyrant ore mus, su šiais žmonėmis dirbančias tarnybas, užgula dviguba našta. Konkretus pavyzdys: surasti į Lietuvą atvykusiai pabėgėlių šeimai būstą nuomai yra labai sunki užduotis! Šeimininkai, išgirdę, kad būste nori apsigyventi pabėgėlių šeima, žiūri su baime. Mat įsivaizduoja, kad šie tuoj pat jį nuniokos, kad jame bursis triukšmingos giminaičių kompanijos ir pan. Tenka pavargti įrodinėjant, jog nieko panašaus realybėje nesama. Man, socialinei darbuotojai, nuolat tenka lankytis atvykėlių nuomojamuose butuose

ir, patikėkite, jų būstuose nuostabą kelia ne netvarka, o nepritekliai. Čia nėra sentimentus keliančių niekučių, knygų ar kitų buitį puošiančių daiktų, nes jiems įsigyti reikia papildomų lėšų. Su tokiu vargu susirastame būste jie iš paskutiniųjų stengiasi susikurti tokią aplinką, kuri nors kiek dvelktų jaukumu. Patikėkite, tai nėra lengva, juk pradžioje stinga visko, net paprasčiausių buities reikmenų. Iš namų išbėgusiems „kaip stovi“ žmonėms reikia pačių elementariausių daiktų: drabužių, indų, patalynės, lygintuvo... Žinoma, „Caritas“ bei kitos organizacijos padeda, pagalbos ranką ištiesia ir gyventojai, sušelpiantys buities reikmenimis, maisto produktais. Tačiau kad gyvenamoji aplinka išties taptų namais, prireikia nemaža laiko...

Ir dėl triukšmingų vakarėlių būsto nuomotojai gali būti ramūs: atvykėliai iš islamo šalių alkoholio nevartoja, taigi apsvaigusiu žmonių keliamo „alaso“ nebūna.

Antrasis gajus stereotipas: atvykėliai nenori dirbti! Tikrovėje – nori ir dirba. Aišku, iš pradžių, nemokėdami lietuvių kalbos, aukštesnės kvalifikacijos darbo jie ir negali tikėtis. Lieka paprasti darbai: statybose, kavinėse, restoranuose, prekybos, buitinio aptarnavimo įmonėse. Darbas – pirmoji galimybė pramokti lietuvių kalbos ir užmegzti socialinius ryšius, ir pabėgėliai tai puikiai supranta.

Lengviau tiems atvykėliams, kurie gerai moka anglų ir arabų kalbas. Mat nemažai tarptautinių kompanijų, veikiančių Lietuvoje, ieško žmonių, galinčių kalbėti arabų kalba ir vystyti verslą, vykdyti užsakymus. Lietuvos ryšiai su Rytų kraštais plečiasi, o specialistų stinga. Pavyzdžiui, trys jauni sirai lengvai ir greitai įsidarbino tarptautinėje finansinėje kompanijoje, nes turėjo aukštąjį išsilavinimą ir gerus anglų ir arabų kalbų įgūdžius.

Nepamatuoti lūkesčiai

Žinoma, kartais mes susiduriame ir su nerealiais atvykusių šeimų lūkesčiais patirti europietišką sotumą ir materialinę gausą. Jų šalyse visą laiką gyvavo vaizdinys, jog visa Europa gyvena pasiturinčiai, visi gauna puikius atlyginimus ir neplūša nuo ryto iki vakaro keliose darbovietėse. Nieko keista: argi tarp mūsų tėvynainių nesklando mitai, jog išvykusieji iš Lietuvos kaipmat prasigyvena Anglijoje ar Norvegijoje? Daugelis atvykstančių į mūsų šalį sirų, irakiečių, afganų anksčiau iš viso nebuvo girdėję apie Baltijos šalį ir tikisi tokios materialinės paramos, kokią gauna jų bendrapiliečiai Vokietijoje ar Švedijoje. Tad nieko nuostabaus, kad pamatę, jog čia neteka pieno upės, sutrinka. Mums, su jais dirbančiais žmonėms, tenka didelis aiškinamojo darbo krūvis. Ypač – kaip planuoti šeimos biudžetą gaunant nedideles pajamas. Kiek kainuoja būstas ir kiek lieka atskaičius būtiniausias mokesčius. Siūlome ieškoti variantų, kaip išgyventi pigiau – pasiieškoti būsto užmiestyje ar nuomotis jį susikooperavus su kita šeima. Patariame, kad pigiau įsigyti maisto galima tiesiai iš ūkininkų, auginančių gyvulius ar daržoves... Paaiškiname, ką reiškia kainų etiketės parduotuvė-

se su užrašais „akcija“ ar „išpardavimas“, kokio ženklo prekės tradiciškai yra pigesnės, ir pan. Žmonėms neretai būna sunku suvokti tikrąją euro vertę. Iš pradžių daugeliui viskas atrodo labai pigu, bet kai patari palyginti su kainomis savo kraštuose, neretas susiima už galvos...

Tenka mokytis iš naujo

Nemaža dalis pabėgėlių yra atvykę iš islamiškų kraštų, kuriuose kitokios tradicijos, papročiai, kitoks požiūris į pareigas šeimoje, vyro ir moters vaidmenį ir į kitus panašius dalykus. Taigi nori nenori, bet daug ką tokioms šeimoms tenka savo gyvenime keisti ir prisitaikyti prie esamų sąlygų ir taisyklių.

Pirma, jos negali pro pirštus žvelgti į būtinybę leisti

Užsiėmimai „Carito“ centre

savo vaikus į mokyklas. Ilgą laiką praleidusios kelyje, jų atžalos paprastai būna gerokai atpratusios nuo mokymosi, o čia lankyti pamokas joms privaloma ir jokių išlygų būti negali. Mes stengiamės paaiškinti mokymosi svarbą tiek mergaitėms, tiek berniukams, pagrindinio, profesinio ar aukštojo išsilavinimo privalumus ir pan.

Antra, kitokią prasmę čia įgauna ir elementari laiko sąvoka. Laiko ribos rytietiškos visuomenės neretai yra labai „išplaukusios“, taigi atvykėliams tenka įsisąmoninti, kad Lietuvoje negalioja toks susitarimas, kaip „susitiksime rytoj“, o „susitiksime rytoj 14 valandą“. Kad pas gydytoją nedera vėluoti nė penkiolika minučių, kad darbą pradėti tenka griežtai nurodytą valandą, žinoma, jeigu nenori jo prarasti...

Daugelis nekokių pasekmių kyla iš paprasčiausio

žmonių nesuvokimo, jog jie turi elgtis tik taip, o ne kitaip. Nemažas iššūkis daugeliui šeimų yra mūsų šalies klimatas. Tiesiog mokome žmones rengtis „svogūno principu“ ir neleisti vaikams pusplikiams ir basiems laksyti po sniegą, kurio jie iki šiol nebuvo matę...

Prie kai kurių jų tradicijų tenka derintis ir mums. Ačiū Dievui, pagaliau išspręstas islamo religiją išpažįstančių vaikų maitinimo klausimas mokyklose ir darželiuose. Kiaulienos jiems neduodama, ją keičia kiti maisto produktai. Vasaros vaikų stovyklų auklėtojai atskirai veda maudyti berniukus, atskirai mergaites. Na, o spręsti mergaičių aprangos mokyklose klausimo mums dar nėra tekę: matyt įprastinio musulmonių moterų galvos apdangalo – skarelės – dėvėjimo tėvai iš savo dukterų nereikalauja. Apskritai islamas yra labai margas: nevienodų elgesio normų laikosi ne tik atskirų valstybių atstovai, bet netgi žmonės, kilusieji iš skirtingų tos pačios šalies vietovių. Tiesa, visuose be išimties musulmoniškuose kraštuose vyrauja šeimos kultas. Šeima ir giminystės ryšiai jiems – viskas. Moterys, ypač ištekėjusios, tradiciškai nedirba, rūpinasi sutuoktiniu ir vaikais, o vyro prievolė – išlaikyti šeimą. Čia atvykus susiduriama su neišvengiamybe moteriai dirbti, kadangi vienam vyrui materialiai aprūpinti žmoną ir vaikus viskuo, kas būtinausia, yra labai sunku, o kartais ir apskritai neįmanoma. Požiūrį, kad moters vieta ir paskirtis – būti šeimoje, tenka neišvengiamai keisti. Tenka nugalėti ir nusišėbėjimą, kad mažamečiai vaikai Lietuvoje daugiausia dienas leidžia lopšeliuose, darželiuose. Moterims praverčia tie įgūdžiai, kurie jau suformuoti: plauti, valyti, virti, kepti sugeba visos, tad pradžioje visi šie sugebėjimai labai naudingi renkantis darbą. Sunkiausia, pasirodo, moterims įveikti nesaugumo jausmą išėjus iš namų ir atsidūrus svetimoje aplinkoje. Tiesa, jaunesnio amžiaus moterys, tradiciškai turinčios geresnį išsilavinimą ir pramokusios užsienio kalbų, įsidarbina nepalyginamai lengviau.

Vaikai prie naujų sąlygų pripranta greičiausiai. Ir kalbą jie lengviausiai išmoka, ir draugų netrunka susirasti. Per atžalas susipažįsta ir jų gimdytojai. Apskritai per tuos trejetą metų pabėgėlių šeimų integracijos į mūsų visuomenę su atvykėliais paprastai susigyvena ir artimesni, ir tolimesni kaimynai. Net ir toliausiai nuo didelių miestų gyvenantys Lietuvos žmonės palaipsniui pratinaisi prie kitokios odos spalvos, kalbos, aprangos stiliaus žmonių, nors juos iš pradžių ir nulydi smalsiais žvilgsniais.

Ar Lietuva – tik startinė stotelė svetur?

Taip mano daugelis lietuvių, įsitikinusių, jog užsieniečių šeimos čia ilgėliau neužsibus, o patrauks ieškoti laimės turtingesnėse Europos šalyse. Negaliu nei patvirtinti, nei paneigti: viskas priklauso nuo to, kaip jiems seksis. Kaip pavyks susirasti normalų darbą, pramokti lietuvių kalbos, kiek jausis įsigyvenę į vietos bendruomenę ir į visuomenę apskritai. Žinoma, esminę įtaką pabėgėlių išvykimui iš mūsų šalies turi įsitvirtinę svetur jiems

Susibūrimas „Carito“ centre

artimi žmonės. Jeigu jų šeimos nariai, giminės ar draugai puikiai adaptavosi, tarkim, Prancūzijoje ar Nyderlanduose ir kviečiasi juos pas save žadėdami padėti, jie greičiausiai iš mūsų šalies išvyks. O jeigu ne, manau, gerai pagalvos, nes keltis gyventi vis į kitą šalį didelis iššūkis.

Lengviau yra tiems pabėgėliams, kuriuos Lietuvoje palaiko jų tautinių bendruomenių nariai. Žinau, kad užsieniečių apgyvendinimo centruose neretai lankosi ir moralinę pagalbą teikia islamo dvasininkai. Atvykėliams iš musulmoniškų kraštų nepaprastai svarbi jų tikėjimo brolių parama, ir tai suprantama. Apsigyvenę jų kraštuose, mes irgi ieškotume krikščioniškųjų konfesijų narių. Atvažiuojantiems krikščionims šia prasme lengviau.

Vilniaus „Carito“ iniciatyva į Lietuvą yra atvykusios kelios savo tėvynėje dėl religinių įsitikinimų persekiotos Irako krikščionių šeimos. Jos labai džiaugiasi patekusios būtent į krikščionišką bendruomenę, o mes esame labai dėkingi tų parapijų nariams, kurie nuoširdžiai padėjo ir padeda šiems žmonėms pritaipyti prie mūsų gyvenimo. Bendruo-

menių – tiek vietos, tiek parapijų – pagalbos neįmanoma paverinti. Esame įsteigę savanorių komandą, į kurią susibūrę žmonės tapo aktyviais „Carito“ pagalbininkais. Jie lanko pabėgėlius namuose, su jais bendrauja, padeda jiems išspręsti daugybę buitinių reikalų. Dvasinės šilumos labiausiai ir reikia toms gyvenimo negandas patyrusioms šeimoms. Džiaugiuosi mūsų Dienos centru Pabradoje, kurį noriai lanko tiek vietos bendruomenės nariai, tiek užsieniečiai. Čia niekas neišskiriamas: miestelis jau seniai tapęs atviru kitataučiams. Vaikai čia kartu ir pamokas ruošia, ir stalo tenisą žaidžia, o du suaugę vyrai – siras ir ukrainietis – tapo aktyviais vietos bažnyčios choro nariais ir mokosi katalikiškų giesmių...

Neužsiveria ir mūsų „Carito“ centro, esančio Kalvarijų gatvėje, durys, ypač vakare: atvykėliai čia ateina pasipasakoti, pabendrauti, pasitarti. Čia galima gauti kvalifikuotą teisininko, psichologo pagalbą, čia dirba vaikų užimtumą organizuojantis specialistas, renginių organizatorius. Juk žmogui, neturinčiam naujoje vietoje draugų, net savaitgalį praleisti yra problema...

„Palydėjimo į gyvenimą“, t.y. aktyvios integracinės pagalbos laikotarpis, kaip jau minėjau, – treji metai. Ne trumpas, tačiau ne toks ilgas, kad leistum laiką pro pirštus, nesukdamas galvos, kas bus rytoj. Atvykėlių šeimos visokeriopai stengiasi rikiuoti savo gyvenimą taip, kad po penkerių metų, sėkmingai išlaikę lietuvių kalbos ir Lietuvos Konstitucijos žinių egzaminą, gautų leidimą nuolat gyventi Lietuvoje. Na, o kai padėtis jų valstybėse pagerės, žinoma, žmonės norėtų sėkmingai grįžti namo. Apie tai svajoja jie visi, juk Tėvynės atstoti negali niekas. Mūsų žmogiškoji priedermė – pagelbėti jiems ištvirti nelengvą metą, įgyti tiek patirties ir žinių, kad jie vėl galėtų atkurti savo šalių gerovę ir gyventi oriai, Lietuvą prisimindami tik labai geru žodžiu.

Savanoriai kartu su užsienio svečiais lankosi Valstybės pažinimo centre.

Nuotraukos iš A.Čeponienės asmeninio archyvo.

Vakarų kultūroje stinga pasiaukojimo – vakarietiška kultūra kur kas egoistiškesnė...

Ishakas Akay – Baltijos ir Turkijos kultūros akademijų „Balturka“ asociacijos prezidentas

LIETUVA – ANTROJI MŪSŲ TĖVYNĖ

Šitaip dabar sako ne viena turkų šeima, tvirtai įleidusi šaknis mūsų šalyje ir su ja siejanti tolesnį savo gyvenimą. Sunku tiksliai pasakyti, kiek iš šios saulėtos šalies prie Bosforo krantų atvykusių asmenų dabar yra papildę Lietuvos gyventojų gretas. Beveik visus savo tautiečius pažįstantis „Balturkos“ asociacijos prezidentas Ishakas Akay nurodo apie pusantrą šimto žmonių. Daugelis turkų šeimų yra aktyviai įsiliejusios į šios švietėjiškos ir kultūrinės organizacijos veiklą, o ji daro viską ne tik savo bendratautiečių integracijai į Lietuvos gyvenimą palengvinti, bet ir kaip įmąnydama stengiasi suartinti turkų ir lietuvių kultūras. „Balturka“ – septynis pavyzdys, kaip žmonės, jausdami pagarbą šaliai, kurioje dabar gyvena, stengiasi jai atsilyginti gerais darbais ir nuoširdžiu dėmesiu. Bet apie visa tai – iš minėtosios organizacijos vadovo Ishako Akay lūpų.

Tradicinis redakcijos klausimas: kada ir kokiomis aplinkybėmis atsidūrėte Lietuvoje?

Lietuvoje gyvenu nuo 2006 – ujų. Apskritai mano biografija gana marga. Gimiau Turkijos rytuose, Vano mieste, bet netrukus mano tėvai persikėlė į Stambulą. Taip jau susiklostė, kad aukštąjį išsilavinimą įgijau Rusijoje: Tuvos valstybiniame universitete baigiau rusų kalbą ir literatūrą, vėliau mokslus tęsiau Buriatijos universiteto Tiurkologijos skyriuje. Po to trejus metus dirbau Vokietijoje. Į Lietuvą atvykau pakviestas dėstyti tarptautinėje privačioje „Meridiano“ mokykloje; vėliau tapau šios mokyklos įstaigos direktoriaus pavaduotoju ir direktoriumi. Galiausiai Vilniaus pedagoginiame universitete pradėjau dėstyti turkų kalbą ir literatūrą, čia tebedirbu iki šiol, kartu tęsdamas doktorantūros studijas lyginamosios kalbotyros srityje. Turkų kalbos mokosi ne tik Lietuvos jaunimas, bet ir iš kitų šalių atvykę studentai. Džiaugiuosi, kad studijas šioje ir kitose Lietuvos aukštosiose mokyklose renkasi ir nemažai turkų tautybės vaikinų ir merginų. Turkijos universitetuose nebeužtenka vietų gausiam šalies vaikinų ir merginų būriui, konkurencija labai didelė, tad daug akademinio jaunimo stengiasi įgyti išsilavinimą Europoje. Lietuvą jauni mano tėvynainiai dažniau-

siai renkasi todėl, kad čia daug ką įmanoma studijuoti anglų kalba, paraleliai galima pramokti ir rusiškai, be to, ir gyventi čia pigiau negu Vakarų Europos didmiesčiuose. Europoje gautas išsilavinimas mano Tėvynėje gerai vertinamas ir suteikia galimybę rasti gerą darbą. Tiesa, ne visi, baigusieji studijas, sugrįžta Turkijon, yra linkusių likti čia ir pradėti savo verslą. Tačiau ir išvykusieji Lietuvos nepamiršta, neretai stengiasi kurti bendras įmones. Apskritai džiaugiuosi, kad visi iš mano Tėvynės atvykę žmonės Lietuvoje dirba arba mokosi, pašalpų prašytojų nėra. Greičiau atvirkščiai – turkų įsteigtose firmose sukurta nemaža darbo vietų. Praktika rodo, kad Lietuvos turkai, kiek padirbėję samdomais darbuotojais, bando

Projekto „Po lietuvių kalbos ir kultūros skėčiu“ renginys Šv.Kotrynos bažnyčioje Vilniuje

Stambulas. Nuotr. iš www.jb.com.br

organizuoti savą verslą. Prioritetinės sritys – prekyba, visuomeninis maitinimas, švietimas. Nemažai turkų vaikų yra vedę lietuvaites ir susilaukę vaikų.

Pamažu ir pereiname prie pagrindinės mūsų interviu temos – šeimos ir ją stiprinančių bei apsaugančių veiksnių. Kaip gyvena mišrios turkų – lietuvių šeimos, juk ne su viena iš jų bendraujate? Kokia dvasia jose auklėjami vaikai – krikščioniškąja ar islamiškąja?

Mano nuomone, jei prieš kurdami šeimą žmonės susitaria dėl esminių dalykų, problemų pavyksta išvengti. O jei tai atideda rytdienai, sprendžiant konkrečius gyvenimiškus klausimus sunkumų gali ir iškilti. Aptarti pirmiausiai privalu štai ką: ar žmona dirbs, ar bus namų šeimininkė, kokie vardai bus suteikiami gimstantiems vaikams – lietuviški, turkiški ar tarptautiniai, kokios tikybos pagrindų – krikščionių ar islamo – jie bus mokomi, pagaliau, jei bus susilaukta sūnaus, ar jam bus atlikta musulmonų religijoje įprasta apipjaustymo procedūra ir t.t. Ne pro šalį tuokiantis būtų ir su psichologu pasikonsultuoti...

Pastebėjau, jog mišriose lietuvių – turkų šeimose atžaloms dažniausiai duodami du vardai: vienas lietuviškas, kitas turkiškas arba tarptautinis. Šventės švenčiamos ir krikščioniškos, ir musulmoniškos. Esama šeimų, kurios nelanko nei bažnyčios, nei mečetės, kitos nueina ir į vienos, ir į kitos religinės konfesijos maldos namus, ir sako, jog viena religija kitai absoliučiai netrukdo. Išties, juk krikščionybė ir islamas turi labai daug bendra. Apskritai mūsų kultūras sieja daugybė panašių dalykų, ir tai džiugina. Pavyzdžiui, ir lietuviai, ir turkai labai brangina šeimą, jos vertybes, ryšį su gimimėmis. Musulmonai nevaržo alkoholio, taigi su vyro girtavimo problema lietuvaitei žmonai tikrai netenka susidurti. Paprastai lengvai susitariama ir dėl kulinarinių tradicijų. Lietuvoje man patinka tai, kad čia „greitasis maistas“ ir pusfabrikačiai, kuriuos tereikia pašildyti, nėra taip prigiję, kaip, tarkim, JAV ar Vakarų Europos šalyse. Namie pagamintas maistas turi dalelę meilės: jame telpa ir mamos meilė, ir

žmonos pagarba savo vyrui. Be viso to žmogus auga egoistas. Kad ir kokiame restorane maitintumeis, namų maistas vis tiek skanesnis. Lietuvoje gyvenantys musulmonai vyrai mielai švenčia ir Kalėdas, ir Velykas, o jų lietuvių žmonos – islamišką Aukojimo ir kitas šventes. Žmonės prisitaiko vienas prie kito.

Bet juk būna ir taip, kad lietuvaitės nuotakas vyrai išsiveža savo tėvynėn...

Taip, pasitaiko, ir neretai. Žinoma, ne savo gimtojoje aplinkoje jaunamartei adaptuotis nebūna lengva, bet, kaip sakoma, meilė nugali visus sunkumus. Gal lietuviams merginoms kiek neįprasta tai, kad Turkijoje nemažai jaunų šeimų gyvena kartu su tėvais ir kad gimdytojų žodis čia daug reiškia. Daug ką diktuoja vietos papročiai ir religinės tradicijos: ypač stiprios jos rytinėje šalies dalyje. Juk aplinka nulemia žmonių elgesį, aprangą, buitį...

O kaip Lietuvoje jaučiasi jūsų šeima?

Mano žmona į Lietuvą atvyko tik po pusantros mano buvimo čia metų. Mat pagal tuo metu veikusius įstatymus išsiskirti man savo šeimos atsivežti nebuvo galima. Lietuvoje gimė ir visos trys mano dukterys. Vyriausioji, septynmetė, laisvai kalba lietuviškai ir mokosi toje pat privačioje tarptautinėje „Meridiano“ mokykloje, kurioje man teko dirbti. Vidurinioji lanko ikimokyklinę grupę, o pagrandukė, pradėjusi antruosius, jau pratinasi kalbėti, moka ištarti „ačiū“ ir „labas“. Mano žmona pirmuosius metus dirbo, o vėliau atsidėjo šeimai. Ji yra baigusi universitetą ir įgijusi urbanistės išsilavinimą, be to, magistrantūroje studijavusi aplinkosaugą. Kai paaugs vaikai, žada stoti į doktorantūrą. Na, gyvenimas parodys...

Ar Turkijoje gaji tradicija poroms gyventi be oficialaus santuokos įregistravimo?

Na, bent jau aš partnerystės pagrindus susikūrusių šeimų nepažįstu. Gal tokių sugyventinių kur nors ir esama, bet toks šeimos darinys iš esmės prieštarauja mūsų tautos

„Balturkos“ būstinėje lankytojų netrūksta (A. Jakšto g.5-7, Vilnius)

tradicijoms. Oficialiai šeiminių santykių neįregistravusių porų nepalaiko niekas: jiems nenuomos būsto savininkai, žvairakiuos kaimynai ir t.t. Turkijoje nesama mišrios buto nuomos, populiarios Europoje tarp studentų, kai viename buto kambaryje gyvena vaikinai, kitame – mergina, ir jie drauge dalijasi nuomos mokesčiu (o neretai ir guoliu). Taigi partnerystę reglamentuojančio įstatymo priimti nesama būtinybės. Turkams šeima be galo svarbi. Mano šalyje laikomasi įsitikinimo, kad šeimoje svarbiausia ne tiek sutuoktinių tarpusavio meilė, kiek jų pagarba vienas kitam ir pasiaukojimas. Vakarų kultūroje to pasiaukojimo stinga, vakarietiška kultūra kur kas egoistiškesnė. Kad ir toks pavyzdys. Grįžta vyras su žmona po darbo namo, abu alkani, o maisto šaldytuve pakaks tik vienam žmogui. Europoje bus pasidalinta per pusę arba suvalgys didesnis egoistas, o Rytuose vyras būtinai atiduos žmonai. Jeigu netikėtai užsuktų svečias, maistas atitektų jam.

Kai abu sutuoktiniai dirba, o Turkijoje tai irgi įprasta, ko gero, būtinais rūpesčiais neįsivengiamai irgi tenka dalintis perpus...

Taip, tačiau mano tėvynėje vis vien vyras ir žmona griežčiau pasidalinę įsipareigojimais. Vyro pareiga – išlaikyti šeimą materialiai ir apsaugoti ją visais aspektais – teisiniu, fiziniu, psichologiniu. Žmonos priedermė – kurstyti šeimos židinį ir rūpintis jo šiluma. Vyras joku būdu nenumoja ranka į vaikų auklėjimą: jis kontroliuoja savo atžalas, griežtesnis jo žodis sutramdo didžiausią neklaužadą. Turkų šeimose tradiciškai išlikusi didžiulė pagarba tėvui, kaip šeimos galvai, ir aš su nuostaba stebiu, kaip europinėje kultūroje vyro – tėvo vaidmuo vis labiau silpsta.

Europinėje kultūroje moterys neretai baiminasi būti finansiškai priklausomos nuo sutuoktinio ir iš visų jėgų stengiasi turėti savų pinigų...

Nors Turkijoje, tarkim, dirba abu sutuoktiniai, visos sąskaitos, visi mokesčiai gula tik ant vyro pečių. Žmona tradiciškai nesidomi nei jo mokamų mokesčių dydžiu, nei jo sąskaita banke. Tai – ne jos sfera, vyrui į kišenę nelendama. Maistui ir buities reikmenims pinigų taip pat duoda jis, na, o pirkinių išsiruošia arba moteris, arba jiedu drauge. Žmonos pinigai kartais keliauja į bendrą šeimos kasą, kartais ji juos leidžia vien savo asmeninems reikmėms, tačiau šeimos išlaikymas – vien vyro rūpestis.

Turkės moterys nedirba sunkių darbų: jų neišvysi statybose, tiesiančių kelius ir pan. Joms turi likti jėgų buičiai. Ir tai teisinga, namai – jų pasaulis, niekas geriau už moterį nepasirūpins namų jaukumu. Ne veltui žodis „vesti“ turkų kalboje kildinamas iš posakio „turėti namus“. Šeima – tai namai. Seniau po jų stogu sutilpdavo daug vaikų, dabar šeimos nepalyginamai mažesnės, tačiau poreikis turėti savo erdvę būstą tradiciškai yra išlikęs. Europoje įprasti dviejų – trijų kambarių butai (ir dar

pagal naująją madą svetainę jungiant su virtuve) Turkijoje laikomi tinkami gyventi tik vaikų neturinčiai šeimai. Šimto kvadratinį metrų ploto butas mano tėvynėje anksčiau laikytas mažu. Svetainės juk turi būti tokios, kad į jas tilptų 10 – 20 žmonių. 200 – 300 kv. m. buto kvadratura įprasta, nors dabar, beje, dėl europinės įtakos valdžia skatina statyti mažesnės kvadraturės būstus.

Turkijoje labai stiprūs giminystės ryšiai ir gajos giminės suburiančios tradicijos. Į vestuves atvyksta net ir patys tolimiausi giminaičiai ir pažįstami. 800 – 900 – 1000 svečių jungtųjų pokylyje – įprastas dalykas; tai ir proga pabendrauti su artimaisiais. O kur dar gausybė mažesnių švenčių, draugėn suburiančių žmones!

Apskritai kai kurie dalykai mums, Rytų kultūroje išaugusiems žmonėms, Europoje atrodo keisti ir nesuprantami.

Pavyzdžiui, mūsų, turkų, visai nestebina nelauktas

Ishakas Akay su šeima

draugo vizitas. Jis gali užsukti paprasčiausiai pasidomėti, kaip man sekasi, nes senokai matė. Užeis netikėtai, nepranešęs, ir man bus malonu. Europoje užsikimas be išankstinio skambučio telefonu prilygsta vos ne bombos sprogimui.

Nesuprantamas man ir Europoje viešai demonstruojamas dviejų tos pačios lyties asmenų ryšys, kai kuriose šalyse įregistruojamos jų santuokos ir suteikiama teisė įsivaikinti. Turkijoje, be abejonės, irgi gyvena homoseksualių žmonių, tačiau toks ryšys visuomenėje netoleruojamas. Tokios gėjų ir lesbiečių eitynės, kokios periodiškai surengiamos Lietuvoje, pas mus apskritai neįsivaizduojamos. Aš nežinau, kokios yra šio reiškinio priežastys – liga, genetinis sutrikimas ar paprasčiausias viskuo persisotinusių asmenų ištvirkimas, tačiau jis neturi būti visuomenės palaikomas, nes veda tautos išnykimo link. Jau ir taip šeimos tyko nemaža pavojų mūsų nelengvame gyvenime – gausėjantis skyrybų kiekis, mažėjantis vaikų skaičius, didėjantys atstumai tarp šeimos narių gyvenamųjų vietų... Laimė, kad Lietuva dar nėra perėmusi tokio susvetimėjimo, šaltumo ir savanaudiškumo, koks būdingas daugelio ekonomiškai stiprių valstybių gyventojams.

Ir valstybės institucijos čia veikia normaliai, nesusaistytos vien asmeniniais ryšiais, kaip ne vienoje Rytų valstybėje. Čia patogų gyventi, ir aš tikiu, kad daugelis mano tautiečių šeimų Lietuvą jau laiko antrąja tėvyne.

Pokalbio pabaigoje norėtume, kad papasakotumėte apie „Balturką“. Mat jūsų vadovaujamos asociacijos vardas Lietuvoje skamba vis plačiau, o būstinė Jakšto gatvėje Vilniuje tampa kultūrinių ryšių centru.

Dirbame vadovaudamiesi principu: kultūra turi tautas vienyti, o ne skirti. Šiuo principu paremti visi „Balturkos“ projektai, žmones telkiantys draugėn. Mes sąmoningai nevarojame pavadinimo „Turkų diasporos centras“, tai „kultūros centras“, nes mūsų būstinė Jakšto gatvėje – tai vieta, kur susitinka pačių įvairiausių kultūrų žmonės. Leimė, Lietuvoje radikalizmo nėra, bet reikia daryti viską, kad jo niekada ir nebūtų. Kai šis neigiamas reiškinys atsiranda visuomenėje, jo atsikratyti labai nelengva. Savo ruožtu mes organizuojame daug renginių, kad Lie-

tuvos gyventojai matytų, kaip į jų šalį atvykę užsieniečiai stengiasi pritaipyti, išmokti lietuvių kalbos, susipažinti su senąja lietuvių kultūra. Antra vertus, ir lietuvius stengiamės supažindinti su savomis tradicijomis, papročiais, pažiūromis. Kartais įvairių profesijų atstovus pasikvičiame į savo būstinę papusryčiauti, kad galėtume geriau vieni kitus pažinti.

Tradiciniu jau tapo mūsų projektas „Po lietuvių kalbos ir kultūros skėčiu“, įsiliejęs į „Poezijos pavasarį“. Šio projekto tikslas – atkreipti dėmesį į kalbos vaidmenį kultūroje (kalba suteikia galimybę suprasti kitą kultūrą), skatinti mokytis lietuvių kalbos, per literatūrą pažinti šalį, kurioje likimas lėmė gyventi šiuo metu. Jau keleri metai iš eilės iš Lietuvoje gyvenančių užsieniečių lūpų nuskamba lietuviškas žodis, Vilniaus Šv. Kotrynos bažnyčioje aidi ir poezijos klasikų, ir šių dienų poetų eilės, dainuojamosios poezijos posmai, liaudies dainos ir giesmės. Kitąmet mes, šio projekto organizatoriai, į programą žadame įtraukti ir lietuvių tautinius žaidimus. Taip pat ketiname pakviesti dalyvauti šventėje užsienyje gyvenančius lietuvius. Mums tikrai malonu girdėti nuoširdžius dalyvių padėkos žodžius, kad tokių renginių, kartu skatinančių ir užsieniečių domėjimąsi Lietuva, ir lietuvių toleranciją kitataučiams, būtų kuo daugiau.

Projekto metu užsieniečiai lankosi lietuvių šeimose, gali pajusti lietuvių tautos svetingumą ir atvirumą. Svečiams suteikiama galimybė apsilankyti Seimo rūmuose ir sostinės savivaldybėje.

Kėdainiuose esančiame Tūkstantmečio ažuolyne sodiname ažuoliukus. Praėjusioje medelių sodinimo talkoje dalyvavo per šimtą Lietuvoje gyvenančių ir mūsų suburtų užsieniečių. Kaip dovana juos priėmusiai šaliai teošia jų pasodinti ažuolėliai! Dalyvaujame kraujo donorystės akcijose, tvarkome sostinės Vingio parką, mūsų kvietimu į Lietuvą savanoriauti atvyksta turkų jaunimas, o lietuvaiai vyksta į Turkiją.

„Balturkos“ moterys stengiasi pristatyti lietuvių šeiminkėms turkiškus patiekalus ir išmokyti juos gaminti. Sutartu laiku pulkelis moterų susirenka į „Balturkos“ patalpose esančią virtuvę ir gamina nacionalinius valgius vadovaujant turkų virtuvės specialistei. Paskui surengiama šauni puota. Beje, savo kulinarine išmone mūsų centre yra dalijęsi kinai, azerbaidžaniečiai, totoriai, albanai, ispanai, prancūzai...

Kultūrų dialogas įmanomas ir reikalingas, tik reikia, kad jis užsimegztų ir plėtotųsi.

Ishakas Akay su šeima

Nuotraukos iš asmeninio Ishako Akay archyvo.

PABĖGĖLIAI Į LIETUVĄ TIKRAI NESIVERŽIA

Turbūt nė viena tema pasaulyje šiandien nesukelia tiek diskusijų ir klausimų, kaip pabėgėliai. Ir į Lietuvą pagal tarptautinius susitarimus nuolat atvyksta šeimų ir pavienių žmonių. Jų skaičius didėja, tad dažną Lietuvos gyventoją pagrįstai neramina klausimas: ar visi atvykstantieji iš tiesų turi teisę būti laikomi pabėgėliais? O gal tai viso labo ekonominiai migrantai, ieškantys sotesnio kėsnio Europoje? Kaip Lietuva vertina visoms ES valstybėms privalomų priimti perkeliamų asmenų faktą? Ar atvykstantieji galės bent iš dalies kompensuoti iš Lietuvos emigravusių kvalifikuotų specialistų stoką? Kaip jie pritaps mūsų aplinkoje?

Šiais ir kitais itin opiais klausimais paprašėme prabilti žmones, kuriems ši sritis – kasdienybė.

Red.

Renata Kuleš - Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro biuro atstovė Lietuvoje
(Algio Jakšto nuotr.)

Visų pirma privalome žinoti konkretų ir nedviprasmišką atsakymą: kokios pabėgėlių šeimos (ir atskiri asmenys) patenka į pabėgėlių kategoriją?

Tai – asmenys, priversti palikti savo šalį ir negalintys dabartiniu metu į ją grįžti. Negalintys todėl, kad ten šiuo metu nesaugu, vyksta karo veiksmai, pažeidžiamos žmogaus teisės, persekiojama dėl politinių, religinių ar kitokių įsitikinimų bei pažiūrų ir t.t. Sugrįžus jų gyvybei ir laisvei kiltų pavojus. Štai tokias šeimas ir pavieniūs žmones mes ir privalome apsaugoti nuo negandos. Šiuo metu pasaulyje tokių asmenų esama 21,3 mln., pusė jų – vaikai. 50 procentų pasaulio pabėgėlių sudaro trijų šalių – Sirijos, Afganistano ir Somalio – gyventojai. ES perkėlimo kontekste taip pat nesaugiomis šalimis įvardintos Eritreja bei Irakas. Net daugiau kaip 75 procentai minėtųjų valstybių gyventojų ES šalyse gavo apsaugą (pabėgėlio statusą ar papildomą apsaugą).

Nors pasaulio mastu pabėgėlių situacija buvo rimta ir iki 2015 metų, padėtis Europoje labiausiai paaštrėjo

tada, kai į ES šalis per Viduržemio jūrą rizikuodami gyvybe ėmė veržtis didžiuliai būriai žmonių. Tūkstančiai jų nuskendo nepasiekę saugių valstybių krantų, kiti tapo nepakeliama našta jūros pakrančių šalims, pirmiausiai Italijai ir Graikijai. Iš solidarumo šiuo krūviu privalo dalintis visos ES šalys, tarp jų ir Lietuva. Lietuvos indėlis, nors ir nedidelis, labai svarbus. Pagal susitarimą Lietuva įsipareigojo priimti 1105 žmones, jau priglaudė 180, kiti dar atvyks. Bet Europos Sąjunga nėra vienintelė geradarė, gelbstinti pasaulio pažeidžiamiausius žmones. Statistika tokia: Europa priglaudžia viso labo tik 6 proc. priverstinai savo namus palikusių asmenų, visus kitus priima kiti regionai. 29 proc. besigelbstinčiųjų nuo įvairių negandų prieglobstį randa Afrikoje, 12 proc. Amerikoje, 39 proc. Artimuosiuose Rytuose ir Šiaurės Afrikoje, 14 proc. Azijoje ir Ramiojo vandenyno regione. O mes įsivaizduojame, kad Senajame Žemyne tų pabėgėlių daugiausia. Gausiausių skaičių pabėgėlių priėmusios šalys yra Jordanija, Etiopija, Iranas, Libanas, Pakistanas ir Turkija – netoli karinių konfliktų zonos esančios valstybės. Taigi sunkiausia našta užgulusi ne pačias stipriausias ekonominiu požiūriu pasaulio zonas. Dėl karo ir persekiojimo grėsmės kasdien yra priversti palikti namus vidutiniškai 33972 žmonės. Sakydami, kad pabėgėliai plūste plūsta Europon, mes net neįsivaizduojame tikrosios padėties pasaulyje. Planetos mastu europiečių priimami asmenys sudaro tikrai nedidelį procentą.

Pabėgėliai į Lietuvą tikrai nesiveržia ir mažai apie Lietuvą žino. Beje, 2015-aisiais besikreipusiųjų dėl politinio prieglobsčio suteikimo buvo dvigubai mažiau negu 2014-aisiais (2016 metų rezultatai dar nesusumuoti). Palyginkime: Švedija pernai priėmė per 100 000 asmenų. Lietuvoje tuo tarpu per visą pabėgėlių priėmimo laikotarpį (o juos priimame nuo 1997 –ųjų) iš viso yra gavę leidimus gyventi tik kiek daugiau kaip tūkstantis...

Šių metų rugsėjį visos JTO narės vieningai nutarė, kad pabėgėlių atžvilgiu abejingų valstybių neturi būti. Tad buvo priimta vadinamoji Niujorko deklaracija – globalus dokumentas, sprendžiantis šią problemą pasauliniu lygmeniu. Pasaulinės pabėgėlių krizės situacijoje kiekvienos šalies indėlis yra labai svarbus.

Kaipgi tikrai saugaus stogo virš galvos ir kitos šalies apsaugos reikalingi žmonės atsijojami nuo tik sotesnio kėsnio ieškančiųjų? Tam visoje ES naudojama vadinamoji „prieglobsčio procedūra“. Ją Lietuvoje vykdo Migracijos departamento pareigūnai, kurie ir nustato, būtina suteikti besikreipiančiajam tarptautinę apsaugą ir leidimą gyventi Lietuvoje, ar ne. Į šį procesą, beje, yra įtraukiamos teisėsaugos institucijos, pareiškiančios savo nuomonę dėl konkretaus asmens galimo pavojingumo nacionaliniam saugumui bei viešajai tvarkai. Kruopščiai tikrinami besikreipiančiojo dokumentai, atidžiai išklausomi jo pateikiami faktai, pats pasakojimas vertinamas platesniame kontekste (atsižvelgiant į tai, kas vyksta toje šalyje, iš kur pabėgėlis atvyko, kokie teisės aktai ten galioja, ir pan.). Prieglobsčio procedūra sudėtinga, juk ji turi nulemti tolesnį žmogaus likimą. Pripažinus faktą,

jog asmens grąžinti atgal negalima, suteikiamas leidimas gyventi šalyje nuolat ar tik porą metų (su galimybe tą leidimą pratęsti). Terminuotą leidimą daugiausiai gauna šeimos ar pavieniai asmenys, išvykę iš savo tėvynės dėl joje susiklosčiusios padėties (pvz., karo), bet individualiai nebuvę persekiojimo objektais. Nuolatiniai leidimai tradiciškai išduodami politiniams veikėjams, dėl religinės, etninės ar kitokios priklausomybės persekiojamiems ar engiamiems žmonėms. Tokių tarp mūsų šalyje prisiglaudusių pabėgėlių yra labai nedaug. Laikiną apsaugą Lietuvoje buvo gavę nemažai čečėnų, išvykusių namo, kai tik padėtis jų šalyje susinormalizavo. Dabar leidimai nuolat gyventi dažniausiai suteikiami sirams: situacija jų

tyrimą, kurio metu daug bendravome su pabėgėliais dalyvaujant institucijomis, kurios su jais dirba – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Lietuvos Raudonojojo kryžiumi bei Vilniaus „Caritu“. Tyrimo metu pamatėme, kiek daug yra integracinio darbo spragų. Atvykusieji prastai mokomi kalbos – skirtingo išsilavinimo žmonėms rengiami vienodo lygio kursai; visuomenėje vyrauja neigiamos nuostatos, kurios turi įtakos įdarbinimui, apgyvendinimui ir t.t. Supratome, jog Lietuvai labai trūksta pabėgėlių integracijos į visuomenę strategijos, t.y. dokumento, reglamentuojančio, ką konkrečiai reikia daryti, kad atvykusieji lengviau adaptuotųsi mūsų aplinkoje, kūrybingai išnaudotų savo vidines galias. Laimė, tokia

strategija jau rengiama; reikia tik, kad ji neįstrigtų stalčiuose, o būtų patvirtinta. Na, o priėmus šį svarbų nurodantį kryptį dokumentą galima rengti konkretų veiksmų planą, kuriame bus detalai išvardintos visos priemonės sėkmingai pabėgėlių integracijai įgyvendinti.

Kelis žodžius norėčiau tarti ir apie instituciją, kurioje dirbu. Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro biuras, dar įvardijamas kaip JT Pabėgėlių agentūra – tai pasaulinė organizacija, turinti mandatą koordinuoti darbą su pabėgėliais pasauliniu mastu. Ji buvo įsteigta 1950 – aisiais ir turėjo spręsti dėl Antrojo pasaulinio karo Europoje atsidūrusių pabėgėlių problemas. Vėliau jos veikla išsiplėtė, dabar JT Pabėgėlių agentūra (UNHCR) veikia 128 pasaulio valstybėse ir už savo humanišką veiklą duryk – 1954-aisiais ir 1981-aisiais – yra gavusi Nobelio taikos premiją.

Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro biuras Lietuvoje atsirado 1995- aisiais ir pagal darbuotojų skaičių yra vienas mažiausių pasaulyje.

Vladimiras Siniovas - patarėjas teisės klausimais

Dirbdamas šiame biure, pastebėjau, jog pabėgėlių integraciją labai apsunkina šeimų susiskaldymas. Jei aplinkybės susiklosto taip, kad vieni pabėgėlių šeimos nariai yra likę, tarkim, Eritrėjoje, o kiti atsidūrę mūsų šalyje, apie sėkmingą jų integraciją negali būti nė kalbos. Jiems labai sunku susikoncentruoti, tarkim, kad ir į kalbos mokymąsi, juk visos mintys sutelktos į tai, kaip sekasi ten, už tūkstančių kilometrų, likusiems artimiesiems. Be galo sunku naujoje vietoje pritapti atvykusiam žmogui vienam. Turime padėti toms šeimoms susijungti ir leisti at-

Maximo Devaud' o nuotraukoje: R. Kuleš su daug metų Lietuvoje gyvenančiomis pabėgėlėmis iš Čečėnijos

šalyje be galo sunki, komplikauta, yra didelė galimybė, kad, sugrįžę į namus jie bus persekiojami. Atvirai kalbant, didesnė dalis besikreipiančiųjų pabėgėlių statuso Lietuvoje negauna, apsauga suteikiama nedideliame procentui žmonių. Beje, tarp pabėgėlių esama ir politinės sistemos oponentų iš Rusijos Federacijos, Baltarusijos, Rytų Ukrainos.

Pabėgėlių priėmimas nėra sąlygojamas tik Europos Sąjungos teisės. Konvenciją dėl pabėgėlių statuso Lietuva ratifikavo 1997- aisiais, tai tarptautinis Lietuvos įsipareigojimas. Esama ir nemaža ES direktyvų, reglamentuojančių prieglobsčio suteikimo procedūras, pabėgėlių priėmimo sąlygas. Pavyzdžiui, Dublino reglamentas įpareigoja valstybes tarpusavyje dalintis žmonių priėmimo našta. Lietuva, tarkim, yra atsakinga už pabėgėlius, perkeliamus iš kitų šalių – Graikijos, Italijos, Turkijos. Turime išnagrinėti jų prašymus dėl prieglobsčio suteikimo, leidimo gyventi laikinai, integracijos ir t.t.

Beje, dėl integracijos. 2013 metais atlikome išsamų

vykti į Lietuvą jų šeimų nariams. Teisinis pagrindas yra, deja, kaip rodo praktika, tai įgyvendinti labai nelengva.

Remiantis ES direktyvomis, šeima laikoma vyras, žmona ir nepilnamečiai vaikai; jeigu kuriai atžalai jau yra sukakę aštuoniolika, jis laikomas suaugusiu ir tarsi neprivalo būti kartu su savo tėvais. Tačiau gimdytojams jis buvo ir liks vaikas, dėl kurio likimo jie negali jaustis ramūs. Taigi į šiuos dalykus tikrai reikėtų žvelgti žymiai lanksčiau, iš humanistinių pozicijų. Tas pats ir su senyvo amžiaus tėvais, jeigu nesama kitų artimų giminaičių, kurie galėtų jais pasirūpinti.

Šeimų susijungimo procedūra yra sudėtinga ir dėl kitų priežasčių. Pavyzdžiui, Sirijos piliečiams, norintiems susijungti su savo giminėmis Lietuvoje, reikia kreiptis į mūsų šalies ambasadą, o ji yra tik Turkijos sostinėje Ankaroje. Vadinasi, žmonės turi gauti įvažiavimo į šią šalį vizą, o Turkija vizas išduoda labai sunkiai. Mes, teisininkai, ieškome kelių, kad žmonės galėtų kreiptis su prašymais į Libane esančią ambasadą. Dažnai, beje, atiduoti dokumentus vizai gauti būna sunku todėl, kad tų dokumentų paprasčiausiai nesama – karo suirutės metu jie sudega, dingsta, pametami. O dokumentams pražuvus giminystės ryšiams įrodyti tenka nueiti kryžiaus kelius...

„Pabėgėlis“ yra etiketė, kelianti Lietuvos žmonių nepasitikėjimą atvykėliu. Ne veltui nuo karo nukentėję žmonės nelinkę prisipažinti, jog turi pabėgėlio statusą. Apskritai jie nėra linkę pasakoti apie juos ištikusias tragedijas. Laimė, prie prašančiųjų prieglobsčio žmonių Pabradėje priprato, negirdėti apie vietinių gyventojų nesutarimus su atvykėliais. Tai nemažas vietos bendruomenės narių ir Vilniaus „Carito“ darbuotojų nuopelnas. Na, o kitos Lietuvos vietovės prie jų dar tik pratinasi. Dideliuose miestuose tolerancijos, žinoma, daugiau, čia ir darbo pasiūla didesnė, tik štai būsto nuomos kainos „kandžiojasi“. Provincijos miesteliuose gyvenamąjį plotą išsinuomoti nepalyginamai pigiau ir lengviau, o įsidarbinti sunkoka.

Laikas rimčiau pagalvoti apie žmonių priėmimą. Kalbu ne apie iš kitų šalių perkeliamas ir Rukloje apgyvendinamas šeimas, o apie tuos asmenis, kurie atvyksta

prieglobsčio prašytis patys. Kol tikrinami dokumentai, žmonės laukia Pabradės užsieniečių registracijos centre, kurio aplinka labai primena įkalinimo įstaigą. Net ir joje vietų katastrofiškai trūksta.

Prof. Birutė Obelenienė

ANAPUS SUVOKIMO RIBOS

Vilniaus universitete vykusioje tarptautinėje konferencijoje „Šeima ir bendrasis gėris“ įvairių sričių mokslininkai diskutavo apie santuokos ir šeimos ateitį. Ypač didelio klausytojų susidomėjimo sulaukė Kauno Vytauto Didžiojo universiteto profesorės Birutės Obelenienės pranešimas apie santuokos ir šeimos santykį bei šių dviejų institutų patiriamus pokyčius dabarties visuomenėje.

Pateikiame kai kurias prof. B.Obelenienės išvalgas.

Santuoka ir šeima mūsų visuomenėje visais laikais buvo laikoma tapačiu dariniu. Deja, ši savaime suprantama kategorija pastaraisiais dešimtmečiais patiria didelių metamorfozių. Teisinei santuokos sampratai pateikiama daugybė kontrargumentų, šios institucijos gynimo šalininkams bei mokslininkams tenka padėti daug pastangų siekiant ją apginti. Gal taip yra todėl, kad į santuoką žvelgiama tik kaip į formalųjį jos pavidalą, giluminę jos esmę paliekant už suvokimo ribų?

Lietuvos Konstitucijos kūrėjai, 1992 metais rengdami pagrindinį mūsų šalies įstatymą, santuoka grindžiamą šeimą laikė tokia savaime suprantama kategorija, kad jiems net į galvą neatėjo mintis kažką įtikinėti.

Deja, šiandien viešose diskusijose pasigirsta balsų kaip tik prieš šį visuotinai pripažįstamą institutą - valstybės pagrindą. Tarsi nugrimzta užmarštin faktas, kad santuoka yra kur kas daugiau negu privatus, valstybinės ar religinės konfesijos sąlygotas vyro ir moters pasižadėjimas vienas kitam. Ši teisine prasme viešoji sutartis yra žymiai universalesnė ir labiau priimtina žmonėms už bet kurią kitą kada nors paskelbtą kodeksą. Juk santuoka, kaip pirmą kartą institucija, atsirado žymiai anksčiau negu susiformavo valstybės ir teisinės sistemos, kurios ją tik pripažino, bet jos nekūrė. Santuoka nebūtinai turi būti suprantama tik krikščioniškojo sakramento rėmuose. Juk krikščionybė egzistuoja vos šiek tiek daugiau kaip du

Maximo Devaud'o nuotraukoje: 2016 m. Pasaulinės pabėgėlių dienos minėjime R.Kuleš su pabėgėliais gamina šaltibarščius

tūkstančius metų, o santuoka susiformavo žymiai seniau, galima sakyti, nuo žmonijos atsiradimo ir organizuoto jos gyvenimo susikūrimo laikų.

Kaip šeimos institutą pakeitė tai, jog pagrindiniu motyvu jai kurti tapo porą siejantys jausmai? Juk meilė, o ne politiniai, ekonominiai, teisiniai, ūkiniai ar kiti motyvai šiuo metu yra esminė santuokos sudarymo priežastis.

Istorių nuomone, meilės jausmas, kaip pagrindinis santuoką lemiantis veiksnys, yra labai jaunas pačios šeimos institucijos istorijoje. Jaunesnis nei vidutinis žmogaus amžius. Juk visais laikais meilė greičiau gimdavo santuokoje, nei buvo pretekstas tai santuokai sudaryti. Dar niekada žmonijos istorijoje santuokos institucija nebuvo tokia trapi ir pažeidžiama kaip šiandien. Mūsų šalyje net iki XX amžiaus antrosios pusės šeima visų pirma buvo socialinė – ūkinė bendruomenė.

Taip, meilė išties transformavo santuokos ir šeimos institucijas. Vienas žymiausių dabarties sociologų A. Giddens'as šią transformaciją sieja su sekso atsiejimu nuo santuokos ir prokreacijos (gyvybės suteikimo – *red.*). Jis teigia, jog vaikų gimdymas dabar greičiau yra pačios poros pasirinkimas ir savotiška prabanga negu ekonominė būtinybė. O ir pačią santuoką, kaip ekonominį kontraktą, dabar išstūmė santuoka, kurios pagrindą sudaro tarpasmeniai emociniai ryšiai. Čia, pasirodo, ir slypi pavojus: emocinių poreikių, t.y. nestabilių veiksmų, perkėlimas į šeimos sukūrimo ir gyvavimo pamatus pačią šeimą padarė nestabilią. Vadinasi, galima kelti dvi pagrindines prielaidas, paaiškinančias santuokos netvarumą ir šeimos instituto irimo priežastis. Pirmoji, kad meilė, kaip pagrindinis šiandieninis santuokos motyvas, yra netinkama; antroji – kad netinkama yra besituokiančiųjų meilės samprata.

Pirmąją prielaidą tenka atmesti. Mat poslinkis nuo išorinių santuokos sudarymo sąlygų (kuriuose pačių besituokiančių asmenų laisvas pasirinkimas turėjo labai mažą reikšmę arba iš viso jos neturėjo) link asmeninio apsisprendimo šeimos institucijos istorijoje yra tikrai pozityvus dalykas.

Tad gal besituokiančiųjų meilės samprata yra netinkama tvariai santuokai kurti?

Šiandienos masinė kultūra yra perdėm persmelkta „kūniškos meilės“ propagavimo. Į gyvenimą tvirtai įėjo moters, kaip seksualinio objekto, vaizdavimo tradicija; seksas vertinamas kaip būtinas elementas asmens saviškai ir lytiniam tapatumui. Tad ir besituokiantiesiems toks požiūris neabejotinai turi įtakos: dauguma jų meilę tapatina su aistra. O toks požiūris gimdo nuostatą: santuoką galima nutraukti, kai meilė baigiasi. Šitokia šeimą kuriančių asmenų meilės samprata ir pakiša koją. Iš prigimties žmonėms duotas jausmas ir jausmingumas, daugumos lakomi meile, tėra tik meilės žaliava. Jei su tuoktinais skiriasi dėl to, kad tarpusavio jausmai nusilpo, vadinasi, tos meilės net nebūta.

Meilė neatsiejama nuo atsakomybės, pagarbos ir pa-

žinimo, nes neįmanoma gerbti to, ko nepažįsti. Pagarbus santykis – tai kito žmogaus priėmimas tokio, koks jis yra, o ne tokio, koks jis reikalingas tau. Tokie reiškiniai kaip smurtas, išnaudojimas, neištikimybė tik patvirtina, jog šeima buvo kurta remiantis netinkamais motyvais. Gebėjimą mylėti reikia ugdyti visą gyvenimą; meilė – tai, pirmiausia, nuolat kuriamas santykis su kitu. Neatšaukiamas pasidovanojimas kitam žmogui, t.y. savo gyvasties ir gyvenimo pavedimas kitam, nieko nepasiliekant sau. Esį atsakingas už tą, kurį pamilai, ir tas, kuris tave pamilo, irgi atsakingas už tave. Juk jis tau atidavė save, kaip ir tu jam. Santuoka nėra savęs praradimas, priešingai – atradimas. Tai nuolatinis savęs raginimas pažinti kitą ir leisti būti pažintam, nuolatinis konstruktyvių sprendimų ieškojimas ir savojo „ego“ tramdymas...

Santuoka įgalina gerbti kitos lyties asmens žmogiškąjį orumą, jo skirtingumą. Ar daug kas šiandien tam ryžtasi? Juk paprasčiau gyventi kartu nesusituokus. Gyventi ne santuokoje – tai gyventi „atlapotomis durimis“, per kurias bet kada, kilus rimtesniam nesutarimui, galima išeiti. Gyvenant nesusituokus nereikia sukti galvos nei dėl pagarbių santykių kūrimo, nei dėl kitų dalykų, kurie sudaro meilės pagrindą. Tiesiog mėgaujamasi „meilės žaliava“, kurios atsargoms išsekus, bus labai lengva nustraksėti prie kito „meilės šaltinio“ pro apdairiai paliktas atdaras duris. Santuoka, kaip ir meilė, iš esmės yra valingas veiksmas, abipusis vyro ir moters apsisprendimas. Brandus apsisprendimas.

Nuotr. iš www.ve.lt

Dažnai tenka girdėti, kad tuoktis ar gyventi nesusituokus yra tik dviejų žmonių asmeninis reikalas, ir niekas neturi teisės kištis į jų privatų gyvenimą. Koks pavojus slypi šioje nuostatoje?

Deja, didžiausia be oficialios santuokos registracijos drauge gyvenančios poros problema ta, kad toks partnerių preliminarus susitarimas stokoja stabilumo. Tokie santykiai nedaug prisideda prie sprendimo vidinių problemų, kurios neišvengiamai kyla gyvenant dviem skirtingoms asmenybėms. Gyventi kartu nesusituokus dažniausiai nusprendžiama manant, kad jei santykiai bus blogi, juos nutraukiant bus išvengta emocinės skyrybų traumos ir papildomų išlaidų. Deja, su tokiomis nuostatomis, su tokiu silpnu tarpusavio įsipareigojimu nedaug tikimybės, kad pora padarys viską bendram gyvenimui

išsaugoti. Tokioje trapijoje sąjungoje gimus vaikams, jų gerovę ir likimą taip pat lems nestabilūs tėvų santykiai.

Visi tyrimai patvirtina, jog šeimos struktūra turi lemiamą reikšmę ir vaiko sveikatai.

Be abejonės, šeima, kurią sudaro susituokę tėtis ir mama, labiausiai atitinka vaiko poreikius. Yra atlikta daugybė tyrimų (tiek Europos, tiek pasaulio mastu), kuriuose lyginami vaikų, augančių su vienu iš tėvų po skyrybų, kohabituojančių tėvų sąjungoje ir susituokusių tėvų šeimoje, sveikatos (tiek fizinės, tiek psichinės), rizikingos elgsenos (narkotikų, svaigalų, rūkalų vartojimas), nusikalstamos veikos, akademinų pasiekimų, patiriamo smurto rodikliai. Išryškėjo, jog vaikų, augančių su abiem biologiniais susituokusiais tėvais, rodikliai žymiai geresni. Šeimos struktūra neabejotinai turi lemiamą reikšmę vaiko sveikatai bei gerovei.

Tačiau formaliai sudaroma santuoka, tai yra – tik teisiškai užfiksuojamas dviejų žmonių ryšys, irgi nepajėgi užtikrinti visapusiškos gerovės vaikams...

Suaugusieji yra laisvi žmonės ir gali eksperimentuoti su savo gyvenimu ir likimu kaip nori. Tačiau jie neturi teisės eksperimentuoti su savo vaikų gyvenimu. Vaikai nedalyvauja tėvų pasiryžimuose tuoktis ar gyventi kartu ir gimdyti juos be santuokos. Jie nėra atsakingi už savo gimdytojų sprendimus, taigi neturi būti skirstomi į santuokinius ir nesantuokinius ar kaip nors kitaip stigmatizuojami šia prasme.

Analizuojant pateikiamus kontrargumentus prieš santuoką, išryškėja keli dažniausiai pateikiami argumentai. Pasiteiravus, kodėl vengia tuoktis, jaunos poros atsako klausimu į klausimą: „O kam mums tas popierėlis? Jis neįrodo mūsų meilės“. Arba: „Mes ir be dokumento galime įsipareigoti vienas kitam“; „Mūsų ryšys stipresnis už antspaudą pase“, ir pan. Visi atsakymai rodo, jog santuoka suvokiama labai formaliai. Tokios poros manymu, santuoka yra reikalinga kažkam kitam, bet tik ne jiems patiems: gal valstybei, kad pagerintų rodiklius, gal giminėms ar draugams, laukiantiems vestuvių vaišių, gal tėvams, nes nepatogu prieš aplinkinius, kad vaikai „susimetę“ gyvena. Iš tiesų, kodėl gi jie turėtų stengtis dėl kitų? Tačiau tai tik patvirtina, kad pati santuokos esmė yra atsidūrusi anapus suvokimo ribos. Dėl daugelio priežasčių, bet dažniausiai – dėl meilės vartotojiškumo nuostatos. Tačiau net ir formalus santuokos sudarymas, nors savaime ir nesukuria tos gyvybinės terpės ir vidinės gelmės, kuri būtina santuokos gėriui atsirasti, įjungia teisinius mechanizmus santuokiniam ryšiui apsaugoti. Šia prasme santuoką, kaip viešą pasižadėjimą, galima lyginti su atrama gležnam augalui, su stulpu, prie kurio pririšamas sodinukas, turintis mažiau vidinės gyvybinės jėgos. Toks sodininko rūpestis apsaugo nuo nepalankių išorinių sąlygų ir leidžia giliau suleisti šaknis ir nokinti vaisius.

Vadinasi, galima drąsiai teigti, kad dviejų jaunuolių gyvenimas kartu be santuokos yra daugiau ruošiniamis skyryboms negu būdas sustiprinti būsimą santuoką.

Ir nuo to labiausiai nukenčia moterys. Mūsų laikais merginos pasiduoda visuomenėje paplitusiai nuomonei, kad moteris turi lygiai tokią pat teisę į lytinį malonumą be įsipareigojimų kaip ir vyras. Deja, tokių teisių ir laisvių propaguotojai „pamiršta“ perspėti, kad malonumai abiem, o pasekmės dažniausiai – tik moteriai. Vyras suvilioja moterį fiziniais malonumais, o tada smogia jos dvasiai. Moteris labiau negu vyras iš prigimties susijusi su kuriančiosiomis galiomis. Vyras prie jų gali prisiliesti tik moters dėka. Tačiau kai moteris savanoriškai jas apleidžia, ji praranda sugebėjimą sutaurinti vyro sielą. Tada ir moterys, ir jų vyrai gyvena ne meile, bet mėgaujasi jos surogatu. Nuo moters didžia dalimi priklauso, su kuo ji gyvena – su vyru ar su patinu.

Merginos dažniausiai tikisi, kad gyvenimas su vaikinu yra tiesiausias kelias į santuoką.

Naivuolių viltys... Apklausus vienos Jungtinės Karalystės kolegijos studentus ir studentes, kurie gyvena kartu, paaiškėjo įdomių dalykų. Didžioji dauguma studentų teigė, jog jų vaikinai tikrai jas ves, tačiau dauguma vaikinų pareiškė nė neketiną vesti merginos, su kuria gyvena. Vyrai dažniausiai gyvena kartu nesusituokę todėl, kad jiems taip „patogia“: nereikia kiekvieną kartą investuoti nei finansinių, nei laiko, nei emocinių resursų merginant eilinę panelę. Vertėtų nepamiršti ir lytiniu keliu plintančių ligų. Visa tai įvertinus labiau apsimoka turėti pastovią partnerę. Tačiau moteriai gyventi be santuokos visomis prasmėmis neapsimoka. Pavyzdžiui, kai kurios merginos naiviai tiki, kad šitaip išsaugo savo nepriklausomybę. Jos teigia išlaidas besidalijančios po lygiai su savo gyvenimo draugu. Tačiau tyrimai rodo, kad moterys įprastai aukoja daugiau kaip 70 procentų savo pajamų gyvendamos drauge be santuokos. Jos taip pat linkusios aukoti daugiau savo laiko bendrai buičiai. Tačiau dažniausiai pasitaikantis mitas yra mėginimas pasiteisinti sakant, jog pora turi pagyventi kartu, kad įsitikintų, ar tinka vienas kitam. Toks „pasimatavimas“ iš karto merginą nustumia ne į laisvos valios ir orių žmonių santykį, bet į naudojamų objektų kategoriją.

Mokslininkai, tyrę skyrybų priežastis, teigia, jog skyrybos porų, kurios gyvena nesusituokusios, yra gerokai dažnesnės nei gyvenančių santuokoje...

Tyrimai taip pat patvirtina, jog be santuokos kartu gyvenančių porų vedybinio gyvenimo kokybė yra žemesnė. Apskaičiuota, jog daugiau nei pusė nesusituokusių porų kartu teišbūna mažiau nei porą metų.

Beje, sugyventinių, lyginant su sutuoktiniais, mažiau išlavėjęs bendruomeniškumo jausmas. Sugyventiniai labiau linkę puoselėti savo individualumą, gyventi sau, savo patogumui, o šeiminiai ryšiai, kurie neišvengiamai formuojasi santuokoje, jiems yra svetimi. Tokie santykiai

yra puiki terpė plėtotis egoizmui, kuris, žinia, yra meilės priešybė. Pavyzdžiui, be santuokos gyvenanti jauna šeima stengiasi atsiriboti nuo vienas kito tėvų, nes taip paprasčiau. „Tai tik mūsų reikalai“, - teigia jie. Tėvai savo ruožtu neinvestuoja į savo atžalos sugyventinį, nemezga ryšio su juo (ja), nes nėra tikri, ar tai visam, ar tik kuriam laikui. Jei prisiriši prie žmogaus, ryšiui nutrūkus – skaudės. Tad geriausia išlaikyti tam tikrą atstumą. Santuokoje abiejų sutuoktinių giminaičiams skiriama daugiau laiko. Tyrimų, atliktų Jungtinėje Karalystėje, duomenys rodo, kad savo giminaičiais rūpinasi 16 procentų vedusių porų, o tarp sugyventinių tokių porų tik 9 procentai. Žmonės, kurie rūpinasi sergančiais ar neįgaliais savo giminaičiais, sutaupo valstybei 87 mlrd. svarų per metus, nes padeda nemokamai, o ne palieka nacionalinės sveikatos apsaugos sistemos ar socialinių tarnybų globai. Išsamūs tyrimai rodo, kad santuoka turi teigiamą poveikį sutuoktinių sveikatai.

Tenka išgirsti nuomonę, jog santuokoje dažniau smurtaujama negu gyvenant kohabitacijoje. Ką apie tai manote Jūs?

Pirmąsyk tokias mintis išgirdau prieš gerą dešimtmetį Švietimo ir mokslo ministerijos suburtoje darbo grupėje, turėjusioje ruošti „Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programą“ mokykloms. Viena šios darbo grupės narių itin emociškai tvirtino, kad šeima neturinti būti siejama su santuoka, kad nereikia žmonių skatinti tuoktis, mat sutuoktiniai kur kas dažniau smurtauja negu sugyventiniai.

Atvirai kalbant, mane tokie argumentai pribloškė. Buvau susipažinusi su daugybe tyrimų, atliktų Europos ir pasaulio šalyse, kurių rezultatai tvirtino priešingai. Pavyzdžiui, JAV nacionalinis baudžiamojo persekiojimo tyrimas, kuriame analizuojamas turinčių vaikų 20 – 50 metų amžiaus moterų 1992 - 2001 metais patirtas smurtas ir prievarta, pateikė kaip tik priešingas išvadas. Pasak šio tyrimo rezultatų, niekada netekėjusios moterys patiria žymiai daugiau buitinės prievartos bei smurto. Buvo pateikti tokie statistiniai duomenys: buitinės prievartos dažnis vienam tūkstančiui susituokusių (taip pat išsiskyrusių ir gyvenančių atskirai) moterų siekia 12,9, o vienam tūkstančiui niekada netekėjusių – net 26,3 atvejo. Vadinas, niekada santuokoje nebuvusios moterys dvigubai dažniau patiria įvairių rūšių prievartą! Tas pat ir su smurtu: niekada netekėjusios ir vaikus iki dvylikos metų auginančios moterys nuo jo nukenčia kur kas dažniau (1000 tokių moterų tenka 81 smurto atvejis) negu ištekėjusios (1000 moterų - 38,5).

Tokias tyrimų išvadas patvirtina ir oficiali kitos šalies – Kanados – statistika: partnerių smurtavimas tris kartus dažnesnis tarp ne santuokoje gyvenančių porų negu tarp sutuoktinių. Moterys, gyvenusios kohabitacijoje, devynis kartus dažniau žūsta nuo partnerio rankos negu ištekėjusios. Netgi tyrimų, atliktų atsižvelgiant į porų rasinius, amžiaus, išsilavinimo skirtumus rezultatai rodo, jog žmonės, gyvenantys partnerystėje, tris kartus dažniau

patiria smurtą negu susijusieji santuokiniais ryšiais. Taigi mokslininkai, remdamiesi ir tyrimų, ir statistikos duomenimis, vienbalsiai tikina: santuoka yra saugiausia moterims ir vaikams.

O Lietuvoje gal atvirkščiai? Juk svarstant Valstybinę šeimos politikos koncepciją vėl buvo įtikinėjama tais pačiais argumentais: kad susituokusios moterys dažniau patiria smurtą nei nesusituokusios.

Ši argumentacija paskatino ieškoti tikrosios tiesos. Pasirodo, jog ši teiginį patvirtinantis vienintelis įrodymas buvo Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikti duomenys. Jie skelbia, jog 2005 metais nuo įvairių nusikalstamų veikų nukentėjo 20 384 žmonės, tarp kurių – 364 – nuo sutuoktinių, 187 – nuo sugyventinių, o tik 12 – nuo partnerių. Šie duomenys ėmė keliauti iš vienos publikacijos į kitą, buvo naudojami kuriant Smurto prieš moteris mažinimo valstybinę strategiją. Tik niekas neįsigilino į tai, kad šie faktai atspindi vien smurtaujančiųjų skaičių, o ne procentinę išraišką nuo bendros sutuoktinių ar sugyventinių populiacijos (pvz., nėra žinomas faktinis partnerių skaičius, todėl nėra žinoma procentinė smurtaujančiųjų išraiška – *red*). Kadangi sutuoktinių skaičius tikrai didesnis negu sugyventinių, atitinkamai ir smurtaujančiųjų skaičius taip pat didesnis.

Antra vertus, dera prisiminti, jog paprastai santuokiniais ryšiais būna susiję emociškai brandūs žmonės ir sutuoktinės yra labiau linkusios ginti savo teises už nesusituokusiąsias. Tačiau man nerimą kelia kitkas. Visi tyrimai rodo, jog Lietuvos moterys yra labiau nepatenkintos savo santuokiniu gyvenimu negu vyrai. Taigi sutuoktinio smurtavimą, nuo kurio kitose šalyse paprastai žymiai dažniau kenčia moterys, linkstama tapatinti su santuoka, o kohabitaciją ir šeimą mėginama traktuoti kaip sinonimus. Todėl moterims santuoka darosi tiesiog nepatraukli. Tokia duomenų interpretacija ne tik netiksli, bet ir aiškiai tendencinga ir jokia būdu netarnauja santuokos institucijai apginti.

Kalbėjosi žurnalistė Danutė Kurmilavičiūtė

nuotr. iš www.wildlands

Šeimoje natūraliu būdu – iš kartos į kartą, iš lūpų į lūpas – išmokstama gimtosios kalbos, šeimoje formuojasi moralinės, tautos ir bendražmogiškosios vertybės, tautinė tapatybė, tautinio bendrumo jausmas...

Halina Kobeckaitė - diplomatė, vertėja, žurnalistė, humanitarinių mokslų daktarė

KARAIMŲ ŠEIMA IR JOS TRADICIJOS

Beveik kiekvienas pasakojimas apie karaimus Lietuvoje prasideda tokia fraze: 1397-1398 m. Lietuvos Didysis Kunigaikštis Vytautas perkėlė į Lietuvą apie 380 karaimų šeimų... Iš tikrųjų šeimos sąvoka yra tiesiogiai ir glaudžiai susijusi su visa karaimų Lietuvoje istorija. Tuo metu karaimų šeimos buvo gausios – beveik kiekvienoje augo septyni, aštuoni vaikai (o kartais ir daugiau), kiekvienoje šeimoje buvo kelios kartos, paprastai proseneliai, seneliai, tėvai ir vaikai gyvendavo kartu. Tokį gyvenimo būdą sąlygojo ekonominės sąlygos – Trakų karaimai daugiausia dirbo žemę, vertėsi smulkiais verslais ir smulkia prekyba. Ši veikla didelių turtų sukaupti neleido, ir dirbti namų ūkiuose turėdavo visi šeimos nariai. Tad tvirta šeima, glaudūs šeiminiai ryšiai buvo bendruomenės ekonominio ir dvasinio funkcionavimo bei egzistavimo garantas ir sąlyga.

Per amžius susiklosčiusi karaimų šeimos struktūra buvo patriarchalinė, šeimos galva buvo vyras. Beveik iki pat XX a. vidurio santuokos dažniausiai būdavo sudaromos vadovaujantis turтинiais sumetimais (su retomis išimtimis), o moters vaidmuo šeimoje apibrėžtas paprotinių taisyklių. Jos vietą ir pareigas šeimoje rodo kad ir ši patarlė: „Ne ta žmona, kuri, smuikui užgrojus, šokti puola, o ta, kuri namų ruošą išmano“.

Kad karaimėi moteriai buvo keliami griežti doroviniai reikalavimai, matyti ir senojoje poezijoje. Pvz., XVII- XVIII a. poetas Saliamonas Trakietis (1650-1735?) eilėraštyje „Ei, ei, mergele“ taip pataria elgtis:

*Vakarėliuos, pramogėlėse tai tu
Su merginom būk kartu.
Su vaikiniais vis nuleidus akeles,
Saugok savo rūteles.
O išėjus šokti su berneliais,
Tu netrypki kaip kumelė.
Visada namai, darbai bus brangūs,
Ne vėpsojimas pro langus.
Sparčiai sukis, netingėki,
Prie visų darbų skubėki.*

(Vertė Mykolas Karčiauskas)

Sudarant santuoką būdavo pasirašoma speciali jungtvių sutartis. Joje būdavo apibrėžiami turтинiai santykiai, nurodomas nuotakos kraitis ir jaunojo išpirka jos tėvams. Kartu sutartyje būdavo nurodomos ir sutuoktinių pareigos, grindžiamos abipuse pagarba ir rūpinimusi vienas kitu. Jungtvių sutartis buvo pagrindinis santuokos sudarymo dokumentas ir jį saugodavo moteris. Jai mirus, sutartis būdavo dedama į karstą. Vadinasi, galima daryti prielaidą, kad, nepaisant patriarchalinės šeimos struktūros, moters vaidmuo šeimoje buvo gana svarbus.

Vilniuje ilgus metus dirbęs karaimas gydytojas ginekologas Konstanty Lopatto (1896-1974) 1935 m. rašė: „Patriarchalinė mūsų šeimų struktūra išugdė ypatingą karaimų moterų ūkiškumą. Tai ji rūpinasi namų jaukumu ir būsto švara, skaniu ir sveiku maistu visai šeimai, šeimos maitintojo tinkamu poilsiu, vaikų auklėjimu. Motiniška karaimų moterų meilė ir pasišventimas yra gerai žinomi.“ (*„Krótki zarys higieny karaimów w Polsce“* - „*Myśl Karaimska*“, 1935-36, Nr. 11, 74-75 p.).

Puikiai žinome, kad karaimai kelis šimtmečius saugojo Trakų pilį. O kas išsaugojo pačius karaimus? Kas per amžius plušėjo, stengėsi ir rūpinosi, kad karaimų tauta išliktų, neprarasdama savo tautinio savitumo ir tapatybės? Galime vardinti karaimų šviesuomenę, mokytojus, dvasininkus, palankias sąlygas, visuomenės toleranciją, bet svarbiausią vaidmenį čia neabejotinai atliko karaimų šeima. Šeimoje natūraliu būdu – iš kartos į kartą, iš lūpų į lūpas – išmokstama gimtosios kalbos, šeimoje formuojasi moralinės, tautos ir bendražmogiškosios vertybės, tautinė tapatybė, tautinio bendrumo jausmas. Todėl šeima buvo ir ligi šiol yra viena svarbiausių karaimų bendruomenės vertybių. 1997 m., karaimų ir totorių persikėlimo į Lietuvą 600 metų jubiliejiniiais metais, atlikti statistiniai Lietuvos ir Lenkijos karaimų tyrimai. Apklausta 280 asmenų Lietuvoje ir 126 Lenkijoje. Ir Lenkijoje, ir Lietuvoje 90 proc. apklaustųjų nurodė, kad svarbiausia jų gyvenimo vertybė yra šeima (*Karaimi na Litwie i w Polsce. Warszawa, 2003, 82-83 p.*).

Be abejo, norint išsaugoti tautinį tapatumą, labai svarbu, kad ir šeima būtų sudaroma tautiniu pagrindu. Turint galvoje labai nedidelę karaimų bendruomenę, tai ypač svarbu. Šios taisyklės laikymasis ar bent pastangos jos laikytis visus 600 metų sąlygojo karaimų tautos išlikimą Lietuvoje. Deja, kilnus noras laikytis šios taisyklės turėjo ir nepageidaujamų pasekmių. Jau minėtame straipsnyje, konstatuodamas, kad karaimų bendruomenėje mažėja gimstamumas, daktaras K. Lopatto rašo, kad „taip yra dėl nedidelio santuokų skaičiaus, dėl daugėjančio netekėjusių merginų ir nevedusių vaikinių skaičiaus“ (ten pat, 77 p.).

Autorius pastebi, kad grįžę po I-ojo pasaulinio karo į sugriautus namus, patyrę ekonominę krizę, karaimai patiria ir demografinę krizę: „Tas nuskurdimas sumažino ir taip negausių karaimų vedybų skaičių. Per paskutinius 15 metų (1919-1934) sudarytos tik 97 santuokos (ten pat, 74 p.), o karaimas ar karaimė, sudarę santuoką su kitatikiu, jau yra prarasti. Deja, tų mišrių santuokų tarp

karaimų yra daug“ (ten pat, 77 p.). Šis tekstas parašytas tarpukariu. Vadinasi, jau tada buvo signalizuojama apie vieną pagrindinių bendruomenės skaudulių. Žinoma, tai nereiškia, kad ir anksčiau nebuvo mišrių santuokų. Bet iki pat sovietmečio, norint sudaryti mišrią santuoką, reikėjo atsisakyti karaimų tikėjimo. Tokių atvejų yra buvę, jie, deja, turėjo labai rimtų neigiamų pasekmių šeimoms (pvz., vienas karaimų dvasininkas, dukrai ištekėjęs už kitatikio, turėjo atsisakyti dvasininko pareigų), bet mišrios santuokos turėjo įveikti tam tikrą barjerą ir tai bent iš dalies ribojo jų skaičių. Po 1940 m. Lietuvoje šio barjero nebeliko. Negana, kad neliko barjero, oficiali ideologija net skatino „internacionalizmą“. Uolūs komjaunuoliai ėmė kaltinti karaimus ir ypač jų vyresnįjį dvasininką Simoną Firkovičių (1897-1982) nacionalizmu. Laimė, nei jis, nei pati bendruomenė naujajai ideologijai nepasidavė. Deja, mišrių santuokų padaugėjo, bet visos karaimiškos poros buvo dvasininko. o vėliau jo pasekėjų sutuokiamos pagal visas tai ceremonijai privalomas taisyklės ir papročius, išlaikant visas tris šio akto dalis: sužadėtuves, jungtuves ir puotą. Karaimiškai visas šis vestuvių veiksmas vadinamas *toj*.

Pagrindinę vestuvių akto dalį sudaro juridinę galią turinčios sužadėtuves - *kieliašmiak*. Jos rengiamos jauno-

Trakų kenesa. Nuotr. iš schools wikipedia.org.

sios namuose dalyvaujant visiems norintiems. Aktyvūs dalyviai yra jaunikis (*kijov*), nuotaka (*kieliñ*), jų tėvai, dvasininkas, vyresnieji bendruomenės vyrai (*achsakalai*), svočios (*jeñgia*), piršlys (*ataman*), pamergės ir pabroliai.

Sužadėtuvių pradžioje jaunikis, atsakydamas į garbingo *achsakalo* klausimus, patvirtina savo ketinimą imti į žmonas nuotaką jos laisva valia ir prisiekia.

Jaunieji ir liudininkai pasirašo jungtuvių sutartį - *toj jazyšy*, kuri laikoma juridiniu aktu, įteisinančiu santuoką.

Pasirašius sutartį, jaunuosius pasveikina dvasininkas. Po to sudaužomas molinis ąsotis. Šis veiksmas turi simboliškai lemti laimingą naujos poros gyvenimą. Dvasininkas tuo tarpu laimina dvi taures vyno ir vestuvinių

pyragą - *kieliñlik*, iškeptą išvakarėse jaunosios namuose. Visi sužadėtuvių dalyviai vaišinami pyragu ir saldumynais - razinomis, saldainiais, riešutais ir medumi, kad jaunųjų gyvenimas būtų saldus. Kitas pyragas - *kijovliuk*, iškeptas jaunikio namuose, pjaustomas ir valgomas puotos metu, jau po jungtuvių kenesoje.

Svarbus sužadėtuvių momentas - *atamano* išrinkimas. Jį renka vaikinai ir įteikia jam iš trijų ilgų (apie 2,5 m) vytelių supintą ir raudonu kaspinu apvyniotą vytinę - valdžios simbolį *čybuch*. Atamanas turi jį saugoti iki vestuvių pabaigos. Laikydamas rankoje *čybuch*, atamanas su svočia pasirašo jungtuvių dokumentą, po to kviečia pasirašyti jaunųjų tėvus, *achsakalus* ir visus ceremonijos dalyvius.

Jaunieji atsiveikina su tėvais prašydami jų atleidimo ir palaiminimo.

Sužadėtuvių ceremonijos metu nuotakai pakeičiama mergautinė šukuosena. Tą apeigą pradeda svočia, o jai talkina pamergės ir visos kambaryje esančios merginos. Tuo metu vienas iš vaikinių, smuikui, triūbai ir būgnui pritariant, gieda tradicinę vestuvių giesmę *Muzhul kieliñ* (nuliūdusi nuotaka). Tai jaunosios atsiveikinimas su tėvų namais, su nerūpestingu mergautiniu gyvenimu, emocionaliausias sužadėtuvių momentas. Pakeitus šukuoseną, jaunajai ant galvos dvasininkas kartu su jaunikiu uždeda nuometą.

Tuo tarpu jaunikis, lyg norėdamas dar išsaugoti savo buvusią laisvę, sprunka iš kambario pro išsirikavusių savo draugų eilę, ir kiekvienas jų stengiasi pliaukštelėti jam per petį.

Svočia padeda jaunajai atsistoti ir vedasi ją persirengti vestuviniiais drabužiais. Šioje ceremonijoje dalyvauja tik moterys, kurių pareiga ne tik aprengti jaunąją, bet ir duoti jai patarimų ateičiai.

Vyrai tuo tarpu rengia ir prausia jaunąjį (kadai-se būdavo privaloma išprausti jaunąjį pirtyje). Čia viską tvarko atamanas: dalijasi šeimyninio gyvenimo patirtimi, moko kaip išvengti barnių, palaimina. Juokaujama ir krečiami pokštai.

Pasiruošęs jungtuvėms, jaunasis su palyda grįžta į jaunosios namus, ir visi kartu vyksta į kenesą.

Procesijos priekyje du penkerių šešerių metų berniukai neša žvakes. Paskui juos, vedamas dviejų pamergių, žengia jaunasis, už jo, vedama dviejų pabrolių, jaunoji. Svočia ir atamanas eina greta. Į kenesą įžengiama iš lėto, sklindant iš ten iškilmingai giesmei *Kior-kiu kijovliarniñ* (jaunųjų gražumas). Pasibaigus giesmei, jaunieji prieina prie altoriaus ir sustoja greta vienas kito priešais dvasininką. Už jų vienas priešais kitą išsirikiuoja pabroliai ir pamergės.

Dvasininkas perskaito per sužadėtuves pasirašytą jungtuvių sutartį, tuo patvirtindamas, kad santuoka teisėta, iš lėto sulanksto dokumentą, svočia įdeda į jo vidų sidabrinę monetą ir priima dokumentą. Vėliau jį saugo žmona, kuri, jei nenori, kad santuoka iširtų, niekada jo neišlanksto.

Perskaitęs sutartį, dvasininkas aukoja specialią mal-

dą. Jis taip pat užmauna būsimiems sutuoktiniams vestuvinius žiedus, palaimina vyną, kurį jaunieji turi išgerti, barsto jų galvas pelenais ir laimina jaunikį, nuotaką ir visą bendruomenę.

Pasibaigus jungtinių ceremonijai, jaunieji pamažu išeina iš kenesos ir priima sveikinimus.

Atvykę į puotą, jaunieji turi pereiti per patiestą kailį (kad gyvenimo kelias nebūtų akmenuotas), jiems ant galvų barstomi grūdai (kad gyvenime nepatirtų nepritekliaus). Porą pasitinka tėvai su vestuviniu pyragu.

Puotai vadovauja atamanas, kuris saugo savo raudoną vytinę, nes jaunimas taikosi ją pagrobtį. Jeigu jiems tai pavyksta, vadinasi, atamanas neatidus. Norėdamas atgauti *čybuchą* bei susigražinti valdžią, jis turi pakloti solidžią išpirką. Puotos metu atamanas gieda jaunavedžius laiminančią giesmę *Jyry atamannyn* (atamano giesmė).

Vidurnaktį dvasininkas, sukalbėjęs trumpą maldą, nuima jaunosios nuometą, patvirtindamas, kad vestuvių ceremonija baigta. Nuimtą nuometą paprastai taikoma užmesti kuriai nors merginai ant galvos. Manoma, kad ta, kuriai pirmai jis klius, pirmoji ištekės. Vestuvių puotoje anksčiau dalyvaudavo visas karaimų jaunimas.

Pirmąjį šeštadienį po vestuvių jaunojo tėvai savo namuose rengia iškilmingus pietus, į kuriuos kviečiama svočia, atamanas, jaunosios tėvai ir kiti artimi giminaičiai.

Neabejoju, kad karaimų jaunimas – nors ir negausus – norėtų, kad jų santuoka vyktų pagal šias gražias karaimų vestuvių tradicijas, kurių buvo laikomasi sutuokiant jų tėvus. Deja, tautinė santuoka ir tautinė šeima, kad ir būdama neabejotina vertybė, šiandien tėra graži, bet sunykiai įgyvendinama svajonė.

Vestuvėse jaunuomenė renka vestuvių vedlį atamaną ir įteikia jam valdžios simbolį - raudonu kaspinu apjuostą vytelių lazda čybuch.

<http://alka.mch.mii.lt/karaimai/papročiai.htm>

IŠSAUGOSIME ŠEIMĄ – IŠSAUGOSIME VALSTYBĘ

Su šia neginčijama aksioma sutiko visi mūsų pašnekovai, paprašyti atsakyti į šešis pagrindinius klausimus apie dabarties laikmetį ir šeimos pokyčius. Tiesa, nuomonės išsiskyrė. Apie tai, kuri jų labiau argumentuota, tesprendžia skaitytojas.

Red.

- 1. Dėl šeimos formų pastaruoju metu Lietuvoje nemažai diskutuojama. Išsakomos skirtingos nuomonės, ar gali būti šeima laikomos oficialiai santuokos neįregistravusios kartu gyvenančios poros arba drauge gyvenantys giminaičiai – broliai, seserys, dėdės, tetos ir kt. Kokiu teisiniu pagrindu atsiranda šeima?**
- 2. Siūloma suvienodinti oficialiai įregistruotoje santuokoje gyvenančių ir nesantuokiniais ryšiais susijusių asmenų (sugyventinių) teises. Tačiau santuokoje gyvenantys žmonės yra teisiškai išipareigoję ne tik vienas kitam, bet ir visuomenei, tuo tarpu sugyventiniai išipareigojimų visuomenei vengia, atsakomybę už savo vaikų auklėjimą ir išlaikymą neretai permesdami valdžios institucijoms. Tad ar turėtų toks asmenų gyvenimo būdas būti valstybės palaikomas lygiai taip pat kaip santuoka?**
- 3. Dažni atvejai, kai moteris, nesusieta teisiniais ryšiais su savo partneriu, bet kartu su juo auginanti kelis vaikus, kaip vieniša motina, gauna valstybės skiriamą pašalpą. O ištekėjusi tiek pat vaikų auginanti moteris paramos negauna, jeigu tik vyro pajamos kiekvienam šeimos nariui keliais centais viršija valstybės nustatytą minimumą. Kuria šeima, jūsų požiūriu, labiau remia valstybė?**
- 4. Lietuvos teisinėje sistemoje siekiama įtvirtinti registruotos partnerystės institutą. Tačiau mūsų šalies Konstitucijoje (38 str.) nustatyta, kad galima tik vyro ir moters valstybinė santuokos registracija. Vadinasi, nepažeidžiant Konstitucijos registruotos partnerystės įteisinti negalime. Ar pritartumėte, kad būtų keičiama Konstitucija?**
- 5. Net ir įteisinus partnerystę, ji galima tik tarp vyro ir moters. Lietuvos Konstitucinis Teismas 2011 metų rugsėjo 28 d. nutarime pasisakė tik dėl vyro ir moters bendro gyvenimo kartu, iš esmės neleidžiamas laikyti šeima tos pačios lyties asmenų bendrą gyvenimą. Tačiau priėmus įstatymą, leidžiantį partnerystę tik tarp vyro ir moters, Europos Žmogaus Teisių Teismas, tikėtina, įpareigotų Lietuvą nediskriminuoti žmonių dėl lyties ir šį įstatymą taikyti pripažįstant partnerystės teisę ir tos pačios lyties asmenims. Kaip spręstumėte šią problemą?**
- 6. Jeigu tos pačios lyties asmenys įgytų teisę kurti šeimas, ar pritartumėte jų teisei įsivaikinti kūdikį?**

Partnerystė, kad ir neįteisinta, mūsų visuomenėje seniai egzistuoja...

Petras Auštrevičius -
Europos parlamento

narys

KOMPROMISAS – VISŲ KELIAS

1. Mūsų ankstesnė gyvensena, visuomenėje susiklosčiusios gyvenimo normos bei praktika nulėmė ir požiūrį į šeimą. Tradicinis šeimos modelis – vyras, žmona ir vaikai – visiems atrodė įprastas ir priimtinas. Deja, socialinėje aplinkoje padėtis neretai keičiasi netgi greičiau negu gamtoje. Žmonių socialumas, jų nuostatos, nuolat vykstanti naujų sprendimų paieška labai dažnai laužo ne tik stereotipus, bet ir koreguoja visus šiuos dalykus reguliuojančią teisinę aplinką. Žmonijos dalies, kurią mes geriausiai pažįstame, tai yra europiečių, gyvenimas nestovi vietoje, jis sparčiai kinta, ypač pastaruoju metu. Dėl įvairių aplinkybių ir netradicinių gyventojų požiūrių atsiranda naujos šeimyninio gyvenimo formos, ir tai, norime, ar ne, turime pripažinti. Deja, į Lietuvą dar nėra atkeliavusi tokių permainų suvokimo būtinybė, nors pakitusi socialinė aplinka ir prigimtinis žmonių socialumas jau seniai reikalauja atitinkamo humanizmo. Jei jo nepademonstruosime, tiesiog atstumsime tą savo piliečių dalį, kuri kitaip interpretuoja šeimos formas.

2. Esu liberalas, taigi nenorėčiau kištis į kitų žmonių gyvenimą, nebent jie patys prašytų pasikalbėti šia tema arba duoti patarimų. Manau, jog kiekvienas iš mūsų turime įvertinti savo pačių pasirinkto gyvenimo būdo riziką. Privalome būti sąmoningi ir nesivadovauti nuostata, jog turime teisę daryti klaidas, o kitų asmenų priedermė tas klaidas taisyti ir mūsų prasižengimus kompensuoti. Net įprastinėse gyvenimiškose situacijose kiekvienas žmogus turi laikytis atitinkamų principų: iš vienos pusės – neleisti, kad supanti išorinė aplinka grubiai kištųsi į jo asmeninį gyvenimą ir jį reguliuotų, iš kitos – tvarkyti savo būtį taip, kad santykis su aplinka neperžengtų visuotinai priimtų teisės ir moralės ribų. Teigdamas, jog poros, gyvendamos be oficialios teisinės šeimos registracijos, rizikuoja, noriu pasakyti ir tai, kad vis dėlto esama priemonių tokios rizikos išvengti. Sugyventiniai turėtų pamąstyti apie galimas krizines tarpusavio santykių situacijas (o jų atsiranda ne tik psichologinėje, bet ir finansinėje srityje), ir pasistengti savo ryšį sureguliuoti kontraktais. Atitinkamų teisinių dokumentų pasirašymas,

pagaliau partnerystės santykių įteisinimas yra garantas apsaugoti nuo daugelio šios srities neaiškumų. Labai rekomenduočiau tai padaryti.

Kol pora turi tik augintinį – kačiuką, šuniuką ar vėžliuką, paprastai finansinių problemų nekyla ir kontraktai pasirašomi nebent dėl didesnės vertės materialinio turto. Tačiau gimus vaikams atsiranda kitos aplinkybės, kur kas rimtesni įsipareigojimai. Kad pastarųjų nebūtų kratomasi, sąmoningi sugyventiniai į bendrą gyvenimą vis dėlto turėtų pažvelgti atsakingiau, įvertindami tam tikrą riziką.

3. Išties, šeimų materialinis rėmimas visuomenėje tvarkomas labai formaliais principais, neatsižvelgiant nei į tai, kad vaikus auginančias šeimas nuo materialinės paramos gavėjo ar negavėjo statuso kartais skiria viso labo vieno euro skirtumas, nei į tai, kad gaunamos pajamos būna labai nepastovios (tarkime, kūrybinių profesijų atstovų). Šitoje srityje savo piliečių atžvilgiu mūsų valstybė turėtų laikytis žymiai lankstesnės politikos, atsakingesnių, personalizuotų sprendimų. Tokie sprendimai iš esmės turėtų nenusižengti nei finansinei drausmei, nei įstatymų raidei. Nesant humaniško požiūrio į kiekvieną konkretų atvejį, esamos taisyklės pažeidinėjamos, o tikrąją materialinę šeimos padėtį stengiamasi nuslėpti. Aš jokių būdu nesakau, kad reikia pažeidinėti įstatymus, tačiau šiuo metu egzistuojanti šeimų materialinio rėmimo sistema privalo būti tobulinama. Esu šalininkas tokių sprendimų, kurie ekonominiu požiūriu nebūtų parankesni šeimos santykių oficialiai neįregistravusioms šeimoms. Žmogiškumo požiūriu tai tikrai netelpa į jokių „teisingo elgesio“ rėmus.

4. Partnerystė, kad ir neįteisinta, mūsų visuomenėje seniai egzistuoja. Bandytas ją ignoruoti, niekinti, mėginimas įtikinti visuomenę, kad tai neįgiamas reiškinys, tik stabdo racionalius ir savalaikius sprendimus jos atžvilgiu. O tokie sprendimai būtų naudingi visuomenei. Manau, jog šio klausimo imsis dabartinis Seimas, į kurį išrinkta nemažai jaunų žmonių, kitaip žvelgsiančių į Lietuvoje vykstančias socialines permainas. Žinoma, dalis Lietuvos gyventojų bus tuo nepatenkinti, tačiau teisinėmis priemonėmis sureguliuota partnerystė tikrai netaps paskata individams rinktis būtent ją. Visada yra ir vienokį, ir kitokį gyvenimo būdą pasirenkančių žmonių. Tiesiog visuomenėje bus daugiau aiškumo, atsiras būdas apsaugoti vaikus, jų finansines bei socialines garantijas. O dėl Konstitucijos 38 – ojo straipsnio, tai jį galima keisti. Konstitucija juk nėra kažkas nekintama, pati tauta yra jos kūrėja ir tobulintoja.

Dėl būtino partnerystės įteisinimo tam tikros visuomenės jėgos yra linkusios pulti Liberalų sąjūdį. Liberalai kaltinami visuomenės moralės žlugdymu ir daugybe kitų nuodėmių. Tai nėra nauja: pastaruoju metu viso pasaulio liberaliosios jėgos verčiamos pasijusti kaltomis vos ne dėl visų žmonijos prasižengimų; liberalizmas tapatinamas su daugybe visuomenės bėdų ir pralaimėjimų. Norėčiau pabrėžti štai ką: gyvename tokiu laiku, kai be persotojo kas nors keičiasi, ir bandyti nepastebėti tokių pasikeitimų būtų tiesiog neatleistina. Nebūkime dogmatikai,

juk kaltųjų ieškojimas teisingų sprendimų ir kompromisų rasti tikrai nepadės. Pats laikas nustoti liberaliais gąsdinti visuomenę: esą jie imasi tokių žygių, kurių niekada nebūsią galima atšaukti. Nors yra kaip tik atvirkščiai – tryptiojimas vietoje ir konkrečių veiksmų atidėliojimas yra blogiausia, kas gali Lietuvoje nutikti.

5. Neatmetu galimybės, kad taip gali būti. Visai įmanoma, jog Europos Žmogaus Teisių Teisme gali atsirasti bylų, iškeltų Lietuvos piliečių dėl savo teisės nebūti vienišiams ir turėti teisinį partnerystės su tos pačios lyties asmeniu įforminimą. Manau, jog tokie asmenys turi turėti teisinį bendro gyvenimo apibrėžimą, nuo kurio niekas nenukentėtų. Neįžvelgiu čia didelio žingsnio į šalį nuo mūsų visuomenėje egzistuojančių moralės normų.

Nemanyčiau, kad nuo neigiamo ir niekinamo požiūrio į tos pačios lyties asmenų bendrą gyvenimą tampame stipresni. Juo labiau neturėtų teisės smerkti tokių porų Bažnyčia, juk visų žmonių lygybė prieš Dievą įpareigoja Bažnyčios tarnus laikytis tolerancijos principo. Atmesti viską, kas netelpa į tradicinius supratimo, kaip turi būti gyvenama, rėmus nėra humaniškos visuomenės elgesys.

6. Esu įsitikinęs, kad kiekviena visuomenė tokius klausimus turi spręsti viešos diskusijos keliu. Privalome išklausti skirtingas nuomones turinčių asmenų argumentaciją. Trečdalyje Europos Sąjungos šalių tokie klausimai vienokiu ar kitokiu būdu yra teisiškai sureguliuoti. Tarkime, įsivaikinti leidžiama tos pačios lyties asmenų šeimoms Švedijoje. Neretai į pagalbą pasitelkiamos surogatinės motinos, dirbtinis apvaisinimas, tik visus šiuos dalykus reglamentuoja įstatymai.

Nemanau, jog turėtume vengti viešos diskusijos šia tema. Neabejotina, jog išsakomos nuomonės labai skirsis, bet juk esame brandžios tautos ir demokratinės valstybės nariai, neturintys bijoti ginti savo poziciją. Manau, jog diskutuoti būtina, kad pagaliau šiuo opiu klausimu būtų surastas kompromisas. Šioje srityje negali būti vienos griežtos ir kategoriškos nuomonės. Valstybėje negalima gyventi su vienpusiškai primestomis nuostatomis. Kompromiso kelias – visų kelias. Žinoma, mūsų visuomenė gal dar tokiai atvirai diskusijai nepasirengusi, bet to nesiimdami, bendro veiksmų vardiklio niekada nerasime. Beje, neretai platesnio požiūrio į dabarties visuomenėje vykstančius reiškinius laikosi į kitas šalis emigravę mūsų piliečiai. Į jų balsą taip pat vertėtų įsiklausyti... Kaip ir į Lietuvoje gyvenančių tautinių bendruomenių narių nuomones. Juk jei kalbame apie socialinę adaptaciją, turinčią tam tikrą praktinę ir humanitarinę prasmę, įtraukti vienos ar kitos tautinės bendrijos narius į viešą diskusiją yra mažiausia, ką privalome padaryti.

Reikia atstatyti žmonių supratimą apie asmeninių santykių bei iš jų kylančių įsipareigojimų prasmę bei svarbą...

Tomas Šalkauskas - Nacionalinės šeimų ir tėvų asociacijos pirmininkas

NEPAINIOKIME BENDRŲJŲ ŽMOGAUS IR SUTUOKTINIŲ TEISIŲ

1. Šiais laikais nieko nestebina, jog, norint naudotis automobiliu, reikia, kad jis atitiktų techninius reikalavimus ir būtų tinkamai įregistruotas. Dar didesni reikalavimai keliami statant namus. Jie turi būti ir sandarūs, ir pakankamai tvirti. Visi supranta, kad valstybė, keldama tokius reikalavimus, siekia užtikrinti gyventojų saugumą. Galėtume sakyti, kad būstus žmonės statėsi nuo priešistorinių laikų ir patys puikiai išmano, kaip tai daryti, todėl valstybinių institucijų kišimasis čia neleistinas. Tačiau visi puikiai žinom, jog nesant kontrolės, įsivyrautų chaosas.

Deja, būtent tokių balsų pasigirsta, kai kalba pakryps-ta apie šeimą, mat valstybė irgi bando aiškiau nustatyti, kokiais pagrindais šeima turėtų būti kuriama ir tvarkoma. O juk šeima yra darinys, tiek sudėtingumu, tiek svarba toli lenkiantis automobilius ar namus. Konstitucijos žodžiai, jog šeima - tai valstybės pagrindas, nėra šiaip skambi frazė, juose slypi gili prasmė. Žvelgiant tokiu rakursu, keistai atrodo pastangos „išlaisvinti“ šeimos sąvoką iš bet kokių apibrėžimų. Siekdami tokio laisvumo, panaikiname ir tą realybę, kuri šeimą paverčia visuomenės ląstele.

Mano manymu, svarbiausias principas, leidžiantis atskirti bet kokią žmonių grupę nuo šeimos, yra tas, jog šeima kuriama vyro ir moters **laisvu** apsisprendimu, vadinamu santuoka. Jeigu vyras ir moteris gali, tačiau sąmoningai vengia apsisprendimo oficialiai įregistruoti šeimą, valstybė neturi tokios sąjungos laikyti šeimą.

Gyvenime neretai susiduriame su pačiomis įvairiausiomis situacijomis, kuomet jų dalyviams iškyla klausimas, ar jų sąjunga gali būti laikoma šeima, ar ne. Manau, jog tokie abstraktūs klausimai niekur neveda. Jeigu konkrečiu atveju konkretūs žmonės nori **teisiniu** patvirtinimo, ar jų ryšys gali būti laikomas šeima, tam yra teismai. Būtent šios institucijos yra įgaliotos išnagrinėti visas aplinkybes ir priimti sprendimus vadovaujantis veikiančiais įstatymais.

2. Manau, nereikia painioti bendrųjų žmogaus teisių ir sutuoktinių teisių. Jeigu žmogaus teisės nepriklauso nuo jo socialinio statuso, tai sutuoktinių teisės atsiranda tik sudarius santuoką ir tuo būdu prisiimant labai svarbius įsipareigojimus. Šie įsipareigojimai tokie svarbūs, kad būtų sunkiai įgyvendinami nesuteikus sutuoktiniams taip pat ir išskirtinių teisių. Sugyventinių klausimas įneša rimtos painiavos tiek į žmonių santykius, tiek į jų teisinį reguliavimą. Valstybė patenka į tam tikrą akligatvį siekdama užtikrinti sugyventinių poroje augančių vaikų teises. Juk vaikai neturi pasirinkimo galimybės, tad valstybė bando užtikrinti, kad jie nejaustų skirtumo, ar auga šeimoje, ar sugyventinių aplinkoje. Bet tai padaryti, ko gero, nėra įmanoma, nes skirtumą sukuria patys tėvai, prisiimdami arba neprisiimdami sutuoktinių įsipareigojimus. Turbūt galima be galo nagrinėti priežastis, dėl ko žmonės nemato santuokos prasmės ir renkasi sugyventinių kelią. Manau, labai svarbu tai suprasti ir nesmerkti porų, pasirinkusių tokį kelią.

Ko gero, vienintelis kelias iš šios aklavietės yra bandyti atstatyti žmonių supratimą apie asmeninių santykių bei iš jų kylančių įsipareigojimų prasmę ir svarbą. Ir pradėti jau nuo mažens ruošti vaikus būsimai šeimai, kad jie augdami galėtų kurti vis gilesnius ir tvaresnius tarpusavio santykius. Tuomet santuoka nebūtų kažkoks beprasmiškas ritualas, bet natūralus žingsnis kuriant sutuoktinių bei jų būsimų vaikų laimę.

3. Reikėtų diferencijuoti valstybės pagalbą: skirti ją tada, kai jos tikrai reikia, ir neskirti nesąžiningiems žmonėms, ieškantiems landų pasipelninti. Žinoma, į sunkiausias situacijas patenka būtent vienišos mamos, auginančius vaikus. Būtų negailestinga jas palikti be valstybės paramos. Kaip žinoti, kad mama yra tikrai vieniša? Jeigu pažįstame šeimą, atskirti tikrai nėra sunku. Todėl turėtų galioti toks principas: sprendimas dėl valstybės paramos turi būti priimamas kuo arčiau konkrečios šeimos esančių žmonių: savivaldybėse, seniūnijose... Ir, žinoma, būtina skatinti ateities kartas motyvuotai kurti tvarias šeimas, kad kuo mažiau būtų tokių skausmingų dramų, kai vaikai auga be tėčio ar mamos.

4. Manau, nėra jokio loginio paaiškinimo, kam reikalingas partnerystės institutas, arba tie aiškinimai labai „pritempti“. Jeigu mūsų teisinėje sistemoje yra spragų ir tam tikros žmonių gyvenimo sritys nėra teisiškai sureguliuotos, galima priimti reikalingus įstatymų ar Civilinio kodekso pakeitimus bei papildymus. Nėra reikalo įteisinti institutą, savo esme atitinkantį santuoką, tačiau turintį kitą pavadinimą.

5. Taip, įteisinus partnerystę tik tarp vyro ir moters, Lietuva neišvengiamai turėtų įteisinti partnerystę ir tarp tos pačios lyties asmenų. Europoje jau turime precedentų. Tad, kaip jau minėjau, manau, jog Lietuvai nereikalingas partnerystės institutas, o esamas teisinis spragas galima užpildyti kitais būdais.

6. Lietuvoje neturime oficialiai įregistruotų šeimų, sudarytų iš tos pačios lyties asmenų. Todėl logiška išvada būtų, kad tokiems asmenims neturėtų būti leidžiama

įsivaikinti. Pagrindinis argumentas – taip pažeidžiama vaiko teisė augti šeimoje, sukurtoje laisvu vyro ir moters apsisprendimu sudaryti santuoką.

Įteisinus registruotą partnerystę, atsirastų mūsų teisei sistemai nebūdingas dualizmas. Būtų du alternatyvūs būdai sukurti šeimą. Klausimas - kokia prasmė?

Vyngantas Malinauskas - Vytauto Didžiojo universiteto doktorantas, Teisės fakulteto dėstytojas

TAI LAISVAS IR VIEŠAS TEISINIS BEI MORALINIS ĮSIPAREIGOJIMAS

1. Kad ir kokių liberalių pažiūrų būtume, klausimo, ar kartu gyvenantys asmenys laikytini šeima, išvengti neįmanoma. Galimi du kraštutinumai: arba patys asmenys nusprendžia, kas yra šeima (o kiti tai privalo besąlygiškai priimti), arba valstybė be asmenų žinios pati nusprendžia, jie - šeima ar ne. Jei būtų įgyvendintas pirmasis variantas, šeimos statusas priklausytų tik nuo asmenų užgaidos. Asmenys, kurie vienas kito atžvilgiu neturi jokių įsipareigojimų, galėtų pretenduoti į šeimos statusą, jei tik jiems taip patogiau. O jeigu būtų įgyvendintas antrasis, tuomet atsirastų galimybė valstybei kištis į privatų asmenų gyvenimą, už juos pačius nusprendžiant, ar jie yra šeima. Vienintelis būdas išvengti šių kraštutinumų - turėti aiškius ir pagrįstus kriterijus, leidžiančius spręsti, kas laikytina šeima. Vienas iš pagrindinių tokių kriterijų – asmenis siejantis moralinis ryšys. Šeima niekada nebuvo tik emocijomis grįstas bendras gyvenimas. Gali būti situacijų, kai tarp šeimos narių atsiranda emocinis atšalimas (pavyzdžiui, tarp tėvų ir vaikų paauglystėje), bet nuo to jie nenustoja būti šeima. Tačiau neįmanoma įsivaizduoti bendrai šeimoje gyvenančių asmenų, kurie nebūtų siejami jokio moralinio ryšio. Todėl pirmiausia reikėtų žvelgti, ar esama pagrindo tokiam moraliniam ryšiui. Tokiu pagrindu gali būti santuoka arba artima giminystė.

2. Tai yra teisingumo klausimas. Šeimos statusas suteikia tam tikrų teisinių privilegijų. Pavyzdžiui, teisė neliudyti vienam prieš kitą teisme ar teisę vienas kitam atstovauti medicinos įstaigose priimant sprendimus dėl gydymo. Tačiau būtų iš principo neteisinga, jei tokios privilegijos būtų suteikiamos bendrai gyvenantiems asmenims, kurie vienas kito atžvilgiu nėra prisiėmę šeimai

būdingų įsipareigojimų, arba jei tokie jų įsipareigojimai nekyla iš giminystės ryšio. Įsivaizduokim situaciją, kuomet vyras ir moteris gyvena kartu be jokių įsipareigojimų ir vienas iš jų patiria avariją. Tuo atveju sugyventinis priima sprendimą dėl patyrusiojo avariją gydymo. Ar teisinga tokią teisę suteikti asmeniui, kuris kito asmens atžvilgiu nėra prisiėmęs jokių rimtų įsipareigojimų? O santuokos esmė – laisvas ir viešas teisinių bei moralinių įsipareigojimų vienas kito atžvilgiu prisiėmimas. Tai ir yra su šeimos statusu siejamų teisių bei privilegijų pagrindas.

3. Taip, tai ydinga praktika. Nesakau, kad nereikia remti nesusituokusių vaikus auginančių moterų. Tačiau rėmimo tvarka neturi būti palankesnė nesusituokusiems nei susituokusiems asmenims.

4. Tai, kad kas nors nėra numatyta Konstitucijoje, savaime nereikia, jog to negali įteisinti įstatymų leidėjas. Tačiau problema yra kita. Įteisinus registruotą partnerystę, atsirastų mūsų teisei sistemai nebūdingas dualizmas. Būtų du alternatyvūs būdai sukurti šeimą. Klausimas - kokia prasmė? Juk niekam nekyla mintis, kad valstybėje turėtų būti du alternatyvūs būdai, pavyzdžiui, sudaryti nekilnojamojo turto pirkimo - pardavimo sandorius. Tačiau dar rimtesnė problema ta, kad, atsižvelgiant į Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, registruotos partnerystės institutas leistų nebepaisyti šeimos prigimtinio pobūdžio, kylančio iš tėvystės bei motinystės tarpusavio papildomumo. Registruotos partnerystės įteisinimas atvertų kelią kitų bendro gyvenimo formų prilyginimui santuokai, o tai iš esmės pakeistų ir šeimos sampratą.

5. Europos Žmogaus Teisių Teismas suformavo tokią praktiką (*Vallianatos ir kt. byla prieš Graikiją*), kad, jei valstybė įteisina skirtingos lyties asmenų partnerystę, ji privalo įteisinti ir tos pačios lyties asmenų partnerystę (kitoku atveju tai būtų laikoma diskriminacija dėl lytinės orientacijos). Todėl, norėdama išsaugoti prigimtinę šeimos sampratą, valstybė neturi kito pasirinkimo, kaip tik tokią šeimos sampratą aiškiai apibrėžti Konstitucijoje.

6. Tiek Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, tiek Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas nurodo, kad, priimant sprendimus ar leidžiant teisės aktus, visuomet turi būti atsižvelgiama į geriausius vaiko interesus. Vienas iš pamatinių vaiko interesų yra turėti tėtį ir mamą (įtėvį ir įmotę). Tiek įstatymų leidėjas, tiek institucijos, priimančios sprendimus dėl įvaikinimo, privalo į tai atsižvelgti.

MĖGINIMAI ĮTEISINTI SUROGACIJĄ

2016 m. Spalio 11 d. per balsavimą Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja visose 47 šalyse narėse atmetė pasiūlymą įteisinti ir reglamentuoti surogaciją. Įstatymo pataisa dėl surogacijos iškilo po ginčytino Belgijos

senatorės Petros de Sutter (Petra de Sutter) pranešimo, skatinančio įteisinti Europoje draudžiamas nuostatas dėl surogacijos. Daugelis jos teiginius palaikė šališkais, atsižvelgiant į tai, kad De Sutter yra vienos iš vakarų Belgijos miesto Gente ligoninių, kurioje siūlomos surogacijos paslaugos, vadovė.

Moterų ir vaikų teisių gynimas

„Atmesdami De Sutter pasiūlymus Parlamentinės Asamblėjos nariai balsavo už moterų bei vaikų teisių ir orumo saugojimą. Iš esmės – surogacijos keliu išnauojamos moterys, o vaikai matomi kaip prekės. Reikėtų vengti nelabai realaus požiūrio į taip vadinamąją altruistišką surogaciją, kuri De Sutter bandė perteikti savo pranešimuose. Yra keli esminiai skirtumai tarp altruistiškos ir komercinės surogacijos. Kalbėdami apie naudą ar verslo sandorius taip pat turime kalbėti apie pasekmes surogacijos keliu gimstantiems vaikams,“ – po istorinio balsavimo kalbėjo ADF International (Alliance defending freedom – Aljansas laisvei ginti) organizacijos, įsikūrusios Strasbūre, advokatas Lorkanas Praisas (Lorcan Price).

„Parlamentinė Asamblėja palaikė moterų ir vaikų, kurie nusipelno būti apginti nuo tokio sudaiktinimo, pusę ir atsisakė pritarti Europos Žmogaus Teisių Teismui, anksčiau nusprendusiam leisti įsigaliooti neteisėtam surogacijos pritaikymui.“

Surogacija yra praktika, pagal kurią vaikai iš biologinės moters gimdos yra perkelti kitai moteriai, dažnai už didelius pinigus. Toks procesas yra kritikuojamas daugelio žmogaus teisių organizacijų bei 2011 m. buvo pasmerktas Europos Parlamento rezoliucijoje kaip „moters kūno ir reprodukcinį organų išnaudojimas.“

De Sutter pasiūlymai dėl surogacijos yra labai kontraversiški. Daugelis Parlamentinės Asamblėjos Socialinių santykių komiteto narių išvelgia interesų konfliktą dėl De Sutter ryšių su surogacijos klinikomis Indijoje ir nuolatinių komentarų žiniasklaidoje, išreiškiant palaikymą šiai praktikai. Tokiais pasiūlymais nuo pat pradžių buvo siekta teisinio surogacijos pripažinimo reglamentavimo 47-iose šalyse narėse.

„Tarpautinė teisė gina teisę į šeimos gyvenimą, o tai reiškia, kad vaikai turi teisę žinoti, kas yra jų tėvai. Dauguma surogacijos atvejų tai tampa neįmanoma. Europos Taryba ir Europos Žmogaus Teisių Teismas save laiko žmogaus teisių šalininkais. Jei jiems rūpi moterų ir vaikų teisės, jie nesustos, kol nepasieks visiško šios problematiškos praktikos uždraudimo.“ – sakė ADF International organizacijos, įsikūrusios Strasbūre, advokatas Lorencas Vilkinsonas (Lawrence Wilkinson).

Parlamentinę Europos Tarybos Asamblėją sudaro 324 parlamentarai, priklausantys 47 delegacijoms iš kiekvienos šalies narės parlamentų. Europos Taryba, įsikūrusi Strasbūre, Prancūzijoje, buvo suformuota 1949 metais ir įgaliota puoselėti žmogaus teises, demokratiją ir teisės viršenybę. Teismas yra nepriklausomas Europos Tarybos organas.

Natalija Cheifec

GYVENIMAS ŽYDŲ ŠEIMOJE – TAI GYVENIMAS PAGAL TORĄ

Pastaruoju metu šeimos institucija visame pasaulyje patiria didelių pokyčių. Tad mūsų, žydų bendruomenės narių, irgi neretai pasiteiraujama, ar judėjų šeimose taip pat pastebimos esminės metamorfozės. Vienareikšmiškai atsakyti į šį klausimą neįmanoma, taigi norėčiau apie žydų šeimos gyvenimą ir tradicijas pakalbėti plačiau.

Jeigu mes turime galvoje religingus žydus, be jokios abejonės, šeima jie laiko tikrai pagal judėjų kanonus susituokusią žydų šeimą. Santuoka judėjų religijoje turi labai gilią simbolinę prasmę, ji imituoja sąjungą tarp Dievo ir žydų tautos, tad turi būti tokia pat stipri, kaip Aukščiausiasis ir jo Išrinktąją Tautą siejantis ryšys. Kaip Tora, Dievo mums duota prieš tris su puse tūkstančio metų, nesikeičia, kaip nekinta religiniai įstatymai ir žydų religinė teisė, taip nekinta ir požiūris į santuokos institucijos būtinumą. Bet, kartoju, tai liečia judaizmo religijos tiesų besilaikančią mūsų tautos dalį. Tuo tarpu mažai religingose ir mišriose šeimose, kurių nariai nesilaiko žydų tikėjimo tiesų, pasitaiko visko.

Religingoje žydų šeimoje (o ji tokia ir turėtų būti) nė

kalbos negali būti apie jokią laisvą žmonių „susimetimą draugėn“. To nenumato Tora, kurią galima pavadinti savotišku „santuokos liudininku“ tarp Visagalio ir žmonių. Religinga šeima nelaiko tikru santuokos dokumentu liudijimo, kuris išduodamas civilinės metrikacijos skyriuje. Tikrasis – tiktai tas, kurį išduoda rabinas; jis rašomas ant pergamento žąsies plunksna ir specialiu rašalu. Vadinasi, ir jungtųjų apeigos tikros tiktai tos, kurios vyksta pagal judėjų kanonus.

Seniau tradiciškai porą supiršdavo piršlys, tačiau per prievartą tuoktis jaunuolių niekas nevertė: vaikas ir mergina turėjo vienas kitam patikti. Žinoma, pasitaikydavo atvejų, kai lemdavo tėvų valia, tačiau tai nebuvo taisyklė. Piršliai stengdavosi suburti porą, artimą pagal savo socialinį statusą, išsilavinimą, turtinę padėtį. Pora susitikdavo tėvų namuose, bendraudavo, žinoma, esant atidarytoms kambario durims, kadangi pagal judaizmo papročius uždaroje patalpoje negali būti svetimi skirtingos lyties asmenys. Paskui vykdavo sužadėtuvių ir vestuvės. Būsimo jauniko tėvai įteikdavo dovanų nuotakai, būsimos nuotakos gimdytojai – būsimam žentui.

Religiją išpažįstančių judėjų vestuvinės apeigos vyksta po baldakimu, laikomu keturių vyriškių. Jaunoji septyniskart apeina aplink jaunąjį, o šis jai įteikia iš anksto parengtą santuokos liudijimą tardamas: „Šiuo dokumentu esi man duodama į žmonas“, – ir užmaudamas vestuvinį žiedą. Jeigu mergina iš jo rankų dokumentą priima, jiedu jau laikomi susituokusiais.

Džiugu, kad vis daugiau Lietuvos žydų jaunimo stengiasi atsigręžti į senąsias savo tautos tradicijas ir bando jų laikytis. Taigi ir jungtųjų apeigų tokios poros jau nori judaistinių, ir religinių kanonų santuokiniame gyvenime bando laikytis. Tik gaila, kad mano bendruomenės narių Lietuvoje tiek nedaug, kad nelabai yra kam tų grynai žydiškų šeimų kurti. Sovietiniais laikais judaistinės tradicijos buvo naikinamos, taigi atsirado daug šeimų, kurios jų nesilaikė, be to, kūrėsi mišrios šeimos. O pagal žydų įstatymus, jeigu motina ne žydų tautybės, jos vaikas jau negali būti laikomas žydu. Ir asimiliacija, ir holokaustas paliko savo pėdsaką: Lietuvoje iš viso dabar gyvena tik apie tris tūkstančius žydų, Vilniuje – apie 1300...

Lietuvos žydai – litvakai – istorijos eigoje gyveno palyginti neblogai. Jie atkeliavo čionai prieš gerus 600 metų valdovų pakviesti, mat garsėjo kaip puikūs amatininkai ir pirkliai, ir visą tą laiką turėjo galimybę gyventi savą, žydišką, gyvenimą, laikytis savų tradicijų. Tuo tarpu kaimyninėje Lenkijoje, Baltarusijoje, Rusijoje, Ukrainoje, galima sakyti, vyravo ubagystė. Šiose šalyse mano tautos žmonės, vadinami chasidais, neturėjo teisės dirbti žemės, ten vyko prieš juos nukreipti baisūs pogromai ir žudynės. Tokiomis sąlygomis žydai itin karštai ir nuširdžiai meldėsi, glaudžiai telkėsi apie savo dvasinius lyderius – rabinus, juos tiesiog idealizavo. Taigi Lietuvos žydų gyvenimas skyrėsi nuo tikėjimo brolių, čia veikė rimtos mokyklos. Ir charakteriu jie santūresni, šaltesni. Todėl Tora ir Talmudas Lietuvoje studijuoti nepalyginamai nuodugniau negu kitose šalyse. Visas žydų gyveni-

mas buvo paremtas šių dviejų šventų šaltinių tiesomis.

Pavyzdžiui, ir Toroje, ir Talmude akcentuojamas tėvo vaidmuo auklėjant vaikus. Ypač – sūnus. Žydų berniukams jau nuo trejų metų pradeda aiškinti, kas yra Tora; jie pratinami pažinti raides ir skaityti, pradeda lankyti tautines mokyklėles. Iš savo tėvo pavyzdžio jie sužino, kaip rengtis, elgtis sinagogoje ir t.t.

Mergaičių auklėjimas žydų šeimose skiriasi nuo berniukų auklėjimo. Žydų vyrai turi melstis ir studijuoti Toros ir Talmudo tiesas. Žinoma, gerai, kai šias tiesas išmano ir mergaitės, tačiau į jas gilintis joms nėra privaloma. Seniau žydų šeimose būdavo taip: jeigu jaunuolis gabus ir protingas, jis galėdavo savo gyvenimą paskirti nuodugnioms Toros studijoms. Tai būdavo jo pagrindinis darbas ir sukūrus šeimą. Moteriai tekdavo ne tik gimdyti, auginti ir auklėti vaikus, nudurbti visus buitines darbus, bet ir pasirūpinti, kad būtų iš ko išlaikyti šeimą. Vyruvi turėdavo sudaryti visas sąlygas, kad jis netrukdomai gilintųsi į Toros tiesas. Tai buvo laikoma šventa žydų tautos atstovo priederme. Juk Toroje – visa judėjų išmintis: čia paskelbta 613 Dievo įsakymų, kurių privalu laikytis visą gyvenimą. Nuo to, kad žydai gilinasi į Toros tiesas, ir kitų tautų gyvenimas Žemėje tampa geresnis. Beje, potenciali nuotaka anksčiau nekeldavo klausimo, ar būsimas vyras turtingas, ar ne, bet būtinai pasidomėdavo, ar jis tinkamai susipažinęs su Tora. Prestižu buvo laikoma ištekėti už gero Toros žinovo, – merginos puikiai žinojo, kad jų nelaukia turtingas ir viskuo aprūpintas gyvenimas, bet vardan šeimos garbės jos būdavo pasirengusios visiems išbandymams. Žinoma, atsidėjusių grynai Toros studijoms vyrų nebuvo daug; dauguma turėjo patys užsidirbti duonai, tačiau laisvalaikiu vis vien gilindavosi į šios šventos knygos tiesas. Darbas mums, žydams, reikalingas tik gyvasčiai palaikyti, kad būtų jėgų mokytis Toros tiesų. Tai – mūsų egzistencijos šiame gyvenime esmė ir prasmė. Garbinga visuomenės narių privilegija yra materialiai remti Toros tiesas studijuojančius asmenis. Izraelyje ir kitose turtingose šalyse tokių mecenatų yra nemažai.

Moterys augina ir auklėja berniukus, kol jie maži. Trylikametis laikomas jau subrendusiu žmogumi, ir ši sukaktis yra vienas iš svarbiausių įvykių jo gyvenime (pirmasis – religinis apipjaustymo ritualas, atliekamas aštuntąją dieną po vaiko gimimo). Nuo trylikos metų amžiaus vyriškos lyties asmuo jau turi teisę būti pakviestas viešai sinagogoje skaityti Torą, ir tai yra didis įvykis jo gyvenime. Beje, prieš Antrąjį pasaulinį karą trylikamečiai berniukai ir dvylikametės mergaitės jau turėjo teisę kurti šeimą.

Mergaites itin stengdavosi lavinti mamos. Aš prisimeanu knygą jidiš kalba, kuri vadinosi „Tora moterims“. Joje išdėstyti kiekvieno Toros skyriaus komentarai. Tai išties puikus ir naudingas leidinys.

Tradiciškai žydų šeimose pirmagimio berniuko trokštama visų pirma dėl to, kad būtų susilaukta dar vieno Toros žinovo. Ir apskritai – tėvui eiti su sūnumi į sinagogą – pasididžiavimas; neturintis sūnaus žydas melstis traukia

vienas, nes mergaitės eina su mama.

Religingose žydų šeimose nenaudojamos kontraceptinės priemonės, taigi vaikų susilaukiama nemažai. Pagal žydų religiją vyras neturi tuščiai eikvoti savo sėklos; o ir Dievo įsakymas žmonėms juk buvo – veiskitės ir dauginkitės! Šiuolaikinėje visuomenėje šeimos pagausėjimas planuojamas ir žydų šeimose.

Judaizmo religija itin griežtai žvelgia į šeimyninę neištikimybę. Senovėje pasitaikydavo atveju, kai už sangulivimą būdavo skiriama mirties bausmė. Kodėl taip griežtai? Mat iš visų draudžiamųjų Dievo įsakymų (nevak, nežudyk, nesakyk netiesos ir kt.) įsakymas „nepaleistuvauk“ yra pats griežčiausias, laikoma, jog jį pažeidęs asmuo yra nusižengęs visiems be išimties Dievo įsakymams. Tad ir šeimos seniau būdavo stiprios, ir skyrybų pasitaikydavo labai retai. Beje, ir dabar įrodytos neištikimybės atveju rabinas porą išskiria iškart (besąlygiškai išskiria ir tuo atveju, kai šeima dešimt metų negali susilaukti vaikų).

Apskritai judaizmo religija neveidmainiška. Žmonių intymus ryšys joje nelaikomas nešvariu ar gėdingu. Šventajame Talmude yra atskiri skyriai, skirti šiai poros gyvenimo sričiai nušviesti. Geras rabinas puikiai nusimano ne tik vyro, bet ir moters fiziologijoje, tad žydės moterys neretai eina su juo pasitarti visais joms rūpimais sveikatos ir intymumo klausimais.

Beje, santuokine ištikimybė ir dorove žydų tauta rūpinosi visais laikais. Gal todėl jai, moraliniu požiūriu išskirtinei tautai, buvo lemta gauti iš Dievo rankų šventraštį. Gyvendama egiptiečių nelaisvėje, žydų tauta išsaugojo savo dorovines nuostatas ir tuo labai išsiskyrė. Ano meto egiptiečiai, nors ir pasiekę aukštą civilizacijos lygį (turėjo turtingas bibliotekas, garsėjo kaip puikūs astronomai, astrologai, architektai, statybininkai, menininkai), gyveno gana palaidą gyvenimą. Skaitydami senovės Egipto istoriją ar literatūros kūrinius randame stebinančių faktų. Faraonai vesdavo savo seseris, sanguliuodavo su dukterimis, - tai pati tikriausia kraujomaiša! O kiek žmogžudysčių būta! Egipto valdovė Kleopatra savo sutuoktinį – brolių nunuodijo!

Visos žydų buitinio gyvenimo normos surėdytos taip, kad vyrai neturėtų pagundos geisti svetimos moters. Sinagogoje moterys meldžiasi antrame aukšte, o vyrai – pirmame. Vyrai sinagogoje turi būti susikaupę, o jei šalia stovėtų moterys, tai nevalingai atitrauktų jų dėmesį nuo maldos. Iki šiol itin religingose šeimose per pokylius moterys ir vyrai sėdi prie atskirų stalų. Ir šokama atskirai, ir dainuojama. Laiptais pirma lipa vyras, paskui moteris, nes vyras iš arti neturi matyti figūros moters, kuri nėra jo žmona. Žodžiu, kuo mažiau pagundų – tuo mažiau galiomybių nusidėti. Kad ir mintimis.

Beje, noriu pridurti, kad nuo seno galiojo griežtos taisyklės, ką gali vilkėti moterys, o ką – vyrai. Jokių kelnų moterims ir nieko panašaus į škotiskus kiltus ar į kitokias „moteriškos atributikos“ detales vyrams! Taip, be abejonių, mėginta apsaugoti jaunąją kartą nuo polinkio į homoseksualizmą, kuris žydų kultūroje laikomas didele

nuodėme. Vaikai nuo mažų dienų turi skirti, kas yra vyriška, o kas – moteriška, juk jie vadovaujasi stereotipais. Jokių „unisekso“ stiliaus drabužių nepripažįsta religinga žydų bendruomenė ir dabar: vyrai turi atrodyti vyriškai, moterys – moteriškai!

Turbūt iš mano pasakojimo supratote, kad judaizme iš principo nepriimtina vienalytė šeima ir negali būti nė kalbos apie tokių porų galimybę įsivaikinti. Tikiuosi, kad turintiems polinkį į vienalytę meilę žydų tautybės asmenims niekada nebus leista oficialiai kurti šeimų. Už sąvokų „žmogaus teisės“, „tolerancija“ ir pan. labai dažnai slypi dalykai, neturintys nieko bendra su tikrąja demokratija.

Visuomenė negali gyventi be koordinacinių sistemų, neskirdama, kas gera, o kas bloga...

IDEOLOGINIS KOLONIZAVIMAS

Feminizmas, homoseksualizmas, tolerancija... Kas tai - žmogaus teisės ar naujoji ideologija? Kodėl vieniši asmenys nori įteisinti partnerystę?

Apie tai sociologę ir antropologę, Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto docentę Ireną Eglę Laumenskaitę kalbina Vytautas Budnikas.

V. Budnikas. Tarptautiniai žmogaus teisių dokumentai pabrėžia ypatingą šeimos svarbą visuomenei ir valstybei. Šeima – tai valstybės pagrindas, visuotinis gėris, kurį būtina globoti ir saugoti. Ar pakankamas šiam visuotiniam gėriui Lietuvos valstybės dėmesys?

E. Laumenskaitė. Tikrai nepakankamas. Kai nėra valstybės šeimos politikos koncepcijos, negali būti kuriama ir šeimai palanki aplinka. Beje, nesutikčiau su apibrėžimu, kad šeima - tai valstybės pagrindas ar visuotinis gėris. Tuo šeimą laikome kažko dalimi. Ji tarsi tampa objektu, patenkinančiu valstybės demografinio augimo poreikį. Jis kyla iš nesuvokimo, kad šeima - tai pirminė bendruomenė. Ypač tokia, kurioje yra abu tėvai, daugiau brolių ir seserų. Tokioje pirminėje bendruomenėje žmo-

gus (vaikas) įgyja pačias svarbiausias patirtis: suvokia savo unikalumą, pažįsta save ir kitus, perima bendravimo ir kitokius įgūdžius. Taigi šeima yra pirmesnė už valstybę. Tad netikslu teigti, kad šeima - valstybės gėris. Ji yra gėris savaime - pirminė bendruomenė, kurią valstybė turi palaikyti, nes be jos vargu ar suvereni valstybė išsilaikys. Jei žmogus neturi šeimos, jo tapatybė neaiški, toks žmogus pažeidžiamas, juo lengviau manipuliuoja politinės ar ekonominės galios.

V.B. Jei šeima nėra valstybės pagrindas, ar gali be šeimos išlikti valstybė? Ar šeima valstybei tebėra vertybė?

E.L. Manau, toks požiūris į šeimą formulavimas yra mūsų mentaliteto pasekmė: taikėmės prie vienos sistemos, dabar taikėmės prie kitos. Svarbu ne valstybės požiūris į susituokusius ar nesusituokusius asmenis. Svarbiausia, ar valstybė stengiasi globoti ir remti vyro ir moters įsipareigojimu paremtas šeimas - joms valstybės parama būtina. Pvz., galima sudaryti galimybę tėvams dirbti nepilną darbo dieną, taikyti lankstų darbo grafiką tėvui ir motinai. Taigi šeimai reikia palankių sąlygų, o tai - valstybės atsakomybė.

V.B. Kodėl mūsų ir ES politikai šeimos institucinės globos temą ignoroja?

E.L. Manau, kliūtys ideologinės. Yra jėgų, kurios suinteresuotos, kad šeimos modelis būtų neapibrėžtas. Feministėms už kiekvieną viešą pasirodymą tam tikros struktūros teikia vadinamuosius bonusus. Kodėl mokslininkai veržiasi dirbti Lyčių studijų centruose? Ogi todėl, kad ten didesnis atlygis. Ideologinė kolonizacija turi tam tikrą politinę galią, o mūsų žmonės nėra atsparūs ir tvirti.

V.B. Kai kurių Vakarų valstybių teisė pabrėžia santuokos instituto svarbą. Pvz., Lenkijos, Vengrijos Konstitucijose nurodoma, kad valstybė globoja ir gina santuokos institutą. Vokietijos pagrindiniame įstatyme nurodoma, kad santuokai ir šeimai skiriama ypatinga valstybės apsauga. O Lietuvoje siūloma suvienodinti dviejų asmenų pasirinkimo gyventi kartu vertę sugyventinius prilyginant sutuoktiniams. Kaip manote, kodėl?

E.L. LR Konstitucijos 38 str. pirmiausiai postuluoja vyro ir moters santuoką. O po to – jau kitu sakiniu – teigia, kad valstybė saugo ir globoja šeimą, tėvystę, motinystę, vaikystę. Tuomet, kai buvo formuluojami Konstitucijos teiginiai, buvo savaime aišku, kad šeima kuriama santuokos, kaip viešo įsipareigojimo, pagrindu. Dabar, kai Vakaruose atsirado tendencija santuoką ir šeimą atskirti ir santuoką patvirtinti ne tik vyrui ir moteriai,

politikų vaidmuo tampa kitoks – labiau priklausantis nuo ideologinio spaudimo ir kitų dalykų.

Politikai neakcentuoja santuokos instituto ir dėl asmeninių priežasčių: nemažai jų ir patys gyvena ne pirmoje santuokoje. Be to, taip gyvena ir jų vaikai ar kas nors iš artimųjų. Tokiu būdu nesantuokinis gyvenimas priimamas kaip tam tikra norma. Ir tampa nepatogu reikšti kategorišką nuomonę, kad šeima kyla iš santuokos.

V.B. Bet net ir alkoholikas sielos gilumoje suvokia, kad alkoholis nėra gėris... Protas sako, kad visuomenei, jos bendrajam gėriui naudingiau, kai žmonės yra įsipareigoję vienas kitam, nei neįsipareigoję.

E.L. Visuomenėje stinga viešų iniciatyvų ir argumentų, kad būtų atskleistas santuokos gėris. Kalbėjau si su ne viena jauna pora, kurie iki santuokos gyveno nesusituokę, „susidėję“. Ypač domino vyrų požiūris. Klausiau: ar kas pakito po santuokos? Atsakymas: taip, pasikeitė. Pakito jų nuostata ateities atžvilgiu. Nepaisant to, kad tai buvo civilinė santuoka ir jie toliau gyveno panašiai kaip gyvenę. Svarbiausia tai, kad jie apsisprendė ir viešai – šeimos, giminės atžvilgiu - įsipareigojo vienas kitam bendram gyvenimui.

Pažįstu jauną porą, kuri jau ketveri metai susituokusi. Šie du jauni žmonės bendraamžiai, kurie, kaip ir jie, gyveno „susimėtę“, buvo laikomi ypatingais, kaip sakoma, cool. Ir štai ši pora nusprendė susituokti. Draugai dalyvavo civilinės santuokos ceremonijoje: kai būsimoji žmona pasakė, kad renkasi vyro pavardę, reakcija - nuostabos šūksniai! Bet nepraėjo nė keli mėnesiai ir ėmė tuoktis jų draugų poros. Taigi, jaunimui reikia pavyzdžio. Dauguma jaunų žmonių pokalbiuose supranta santuokos svarbą ir nori santuokos. Tie, kurie užaugo su vieniša motina ar alkoholiku tėvu, laiko juos savo šeima, nes žmogui būtina turėti šeimą, ji yra besąlygiška atrama visais gyvenimo atvejais. Tačiau jie norėtų pilnos šeimos.

Kai 2007 m. LR Seimas patvirtino Valstybinę šeimos politikos koncepciją, nežinėjau to, kad po ketverių metų pasirodė neigiamas LR Konstitucinio Teismo sprendimas, žiniasklaidoje vis dėl to vyksta pokyčiai. Pvz., „Stiliuje“ ir kituose gyvenimo būdo žurnaluose daug dažniau rašoma apie tuos „išskirtinius“ žmones, kurie gyvena susituokę. Net kai kalbama apie skausmą santuokai iširus, apie paiešką kito žmogaus, santuoka minima dažniau nei gyvenimas „susimetus“.

V.B. Civiliniame kodekse siekiama įtvirtinti partnerystės institutą, kuris siejamas su viešu poros – skirtingų lyčių ar tos pačios lyties asmenų - įsipareigojimu vienas kitam. Partnerystė tuo būdu tarsi prilyginama santuokai, kalbama ir apie teisę įsivaikinti. Tad kuo ypatinga santuoka?

E.L. Partnerystės institutą reikia aptarti atskirai. Santuoka galima tik tarp vyro ir moters, ji labai svarbi vaikams, kurie be vyro ir moters negimsta. Ji labai svarbi formuojantis vaiko autentiškai lytinei tapatybei: vaikai mato dviejų skirtingų lyčių tėvų buvimą, jų tarpusavio bendravimą ir patiria kiek skirtingus jų elgsenos būdus su jais pačiais. Kai skundžiamasi santykiais su vaikais, visų pirma tai ženklas, kad nedarnūs vyro ir žmonos tarpusavio santykiai. Tos pačios lyties asmenys negali būti šeima, nes šeima kyla kaip skirtingų lyčių asmenų pirminė bendruomenė. Netgi istoriškai galima atsekti, kad jeigu kas nutinka šeimos tėvui, auklėjant vaikus jį pavaduoja dėdė ar kitas giminės vyras (netgi senelis). Šeimai netekus motinos, beregint suveikdavo dar stipresnis kultūrinis saugiklis – ją beregint pavaduodavo kita – tėvas tuokdavosi, o jei ne, motinos vaidmenį mažam vaikui perimdavo vyresnioji dukra arba kuri iš artimųjų. Žodžiu, visuomenė visada ieškojo būdų suteikti vaikui tėvo ir motinos, o taip pat vyro ir moters tarpusavio santykių patirties, nes ir Vakaruose iki pat praeito šimtmečio vyravo išplėstinė šeima – drauge arba arti gyveno seneliai, o neretai ir kiti artimi giminės.

V.B. Tačiau JAV, Prancūzijoje, Airijoje jau įteisintos vienalytės santuokos.

E.L. Manau, kai po kartos ar kitos teks pamatyti šio reiškinio destruktivias pasekmes, tuomet visuomenė sureaguos. Deja, visuomenės istorija nesivysto gražiai, tiesia linija... Pvz., sovietmečio pradžioje buvo sankcionuotas visiškas palaidumas, santuoka, kaip „buržuazinis relikvas“, buvo ignoruojama, leista gyventi bet kaip. Tačiau nepraėjo nė penkiolika metų ir visuomenė išvydo to sankcionuoto palaidumo vaisius, tada ėmė ir „suveržė varžtus“. Kodėl dabar ES jau ėmėsi šeimos palaikymo politikos? Manau, kad atsirado nemažai ženklų, tai patvirtina ir įvairių tyrimų duomenys, jog demografinės, socialinės ir kultūrinės krizės priežastis yra silpna, suirusi šeima.

V.B. ES proteguoja ir Europos Tarybos Konvenciją dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir šalinimo (Stambulo konvencija), kurioje kalbama apie lytinės tapatybės įvairovę, įvedama socialinės lyties kategorija.

E.L. Atkreipkime dėmesį, kad lietuviškas žodis lytis turi žymiai platesnę reikšmę negu angliškas *sex*. Žmogus turi patirtį lyties tapatybės kaip prigimtinio pagrindo, kuris skleidžiasi ir atpažįstamas santykiuose su tos pačios ir su priešingos lyties asmenimis. Taip pat turime ir socialinę patirtį, suvokiame vyro ir moters socialinius vaidmenis. Taigi sakyčiau, kad socialinė lytis egzistuoja ne kaip konstruktas, o kaip daugelio dalykų formuojamas reiš-

kinys. Juk negalime teigti, jog neturime socialinės lytiškumo patirties. Pvz., moters engimo, vyro dominavimo, fizinio smurto patirtys? Jos iš sociumo. Netgi Bažnyčia, nuo ketvirto amžiaus įgavusi socialinės galios vaidmenį ir tuo pačiu vyravusių požiūrių bei socialinių santykių įtaką, ilgai nepripažino moters lygiavertiškumo ir kalbėjo apie jos pavaldumą vyrui.

V.B. O kaip dėl socialinės lyties įteisinimo įstatymais? Juk tai turėtų pasekmių daugeliui gyvenimo sričių.

E.L. Turiu galvoje kitką. Negalime neigti tikrovės, įtakojančios žmogaus tapatybę. Skirtingų kultūrų visuomenėse vyksta skirtingi dalykai. Anot Vytauto Kavolio, Kinijoje jokiomis aplinkybėmis negalėjo gimi feminizmas, nes tai susiję su moters vaidmens samprata. Tai lemia kultūrinis pagrindas, kuris susiformuoja stipriai veikiamas dominuojančios religijos. Kinijoje vyriškumas ir moteriškumas nėra vien asmens kategorijos. Tai suvokiama kaip skirtingų gamtos pradų: vyriškos ir moteriškos stichijų - Jin ir Jan, kurios generuoja ir palaiko gyvybę – dvasios ir materijos, aktyvumo ir pasyvumo, šviesos ir tamsos tarpusavio sąveika. Šių stichijų vienokiu ar kitokiu vyravimu vertinama daug kas, net ir maistas, kuriam negalime taikyti žmogiškojo asmens sampratų.

V.B. O ar pritarumėte partnerystės instituto įteisinimui? Ar yra skirtis, Jūsų manymu, tarp partnerystės ir šeimos? Lietuvos gėjų lygos lyderis V.Simonko pripažįsta, jog sieks, kad tos pačios lyties asmenų gyvenimas kartu (partnerystė) būtų laikoma šeima, nes kartu gyvenanti homoseksualų pora save laiko šeima.

E.L. Partnerystės įteisinimui pritarčiau, jeigu atitinkamai įstatymais būtų įtvirtinta, kad šeima kuriama tik vyro ir moters santuokos pagrindu, arba, kaip ir siūloma teikiamame įstatymo projekte, kraujo ryšio pagrindu. Manychiau, kad jokie homoseksualių žmonių santykiai negali būti laikomi šeima. Dėl to, kad, kaip sakiau, šeima yra pirminė bendruomenė, kurioje autentiškai formuojasi vaiko lytinė tapatybė, nes šeimoje skleidžiasi skirtingų lyčių asmenų – tėvų – tarpusavio santykiai. Norėčiau pabrėžti, kad šeima neturi būti laikomi ir dviejų homoseksualių asmenų santykiai, kai vienas jų turi savo biologinį vaiką. Ryšys tarp to asmens ir jo vaiko gali būti laikomas šeima, tačiau ne pačios homoseksualios poros ryšys.

Homoseksualūs asmenys šeimos klausimu taip pat nėra vieningi. Tarp Amerikos homoseksualių intelektualų netgi vyko diskusija, kurioje viena iš pusių pateikė ir tokią nuomonę: mes teigiame savo kitoniškumą ir reikalaujame jį pripažinti, tad kodėl vis dėlto norime kopijuoti heteroseksualios santuokos ir šeimos modelį? Prancūzijoje manifestacijose prieš homoseksualų santuokas daly-

vavo ir homoseksualūs žmonės. Jie drauge su kitais reikalavo ginti vaiko teisę turėti tėvą ir motiną. Jei norime užtikrinti teises tų asmenų, kurie patys negali jų apginti, tai pirmiausiai turėtume ginti ne suaugusiųjų įnorių, o prigimtinę vaiko teisę gyventi su tėvu ir motina.

Ar galime vadinti šeima dvi moteris, kurios įsivaikina berniuką, ir, nepraėjus nė keliems metams, jam tenka taikyti hormonų terapiją, nes berniuko tapatybė formavosi kaip mergaitės, - jis tiesiog neturėjo alternatyvos. Tokių atvejų Vakaruose jau yra. Kaip manote, kodėl be tėvų vyrų augantys ar užaugę sūnūs turi problemų santykiuose su moterimis? Ogi todėl, kad neturėjo tinkamo pavyzdžio. Šeimos santykiuose formuojasi tiek vyro, tiek moters savivertė bei lytinė tapatybė. Argi turime teisę atimti iš vaikų tokią galimybę? Todėl valstybė privalo sureguliuoti šiuos santykius. Santuoka visų pirma svarbi vaikui, moteriai bei porai, kuri nori įsipareigoti abipusio santykio stiprinimui ir ilgalaikiam gyvenimui drauge.

V.B. Ar manote, kad partnerystė, kaip šeimos modelis, nepriimtina?

E.L. Manau, kad į partnerystę taip pat reikia kito kio požiūrio. Būtina aiškiai teisiškai atskirti santuoką ir šeimą nuo partnerystės. JAV, kur šie dalykai pirmiausia buvo suplakti, jau prasideda reakcija.

Žinoma, partnerystė yra mažesnis įsipareigojimas. Partnerystės institutą reikia ir susiaurinti, ir išplėsti jo taikymo ribas, nesiorientuojant vien į homoseksualius santykius. Susiaurinti ta prasme, kad partnerystė nėra tapati santuokai ir šeimai. Išplėsti – nes partnerystė svarbi žmonėms, kurie gyvena drauge. Pvz., neįgali ar senyva pusseserė su kita pussesere, ar senyva motina, kurios nenori ar negali prižiūrėti vaikai, gyvena su savo seserimi ar drauge, ir pan. Gyventi bendrai žmonės sueina su savo turto dalimi arba vienas iš jų, tarkim, nieko neturi. Partnerystė yra apsidraudimas, teisinė garantija, kad dviejų žmonių gyvenimas drauge yra pripažįstamas, kad jie turi teisę vienas kitam atstovauti, kur to reikia, teisę į bendrą ar vienas kito turtą, teisę jį paveldėti kitam netikėtai mirus, kad likęs asmuo nebūtų išmestas į gatvę. Nežvelkime į partnerystę tik per homoseksualumo prizmę.

V.B. Akivaizdu, kad daugelyje demokratiščių šalių prigimtinių šeimos modelis pralaimi naujiems šeimai vadinamiems dariniams.

E.L. Nesutikčiau. Netgi JAV daugėja duomenų apie šių „laimėjimų“ destruktivų poveikį visuomenei. Jau pripažįstama, kad tarp drauge gyvenančių homoseksualių asmenų dažnesnis psichologinis smurtas, jų sąjungos daug dažniau išyra. Šie faktai vis atidžiau svarstomi įvairiose konferencijose. Tampa akivaizdu, kad manipuliacijos lyties tapatybe galiausiai destruktiviai veikia visus

su tuo susijusius asmenis. Jei nebeatpažinsime savo lytiškumo tikrovės ir sutiksime su “ideologine kolonizacija”, kad lytis tėra vien konstruktas, mūsų gyvenimas be lytinės tapatybės ir šeimos, kaip pirminės bendruomenės ir gyvenimo atramos, padarys mus “zombiais”, kurie būdami be šeimos, be istorinės atminties bus lengvai valdomi politinių ir ekonominių jėgų, lengvai nukreipiami prieš kitą asmenį.

Todėl reikia skirti mąstymo “ideologinį kolonizavimą” nuo gebėjimo atpažinti, kokią poveikį mūsų lytinei tapatybei ir tarpusavio santykiams turi vieni ar kiti asmeninės bei socialinės patirties dalykai. Kita vertus, priešinant tokiai ideologijai, o tai pasaulyje jau vyksta, negalime smerkti ar diskriminuoti homoseksualaus asmens, nes ši orientacija yra sudėtingas procesas, kurį reikia skirti nuo homoseksualizmo, kaip neadekvačių seksualinių santykių praktikos.

V.B. Tačiau Vakaruose to pasipriešinimo tarsi ir nebeliko...

A.L. Manau, kad D. Trumpo išrinkimas JAV prezidentu yra ženklas, jog visuomenė pavargo nuo vertybinio liberalizmo anarchijos, kuri naikina vertybinius orientyrus ir atskaitos taškus. Visuomenė negali gyventi be koordinacinių sistemos, neskirdama, kas gera, o kas bloga. Visuomenės statinys turi turėti vertybinius pamatus. Būtent dėl vertybių sumaišymo išskyla vadinamosios konservatyviosios jėgos, nes destruktivi liberaliųjų jėgų veikla visuomenei gerokai įsipykusi.

V.B. Manoma, kad seksualiniai poreikiai nėra pirminiai, tačiau jų vaidmuo žmonių gyvenime ypatingas. Dėl to ir visuomenei keliami aukšti tolerancijos reikalavimai.

E.L. Kas yra tolerancija? Kas yra norma? Ar tai statistinė kategorija? Ar susieta su prigimtinais požymiais, kuriuos ignoruojant vyksta destrukcija? Pvz., ar normalu yra alkoholizmas, savižydybės, nors jų statistiškai daugėja? Ar normalu yra kitam „draskyti akis“? *Homo homini lupus est* [žmogus žmogui vilkas (*lot.*)] – toks būvis ilgai tęstis negali, nes visi taptume beakiai.

Taigi norma nėra statistinis reiškinys. Ji greičiau yra tai, kas daro mūsų gyvenimą žmoniškesnį, kas kuria tarpusavio sanglaudą, kas atveria mus vienas kitam. Dabartiniai žmonės tolerantiški, o tolerancija yra pakantumas, kad nekariautume su kitaminčiais. Tolerancija yra paliaubos, kai brėžiamos ribos, kurių sutariama neperžengti.

Kartą diskusijoje, kai mano pažįstamas oponentas išreiškė toleranciją homoseksualų santuokos įteisinimui, jam pasiūliau įsivaizduoti situaciją: štai jūsų sūnus parsiveda „žmoną“ – kitą barzdotį. Ar įstengsite būti tolerantiškas tokiam jo pasirinkimui? Apeliavau į asmeninę

patirtį. Pamenu, žmogus net sudrebėjo. Viena yra apie toleranciją ir teises kalbėti abstrakčiai, visai kas kita tai išgyventi asmeniškai, kai prasideda destrukcija ir sumaištis.

Todėl tolerancija yra siekis, kad nebūtų atviros kovos, nebūtų engimo, diskriminacijos. Tačiau tai nereiškia, jog vadinamosios seksualinės mažumos reikalavimai turi tapti prioritetais lyginant su daug didesnės visuomenės dalies orientyrais ir siekiais, nes antraip daugumai jie būtų tiesiog teisiškai primesti.

V.B. Galiojantis Civilinis kodeksas kartu gyvenantiems žmonėms suteikia pakankamai galimybių – ir teisę į paveldėjimą, ir teisę gydymo įstaigoje gauti informaciją apie sveikatos būklę ir pan. Tai galioja ir homoseksualių žmonių atžvilgiu. Visi gyvenantieji kartu gali deklaruoti savo santykius, tarp jų ir turtinius, pvz., testamentu gali užrašyti savo turtą.

E.L. Yra vienas svarbus momentas. Atkreipkime dėmesį, kuo homoseksuali orientacija skiriasi nuo homoseksualizmo. Homoseksuali orientacija yra būdinga žmonėms, kurie negali emociškai, t. y. visu kūnu ir psichika, atsiverti kitos lyties asmens artumui. Galimai dėl netinkamos ankstesnės patirties jie tiesiog to nesąmoningai bijo. O būti artimiems su tos pačios lyties asmeniu jiems saugu. Žmogui reikia pasitikėjimo, vienas kito palaikymo, tarp žmonių turi vykti emocinė apykaita. Kaip minėjau, gejų tinklalapiuose pasigirsta homoseksualių asmenų balsų prieš homoseksualų santuoką, vykstant balsavimui apie pusę, gal net daugiau žmonių, besijaučiančių homoseksualios orientacijos, nepalaiko homoseksualizmo deklaravimo. Dalis jų netgi negyvena seksualiai, nes yra atpažinę, kad tai yra svetima prigimčiai. Tačiau jiems reikia socialinio saugumo, įteisintų jų partnerystės santykių.

V.B. Partnerystės instituto kritikai baiminasi, kad toks santykių įforminimas ir yra Trojos arklys šeimai.

E.L. Trojos arklys, be abejonų, bus atgabentas, jeigu nebus padaryta aiški skirtis, kad santuoka galima tik tarp dviejų skirtingų lyčių asmenų - tarp vyro ir moters, kaip teigiama ir LR Konstitucijos 38 straipsnyje. Santuoka ir šeima visada atvira gyvybei. Ji visų pirma būtina vaikų ugdymui. Netgi jeigu sutuoktiniai neturi savų vaikų, tik sutuoktiniams turi būti suteikiama teisė įsivaikinti. Nes jeigu emociškai ir psichologiškai traumuotas – biologinių tėvų paliktas ar netekęs – vaikas būtų atiduotas vienišai moteriai, kuriai įvaikinimas yra gyvenimo tikslas, galime numanyti psichologines pasekmes vaikui.

Demokratinė ir pilietinė visuomenė pirmiausiai turi ginti silpną ir pažeidžiamą teisę: pradedant teise gimti ir baigiant teise gyventi iki natūralios mirties,

net jei toks asmuo visuomenei atrodo nevertingas ar net nuostolingas. Juk žmogus nėra daiktas ar techninė įranga.

O vaiko teisė yra turėti tėvą ir motiną, ir privalome suteikti vaikui tokią galimybę, nes yra šeimų, kurios, neturėdamos savo vaikų, nori įvaikinti be biologinių tėvų globos likusius vaikus. Yra šeimų, kurios, turėdamos kelis savo vaikus, dar vieną įsivaikina, kad jų vaikai išmokytų mylėti ir šį vaiką.

V.B. Ačiū už pokalbį.

LAIKAS AKMENIS MĖTYTI, METAS JUOS RINKTI

Kad ir koks būtų visuomenės požiūris į šeimą ir santuoką, sprendžiant šį vertybinį klausimą lemiamą žodį visada taria valstybių parlamentai. Nepaisant gausių visuomenės protestų Prancūzijoje, Airijoje ir kitose šalyse buvo priimtas įstatymas, įteisintis tos pačios lyties asmenų santuokas.

Ir mūsų šalyje vykstant diskusijoms dėl galimybės kurti šeimą tos pačios lyties poroms labai svarbu, kaip šeimos ir santuokos instituto svarbą suvokia Lietuvos įstatymų leidėjai.

Visoms Seimo frakcijoms buvo pateikti tokie klasimai:

1. Šeima yra visuotinis gėris ir valstybės pagrindas, kurį būtina globoti ir saugoti. Ar pakanka dėmesio mūsų šalyje valstybės pagrindui - šeimai?
2. Santuoka ir sutuoktiniai Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje minimi 8 kartus, Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte 10 kartų, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje 6 kartus, o Europos

Tarybos reglamente 71 kartą. Daugelyje Europos valstybių įstatymai saugo santuokos institutą¹. Tuo tarpu Lietuvos teisės aktuose to nėra. Ar tai atsitiktinumas?

3. Konstitucinis Teismas 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarime išaiškino, jog „Konstitucinė šeimos samprata grindžiama šeimos narių tarpusavio atsakomybe, supratimu, emociniu prieraišumu, pagalba ir panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu prisiimti tam tikras teises ir pareigas, t. y. santykių turiniu, o šių santykių išraiškos forma konstitucinei šeimos sampratai esminės reikšmės neturi“. Kas ir kaip gali įvertinti žmonių emocinį prieraišumą? Kokia institucija tai nustatytų ir kokia turėtų būti prieraišumo trukmė, kad du asmenis galėtume laikyti šeima?
4. Konstitucija saugo šeimą, kuri kyla iš santuokos - laisvo vyro ir moters susitarimo. Ar gali būti teikiama lygiavertė apsauga tiems asmenims, kurie turi teisę tuoktis, tačiau nusprendė šia teise nepasinaudoti?
5. Partnerystė. Vieni mano, kad toks institutas Lietuvoje būtinas, kiti – kad jis perteklinis, nes sugyventinių teisiniams santykiams sureguliuoti pakanka ir Civilinio kodekso (CK). Ar iš tikrųjų LR CK nepakanka sureguliuoti, pvz., pavaldėjimo, atstovavimo ir kitas teises asmenų, kurie nesusituokę nuolat ir ilgai gyvena kartu? Jeigu ne, tai ko trūksta?
6. Neabejojama, kad partnerystės institutu siekiama legalizuoti tos pačios lyties asmenų gyvenimo būdą įvardijant tai kaip šeimos santykius. Tačiau KT 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarime nustatė, kad šeima gali būti kuriama tik tarp vyro ir moters: „[...]pagal Konstituciją yra saugomos ir ginamos kitokios nei santuokos pagrindu sudarytos šeimos, tarp jų ir „[...]santuokos nesudariusių vyro ir moters bendras gyvenimas.“. Ar įmanoma įteisinti tos pačios lyties asmenų partnerystę nepažeidžiant Konstitucijos?
7. Būta mėginimų papildant Civilinį kodeksą įtvirtinti partnerystę tarp vyro ir moters. Jeigu taip įvyktų, Europos Žmogaus Teisių Teismas įpareigotų Lietuvą leisti registruotą partnerystę ir tos pačios lyties asmenims nepaisant šalies Konstitucijos. Ar tokie mėginimai neprieštarauja teisinės valstybės teisėkūros principams?
8. Santuokoje gyvenantys asmenys įsipareigoja ne

¹ Lenkijos Respublikos Konstitucijos 18 str., Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 20 d. nutarimas Nr. 855/06; Vengrijos Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 15 d. nutarimas Nr. 154/2008, Prancūzijos Respublikos Konstitucinės Tarybos 2011 m. liepos 29 d. nutarimas Nr. 2011-155.

tik vienas kitam, bet ir vaikams, visuomenei. O gyvenantieji kartu nesusisuokę asmenys jokių įsipareigojimų visuomenei neturi. Jų atsakomybė neapibrėžta netgi vaikams. Ar privatus dviejų ar grupės asmenų, vengiančių įsipareigojimų visuomenei, gyvenimo būdas turi būti valstybės skatinamas bei registruojamas tokiu pat civiliniu teisės aktu kaip registruojama santuoka?

9. Siūloma didinti vaikų ir siaurinti tėvų teises. Vaiko teisių pagrindų įstatyme siūloma išplėsti smurto prieš vaiką sąvoką. Raginama smurtu laikyti *vaiko individualumo nepripažinimą, nepakankamą pagrindinių vaiko dvasinių poreikių tenkinimą/netenkinimą, kuris kelia grėsmę vaiko pažintinei raidai ir pan.* Lietuvoje trečdalis šeimų gyvena ties skurdo riba arba žemiau jos - vadinasi, vaikų dvasiniai ir fiziniai poreikiai nėra tenkinami. Ką daryti nepritekluje gyvenančioms šeimoms? Pagal tokią įstatymo formuluotę šiose šeimose prieš vaikus smurtaujama. Ar neketina valstybė atimti vaikus iš nepritekluje gyvenančių šeimų?
10. Dažniausias smurtavimo palydovas yra alkoholis. Taigi smurtas - ir alkoholizmo pasekmė. Žinome, kad alkoholizmas - tai socialinė liga, kurios priežastys yra skurdas ir socialinė atskirtis. Ar teisinga kovoti su pasekme - smurtu, įskaitant smurtą artimoje aplinkoje, užuot šalinus jo priežastį - skurdą ir socialinę atskirtį?
11. Jeigu būtų įtvirtintas partnerystės institutas ir tos pačios lyties asmenys galėtų kurti partnerystės santykius, prilygstančius šeimai, kaip vertintumėte tokių porų įvaikinimo teisę?

Pateikiame Seimo frakcijų atstovų atsakymus į redakcijos klausimus. Seimo frakcijų, nepanorėjusių skaitytojams atskleisti savo požiūrio, atsakymų į klausimus vieta žurnalo puslapiuose paliekama tuščia.

Algimantas Dumbrava-
frakcijos „Tvarka ir
teisingumas“ seniūno
pavaduotojas

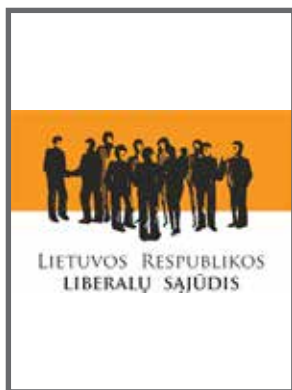
KONSTITUCINIS TEISMAS SUPRIEŠINO VISUOMENĘ

Frakcija „Tvarka ir teisingumas“ visada nuosekliai pasisakė už šeimą, pabrėždama, kad šeima yra valstybės pamatas. Ši pozicija buvo išdėstyta ir 2015 m. rudenį Lietuvos Respublikos Seime surengtoje konferencijoje „Šeima - valstybės pamatas“, kurios vienas iš iniciatorių buvo frakcijos „Tvarka ir teisingumas“ narys Algimantas Dumbrava. Konferencijoje dalyvavo ir paramą šeimai išreiškė visų didžiųjų Lietuvos tradicinių religinių konfesijų (katalikų, stačiatikių, sentikių ir liuteronų) bei nevyriausybinų organizacijų atstovai. Frakcija „Tvarka ir teisingumas“ apgailestauja, kad 2012 - 2016 m. Seimo kadencijoje nepavyko priimti Konstitucijos 38 straipsnio pataisos, kad šeima sudaroma santuokos pagrindu, kad valstybės pareiga saugoti ir globoti santuoką. Tikimės, kad pasikeitus Seimo sudėčiai naujoje kadencijoje pataisa bus priimta.

Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarime šeimos sampratos išaiškinimas supriešino visuomenę ir įnešė daug painiavos. Emocinis prierašumas tikrai negali būti vertinamas kaip teisinis šeimos atsiradimo pagrindas. Šeima yra pagrindinė socialinė institucija, todėl jos saugojimas bei vientisumo išlaikymas yra ne vien asmens ar bendruomenės reikalas, bet ir valstybės institucijų pareiga.

Frakcija „Tvarka ir teisingumas“ pasisako prieš tos pačios lyties asmenų gyvenimo būdo kartu legalizavimą bei tokių asmenų galimybę įsivaikinti ir mano, kad LR Civilinio kodekso pakanka sugyventinių teisiniams santykiams sureguliuoti.

Viena iš partijos „Tvarka ir teisingumas“ rinkiminės programos nuostatų – „**įtvirtinti nacionalinėje teisėje socialinių bei ekonominių šeimos garantijų sistemą.**“ Manome, kad tokių garantijų sistema padėtų kovoti su skurdu ir mažintų socialinę atskirtį, šeimos realiai jaustų, kad jos yra Lietuvos valstybės pamatas.

*Liberalų sąjūdžio
frakcija*

Nuomonės nepareiškė.

Rita Tamašunienė -
Lietuvos lenkų rinkimų akcijos-Krikščioniškų šeimų sąjungos frakcijos seniūnė

TAI VENĖGIMAS PRISIIMTI ĮSIPAREIGOJIMUS

1. Mūsų frakcijos įsitikinimu, Lietuvoje ne tik nepakanka dėmesio šeimai, bet ir nėra aiškios šeimos politikos ir nustatytų valstybės prioritetų šeimos stiprinimo, paramos, apsaugos srityse. Šeimos politikos nebuvimo pasekmės itin skaudžios: mažas gimstamumas, didelė emigracija, visuomenės senėjimas. Šios problemos taps dideliu iššūkiu ateities kartoms ir pačiai valstybei. Pradėkime nuo to, kad nei LR Seimo komitetų ar komisijų, nei ministerijos pavadinime neliko žodžio šeima. Paklaustas jaunas pilietis vargiai atsakytų, kad šeimos rūpesčiai ar jai teikiama parama priklauso Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos veiklos sričiai. Šeimos politika turi tapti valstybės prioritetu jau šiandien. Visuomenė turi gauti aiškią žinią iš valdžios, kokių veiksmų imsis valstybė siekdama didinti jaunų šeimų pajamas, sudarydama sąlygas auginti vaikus ir dirbti, kviesdama lietuvių šeimoms grįžti į Tėvynę ir čia kurti savo šeimos ir šalies ateitį ir gerovę. Piliečiai laukia aiškaus priemonių plano ilgalaikei perspektyvai, t.y. motyvacijos kurti šeimą, gimdyti vaikus, globoti našlaičius. Turi būti įvardinta konkreti ir aiški valstybės parama: vaiko pinigai kiekvienam gimusiam vaikui, parama pirmajam būstui įsigyti, parama ir lengvatoms gausioms šeimoms, švietimo įstaigų prieinamumas ir įvairovė, parama globėjams ir rūpintojams, orios senatvės užtikrinimas.

2. Be abejonės, Konstitucijos kūrėjai, suvokdami šeimą kaip valstybės pagrindą, siekė įtvirtinti tiek šeimoms, tiek santuokos instituto svarbą ir apsaugą. Turbūt mažiausiai tikėjosi, kad kils diskusijos ir svarstymai dėl to, kas yra šeima, ar reikalinga santuoka, kad vadintumės šeima. Vis dėlto atskiros Konstitucijos interpretacijos neįtikina, kad santuoka nėra svarbiausias šeimą, šeiminius santykius kuriantis veiksnys.

3. Šeima, kylanti iš santuokos, įgauna ypatingą vertę, siejamą su dviejų žmonių laisva valia išreiškiamu įsipareigojimu, atsakomybe ir pastangomis to įsipareigojimo laikytis. Visi kiti gyvenimo kartu, sugyvenimo būdai, trukmė ir sąlygos yra pačių žmonių pasirinkimas. Partneriai turi suvokti, kad, nenorėdami įsipareigoti vienas kitam, visuomenei ir Dievui, prisiima asmeninę atsakomybę už tolesnes pasekmes. Jei valstybė nefiksuoja ir nedalyvauja „santykių išraiškos formos kūrime“, pagal kokius kriterijus gali būti vertinamas emocinis ryšys, to ryšio trukmė, dviejų žmonių teisių ir pareigų buvimas ar nebuvimas? Tokios šeimos atsiradimo pagrindai tampa abstraktūs ir neapibrėžti.

4. Į klausimą, ar gali būti teikiama lygiavertė apsauga tiems asmenims, kurie turi teisę tuoktis, tačiau nusprendė šia teise nepasinaudoti, atsakymas būtų viena-reikšmis: nematome galimybės dėti lygybės ženklą, nes sunku apibūdinti gyvenimo kartu formą, ar jie jau šeima, ar dar ne, ar ilgam susitarę pagyventi sykiu. Šeimos, kylančios iš santuokos, išskirtinumą privalu pabrėžti valstybės teikiama apsauga. Kitos gyvenimo nesusituokus formos (kohabitacija) yra sąmoningas vengimas prisiimti juridinius, administracinius įsipareigojimus. Tokia forma yra galima, žmonės laisvi apsispręsti, bet valstybė neturi to skatinti.

5. Dėl partnerystės instituto. Jo Lietuvai tikrai nereikia. Ilgą laiką kartu gyvenantys nesusituokę žmonės turi pasirūpinti savo teisine apsauga ir rasti laiko sudaryti sandorį, pasirašyti sutartį, kurioje numatyta šalių įsipareigojimai, atsakomybė, teisė į bendrą turtą, šalių sutarties nesilaikymo ar įsipareigojimų vengimo pasekmės. Visa tai reglamentuoja Civilinis kodeksas. Vertas dėmesio ir platesnio svarstymo siūlymas partnerių teisinių santykių sureguliuojimą iškelti į Civilinio kodekso VI knygą, bet nekurti atskiros instituto.

6. Įteisinus partnerystę grėsmė įteisinti tos pačios lyties partnerių gyvenimą kartu kaip šeimos santykius iš tiesų yra. Tai gali paskatinti naujų Konstitucijos interpretacijų, skundų dėl diskriminacijos dėl lyties atsiradimą. Taip galime prarasti tai, kas svarbiausia – tradicinės (prigimtinės) šeimos modelį.

7. Pateiktame klausime pažymėta, kad šeimos politika priklauso kiekvienos ES šalies diskrecijai. Nemanytume, kad Partnerystės įstatymas yra aktualiausia Lietuvos tema ir problema. Šeimos, vaikai, nepilnos šeimos susiduria su skurdu, nedarbu, ir šiandien reikia akcentuoti šių ypač svarbių problemų sprendimą.

Partnerystėje gyvenančių porų teisiniams ginčams spręsti galioja Civilinio kodekso nuostatos. Jei žmonės sąmoningai nenori spaudu pase, nenori bažnytinės santuokos, nenori sudaryti sutarties, turi suvokti, kad neveikimas taip pat yra atsakomybė su visomis iš to išplaukiančiomis pasekmėmis.

8. Manome, kad valstybė turi skatinti kurti šeimą santuokos, t.y. teisiniu pagrindu, pabrėžti santuokos tarpusavio įsipareigojimų, asmeninės atsakomybės svarbą ir kartu skleisti žinią visuomenei, jaunajai kartai, kad šeima – geriausia tiek teisinė, tiek socialinė bei psichologinė terpė augti vaikams, formuotis asmenybei.

9. Dėl smurtavimo prieš vaikus – manome, kad neturėtų būti jokia forma prieš juos smurtauojama. Ir vaikai, ir tėvai turi žinoti ne tik savo teises, bet ir pareigas. Nėra normalu, kad šiandien, ekonominio augimo metais, vaikai jaučia nepriteklių, tinkamai neprižiūrimi. Valstybė taip pat už tai yra atsakinga. Įvertindami prioritetinį siekį, kad kuo mažiau vaikų būtų vaikų globos namuose, šeimų skatinimą tapti globėjais ir įvaikinti be tėvų likusius vaikus, nemanome, kad mūsų valstybėje būtų siekiama kuo daugiau vaikų paimti iš biologinių šeimų. Verta sustiprinti socialinių darbuotojų ir kitų institucijų bendras pastangas ugdyti šeimų socialinius įgūdžius, stebėti socialinės rizikos šeimas ir pagelbėti tėvams auginti vaikus šeimoje, siekti, kad būtų grąžinami vaikai po laikino tėvų teisių apribojimo atgal į šeimą.

10. Kova prieš alkoholizmą – tai kompleksinė problema, kurią reikia spręsti nedelsiant ir koordinuotai, o ne su ja kovoti kalbomis. Riboti alkoholizmo prieinamumą ir mažinti vartojimą, kontroliuoti socialinių išmokų tinkamą panaudojimą, didinti žmonių pajamas skatinant dirbti ir suteikiant galimybę užsidirbti, skirti daugiau dėmesio regionams, kad ir čia šeimos gautų visas būtinas oriam gyvenimui paslaugas (vaikų darželis, mokykla, veikiantis kultūros centras, biblioteka, organizuotas vaikų užimtumas ir pan.). Kartu ugdyti visuomenės pilietiškumą, nepakantumą smurtui ir patyčioms.

11. O į klausimą, ar pritarėtume įvaikinimo teisei, jeigu būtų įtvirtintas partnerystės institutas ir tos pačios lyties asmenys galėtų kurti partnerystės santykius, atsakyčiau vienareikšmiai neigiamai. Tos pačios lyties asmenys augindami vaiką nesuteiks jam galimybės ir tuo pažeis jo prigimtine teisę pažinti šeimos modelį, suvokti savo lytiškumą, vieną svarbiausių gyvenimo paskirčių – pratęsti giminę, gimdyti ir auginti vaikus. Šeimoje susiformuoja vaiko vertybiniai pamatai pagal tėvo, motinos, jų tarpusavio santykių pavyzdį. Ant šių pamatų jaunas žmogus kurs savo šeimą, imsis atsakomybės arba jos vengs.

Egidijus Vareikis -
Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos frakcijos narys

TEISĖ IŠSISKIRTI KOL KAS SVARBESNĖ...

1. Šeimos problemoms skiriama tikrai nemažai dėmesio, tačiau jis neretai fokusuojamas ne šeimos, kaip visuotinio gėrio ir valstybės pagrindo, puoselėjimui. Kalbama apie šeimos sąvokos pakeitimą ar jos kitokią interpretaciją, bandoma šeimos sąvoką pritaikyti kitoms mažoms žmonių grupėms – draugams, partneriams ir pan., šeimos institucija atskiriama nuo santuokos pakeičiant ją sandoriu, šeima iš valstybės pagrindo verčiama savotiška „laisvalaikio praleidimo forma“. Paramą šeimai valstybė suvokia daugiausia kaip nedidelę piniginę subsidiją.

2. Lietuvos įstatymai šiandien teisę išsiskirti vertina aukščiau nei pareigą saugoti šeimą. Santuokinė priesaika pagal formalią įstatymo raidę Lietuvoje yra niekinė, tad ir pati santuoka nelabai aišku ką ir kam įpareigoja. Mano manymu, tai kyla iš ydingo žmogaus, kaip individo, laisvės ir teisių supratimo.

3. Į klausimą, ar yra suprantami kitokie, nei santuoka, teisiniai šeimos atsiradimo pagrindai, atsakyčiau taip: kas nesudaryta santuoka, neturėtų būti laikoma šeima.

4. Analogiškai į teiginį, kad yra ir kitokios šeimos formos, atsakyčiau, jog yra įvairios sugyvenimo ar partnerystės formos.

5. Partnerystė, skirtingai nuo santuokos (kuri sudaroma prisiekiant), yra tik sandoris, tad jai ir turi būti taikomas Civiliniame kodekse numatomas reguliavimas.

6. Partnerystės sandoris formaliai gali būti sudaromas tarp įvairių asmenų, tačiau tokioms grupėms negali būti taikomas šeimos apibrėžimas. Tad tos pačios lyties asmenų bendrystė nėra šeima.

7. Į klausimą, ar ketinimai įteisinti partnerystę nekeičiant Kosntitucijos neprieštarauja teisinės valstybės teisėkūros principams, atsakyčiau taip: šeimos politika priklauso nacionalinių valstybių diskrecijai ir nereikia pasiduoti panikai, kad kažkas mums gali uždrausti šeimą laikyti šeimą.

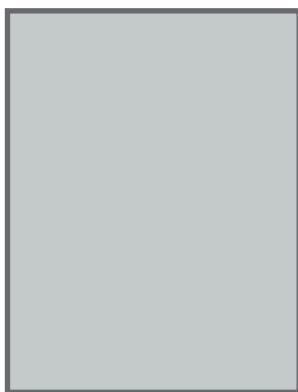
8. Privatus dviejų ar kelių asmenų gyvenimas valstybei yra svarbus tiek, kiek jis yra susijęs su įstatymų laikymusi, mokesčių mokėjimu, subsidijų gavimu ir t.t.

Vargu ar rasime tokią bendriją, kuri visiškai nesusijusi su valstybės vykdomomis funkcijomis.

9. Dėl valstybės siekio už tariamą smurtavimą vaikus paimti iš biologinių šeimų ir juos perduoti įvaikinimo įstaigoms: tėvai yra kur kas daugiau nei vaiko auginimo paslaugų teikėjai. Strateginė kryptis turėtų būti padėti vaikams augti šeimose, o ne atiminėti juos iš šeimų.

10. O į klausimą, ar teisingai elgiasi visuomenė mesdama jėgas ir didelius resursus kovai su smurtu užuot mažinusi skurdą ir žmonių socialinę atskirtį atsakyčiau, jog alkoholio prevencija ir jo mažinimas yra ne tik socialinės atskirties problema. Ji neišsprendžiama vien teisinėmis ar finansinėmis priemonėmis. Žinoma, kad alkoholis yra viena, nors ne vienintelė, smurto priežastis.

11. Dėl tos pačios lyties asmenų tesės įvaikinti pasisakau prieš.

Mišri Seimo narių grupė

Nuomonės nepareiškė.

Rimantas Jonas Dagys-
*Tėvynės sąjungos- Lietuvos
krikščionių demokratų
frakcijos narys*

PASINĖRĘ Į LAISVĘ RINKTIS GYVENAME ŠEIMŲ IRIMO SĄLYGOMIS

1. Šeima yra natūrali ir pagrindinė visuomenės ląstelė, galinti užtikrinti šeimos narių ir visų kartų gerovę, sveikos visuomenės raidą, tautos ir valstybės gyvybingumą ir istorinį išlikimą. Apmaudu, tačiau pasinėrę į nepriklausomoje Lietuvoje užklupusią neribotą laisvę rinktis (pavyzdžiui, iš pareigų ir teisių išsirinkti, kad „galioja“

tik teisės) ir neretai pamesdami iš akių atsakomybės ir bendrojo gėrio kelrodžius, šiandien gyvename šeimų irimo ir demografinės įtampos sąlygomis.

Nors iš 2002 metų demografinės duobės, kai statistškai vienai moteriai iki 45 metų teko 1,2 vaiko, pavyko užtelėti iki 1,75 vaiko, jau kurį laiką gimstamumas auga mažai. Lietuva nyksta akyse – tiek dėl pasirinkimo turėti mažiau vaikų, tiek dėl abortų mūsų miršta kur kas daugiau nei gimsta, o emigruodami Lietuvą paliko gąsdinančiai daug lietuvių.

Visi šie pasirinkimai dažniausiai yra pagrįsti žmonių skaičiavimais kaip (lengviau) išgyventi. Nė vienas sąžiningas politikas negali žadėti sprendimų, kurie Lietuvoje jau rytoj garantuos vakarietiškas algas, tačiau jau dabar privalome pasukti valstybės laivą kita kryptimi: prioritetu turi tapti ne tik asfaltuoti keliai ir renovuoti įvairių institucijų ir organizacijų pastatai, bet mūsų šeimų gerovė. Tai yra daugialypis ir sudėtingas žingsnis, tačiau tol, kol įstatymai eis sau, o šeimos – sau, niekaip nepaskatinsime žmonių pakeisti savo pasirinkimą.

Kai skelbiama, kad šeima yra pagrindinė visuomenės ląstelė, tuo pasakoma, kad šeima yra naujos gyvybės kūrėja ir saugiausia bei pilnavertė aplinka tai gyvybei vystytis. Todėl pirmiausiai turėtų būti žengtas politinis žingsnis, kuris pakeistų požiūrį į šeimos reikšmę. Dabar visuomenės akyse motinystė ir tėvystė dažnai nuvertinamos - tai pateikiama kaip individualus pasirinkimas ir asmeninis malonumas. Pasirinkusiųjų gausėnes šeimas darbas visuomenėje mažiau vertinamas už asmens profesinę karjerą. Tokiam požiūriui pakeisti valstybė, o kartu ir kiekvienas pilietis turi pripažinti mamos ir tėčio visuomenėje atliekamų vaidmenų svarbą ir suvokti vaikų reikšmę mūsų visų išlikimui.

Kartu turime neleisti įsigalėti peršamam požiūriui, jog didžiausi vaiko „priešai“ yra šeimos nariai, nuo kurių reikalinga apsauga. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos gruodžio mėnesio duomenimis, Lietuvoje rizikos šeimose auga apie 3,6 proc. vaikų. Šią problemą, be abejonės, turime spręsti skirdami didesnius resursus socialiniams darbuotojams ir imdamiesi kitų priemonių, tačiau dėl to neturime drastiškai siaurinti vaiko teisių, skurdindami visą vaiko teisių apsaugos politiką. Nuosekliai turime rūpintis visomis Lietuvos šeimomis, kad panašių problemų jose niekada nekiltų.

Daugelį kitų priemonių su kolegomis pasiūlėme praeitoje kadencijoje užregistruotame Šeimos stiprinimo įstatymo projekte. Juo siūlome apibrėžti tiek pagrindinius principus, kurių derėtų laikytis taikant šeimos sampratą, tiek bendrąsias šeimos stiprinimo kryptis. Pavyzdžiui, siūlome sudaryti palankias sąlygas šeimos verslui, formuoti šeimoms palankią mokesstinę ir socialinio draudimo sistemas, remti jaunų šeimų būsto nuomą ar pirmojo būsto įsigijimo paskolos palūkanas, ypatingą dėmesį skirti žalingų įpročių prevencijai, siekti, kad šeimos gautų būtiną pagalbą, gebėtų savarankiškai spręsti socialines problemas ir t.t.

2. Tai, kad Lietuvos Konstitucijoje ir galiojančiuose teisės aktuose nėra normos, įtvirtinančios valstybės pareigą saugoti santuoką, veikiausiai ne atsitiktinumas. Lietuvoje, kaip ir visoje Europos Sąjungoje, vyksta aršioji kova prieš šeimos institutą. Jis sudaro nacionalinių valstybių pagrindą, todėl norint sukurti globaliai valdomą pasaulinę ekonomiką yra neparankus, ir šeimos tampa pagrindiniu taikiniu. Lietuva tėra viena iš šios kovos arenų.

3. Konstitucinio Teismo išaiškinimas, kad šeimai „atsirasti“ pakanka tarpusavio atsakomybės, supratimo, emocinio prierašumo ir kitų panašių neišmatuojamų dalykų atspindi didžiosios dalies Konstitucinio Teismo teisėjų itin liberalias nuotakas. Išaiškinimas yra absoliučiai laisvai interpretuojamas, todėl praktiškai užkerta kelią šeimos politikai, palankios aplinkos šeimai kūrimui. Juk jeigu pagaliau priimtume politinį sprendimą, kad būtina remti, skatinti šeimas, o šeimomis galėtų vadintis iš esmės visi panorėjusieji, joks skatinimas ir pozityvus diskriminavimas (kuris Vakarų valstybėse yra įprastas dalykas siekiant konkrečių tikslų) taptų neįmanomas. Mėgini paremti visus – neužtenka nei vienam.

Būtent dėl šio teisinio akligatvio atsiradimo dar 2013 metų lapkritį daugiau nei šimtas Seimo narių įregistravo Konstitucijos pataisą, kuria šeima Konstitucijoje būtų apibrėžta per santuoką ir giminystės ryšį.

4, 5. Ar LR CK nepakanka sureguliuoti paveldėjimo, atstovavimo ir kitas teises tarp asmenų, kurie nesantuokę nuolat ir ilgą laiką gyvena kartu, pirmiausiai reikia pasakyti, kad apskritai neegzistuoja jokios alternatyvios, kitos šeimos formos. Šeima yra tikslinis bendrabūvis, kuriamas siekiant prisiimti pareigas vienas kito atžvilgiu ir pratęsti giminę. Todėl klausimas apie kitas šeimos formas apskritai nėra logiškas.

Bet kokia valstybės parama ar apsauga kartu gyvenantiems asmenims iškelia klausimą, ar valstybė saugo ir palaiko tokį gyvenimo būdą, ar jį toleruoja. Valstybės apsauga ir parama šeimai kyla iš to, kad ši vienintelė sugeba pradėti, auginti ir auklėti naują gyvybę. Visos poros, kurios neįsipareigoja ar negali to daryti, valstybės nei varžomos, nei remiamos kokiu nors teisiniu statusu. Todėl partnerystės institutas, kaip valstybės tokioms poroms suteiktas išskirtinis statusas, būtų nepagrįstas ir per teklinis.

Asmens apsauga yra atskira tema. Kiekvieno žmogaus teisės turi būti apsaugotos. Kasdienio gyvenimo būtinieji poreikiai (kaip ligojimo lankymas, paveldėjimas, neliudijimas prieš artimuosius ir panašūs dalykai) gali būti sureguliuoti Civilinio kodekso VI knygoje ir taikomi visiems kartu gyvenantiems žmonėms, kurie pageidauja naudotis tomis nuostatomis ir prisiimti jomis numatomą abipusę atsakomybę, kurią CK turėtų nustatyti. Tarp tokių žmonių galėtų būti ir sugyventiniai, nepriklausomai nuo jų lyties. Dėl to visiškai nėra reikalo griauti šeimos institutą kuriant perteklines ir iš esmės ydingas partnerystės sampratas.

6. Ar po KT išaiškinimo įmanomas teisinis sprendimas įteisinti tos pačios lyties asmenų partnerystę nepažeidžiant Konstitucijos?

Šiuo metu tai yra atviras klausimas. Vyraujantis sutarimas sako, kad Konstitucinis Teismas vyrą ir moterį savo išaiškiniame paminėjo neatsitiktinai ir kad tai reiškia, jog šeima galima tik tarp vyro ir moters. Tačiau esama teisininkų, kurie siūlo aiškinti ir kitaip. Reikia suprasti, kad teisinė logika dažnai prasilenkia su tuo, ką esame įpratę vadinti „sveiku protu“, teisiškai galima įrodyti bet ką, taip pat ir vienalytės „šeimos“ konstitucingumą. Neįmanoma atsakyti, kokį išaiškinimą priimtų Konstitucinis Teismas, jeigu būtų užklaustas. Ne paslaptis, kad KT sprendimai tokiais klausimais yra politizuoti. Ir Lietuvoje, ir visame Vakarų pasaulyje. Būtent siekiant įveikti tokį pavojingą neapibrėžtumą yra labai svarbu kuo greičiau priimti minėtą Konstitucijos 38 straipsnio pataisą.

7. Toks partnerystės įteisinimas yra Lietuvos piliečių apgavystė ir politinės atsakomybės nusikratymas perkelią ją ES ir Europos Tarybos institucijoms iš anksto žinant, kokios bus galutinės tokio sprendimo pasekmės. Ši grėsmė reali, apie tai buvo viešai kalbėta ir tai buvo vienas iš argumentų, kuriais remdamasis Seimas praėjusioje kadencijoje ne kartą atsisakė svarstyti socialdemokratų vadovaujamos Teisingumo ministerijos siūlymą įteisinti vyro ir moters partnerystę. Ją įteisinus bandymas per teismus išreikalauti ir vienalytės partnerystės įteisinimo bei faktinio jos prilyginimo vyro ir moters šeimai būtų ilgas procesas, nes tokį reikalavimą pirmiausiai turėtų išnagrinėti visos Lietuvos teismų instancijos. Nėra abejonės, kad tai būtų daroma. Labai tikėtina, jog tokiu būdu Lietuvos teisinė sistema būtų „išprievartauta“ pakeisti šeimos apibrėžimą. Būtent toks buvo kitų ES šalių scenarijus.

Pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją (*2013 metų sprendimas byloje Vallianatos ir Kiti prieš Graikiją*) vien tik heteroseksualių porų partnerystės įteisinimas laikomas diskriminacija. Partnerystės institutas, kitaip nei santuoka, yra išimtinai civilinis, savo esme nėra susijęs su giminės patęsimu ir, EŽTT požiūriu, turėtų būti lygiomis teisėmis prieinamas visų orientacijų žmonėms. Tai reiškia, kad įteisinusi tik vyro ir moters partnerystę, Lietuva pagal galiojančią tarptautinę teisę būtų priversta įteisinti ir vienalytę partnerystę. Pagal Europos Teisingumo Teismo praktiką (*2013 gruodžio 12 d. prejudicinis sprendimas byloje F. Hay prieš Credit Agricole*) ES šalyje narėje įteisinus partnerystės institutą jo saistomoms poroms valstybė privalėtų garantuoti visas tas pačias teises ir teises garantijas kaip ir susituokusioms poroms. Paprasčiau kalbant, valstybė, kurioje įteisinama partnerystė, privalo ją teisiškai prilyginti santuokai. Vieninteliu skirtumas – įvaikinimo teisė. Akivaizdu, kad per tarptautinius teismus įteisinti vienalytę partnerystę, o iš esmės *de facto* „santuoką“ būtų Lietuvos piliečių apgavystė.

8. Visi individai yra laisvi elgtis taip, kaip jie mano esant geriausia, kol tai nepažeidžia kitų žmonių laisvės

ir neprieštarauja teisinės valstybės principams. Taigi visi yra laisvi gyventi su kuo nori ir prisiimti iš tokio sprendimo kylančias pasekmes. Kaip jau minėjau anksčiau, nėra priežasčių skatinti sugyventinių kaip tokių, kadangi tokia gyvenimo forma nesukuria naudos valstybei ir visuomenei. Reprezentatyviais moksliniais tyrimais įrodyta, kad sutuoktiniai yra laimingesni, sveikesni, turtingesni, mažiau linkę į smurtą, rečiau skiriasi ir panašiai. Kitaip sakant, iš dviejų žmonių santuokos išlošia visuomenė. Ir ji negauna šios naudos, kai žmonės nusprendžia santuokinių įsipareigojimų neprisiimti. Todėl atrodo natūralu, kad žmonės, nusprendę vienas kitam niekaip neįsipareigoti bei nesiekiantys gimdyti ir/ar auginti vaikų, suvokia, jog valstybė tokio jų elgesio niekaip neskatina (bet ir nevaržo), kadangi nėra už ką.

9. Į klausimą, ar mėginimai įstatymais keisti smurto, vaikų priežiūros ir kitas teises sampratas nėra mėginimas kuo daugiau vaikų paimti iš biologinių šeimų, atsakyčiau, kad valstybinio masto samokso neįžvelgiu, kadangi valstybė iš to patirtų tik nuostolius. Vis dėlto negaliu to pasakyti apie konkrečias interesų grupes. Yra realus pavojus, kad vaikų atiminėjimas iš biologinių šeimų gali tapti bizniu, kadangi būtent taip nutiko valstybėse, nuo kurių bandoma nusižiūrėti šį modelį. Plačios smurto formuluotės (pavyzdžiui, elgesys „galintis sukelti sutrikimus ar pažeminti orumą“) yra niekaip neapibrėžiamos objektyviais rodikliais, nepamatuojamos, kalba apie galimas, bet dar neegzistuojančias pasekmes, todėl jų interpretavimas visiškai priklausytų nuo priežiūrą vykdančios institucijos darbuotojų subjektyvaus vertinimo. Dėl to šis modelis galimai skatintų korupciją, kadangi rastųsi suinteresuotų „atsidėkoti“ už tai, kad vaikus iš šeimų paimtų ar gražintų. Taip sistema maitintų pati save, būtų savi-tikslė, o ne veikianti dėl vaikų gerovės.

10. Ar užuot kovojusi su smurtu visuomenė turėtų kovoti su skurdu ir socialine atskirtimi, atsakyčiau, kad ir čia, norint įveikti problemą, reikia panaikinti jos priežastis. Vis dėlto tokia skausminga tema turime kažką daryti einamuoju momentu, kol pavyks išspręsti priežastis. Turime kovoti ir prieš smurtą kaip pasekmę, ir greičiau spręsti skurdo problemą kaip priežastį.

11. Kaip vertinčiau tos pačios lyties asmenų įsivaikinimo galimybes, jeigu būtų įtvirtintas partnerystės institutas?.. Tokių asmenų teisę įsivaikinti vertinčiau kaip pažeidimą esminės vaiko teisės turėti tėvą vyrą ir motiną moterį.

KINIJA: KELIAS Į DEMOGRAFINĘ DUOBĘ

Praėjusiųjų metų spalį visą pasaulį apskriejo pranešimas: Kinija paskelbė peržiūrėjusi savo demografinę politiką ir atšaukianti pagrindinį principą, kuriuo ji rėmėsi. Tai principas „viena šeima – vienas vaikas“. Tiesa, daugumai žmonių naujiena pasirodė ne itin verta dėmesio daugybės kitų kur kas ryškesnių įvykių fone. Tačiau tarp demografijos, ekonomikos ir politikos specialistų ji sukėlė itin didelį susidomėjimą. Ir nekeista: be grynai mokslinio smalsumo (kinų demografinis modelis vis dėlto unikalus), analitikus jaudino ir grynai praktinis klausimas apie tokio sprendimo pasekmes pačiai Kinijai ir visam pasauliui. Imkime ir išsiaiškinkime, kokios gi priežastys pastūmėjo kinus žengti šį žingsnį ir kokias pasekmes tai gali sukelti.

Principas „viena šeima – vienas vaikas“ buvo įdiegtas Kinijoje prieš 37 – erius metus, 1979 – aisiais. Būtent tokius duomenis skelbia enciklopedija. Tačiau kova prieš gyventojų gausą šalyje prasidėjo žymiai anksčiau. Pirmąsyk klausimas dėl gimstamumo mažinimo iškeltas 1950 - aisiais. Tuo metu Kinija iš esmės buvo agrarinė valstybė, sunkiai atsistatanti po Antrojo pasaulinio karo. Valstybei labai reikėjo modernizacijos, gyvenimo lygis buvo ypač žemas. Augantis gyventojų skaičius – vidutiniškai kiekvienai moteriai gimdavo po 5,6 vaiko – buvo nepakeliamas krūvis žemės ir vandens resursams, o pramonė nesugebėjo aprūpinti kinų net pačiais būtiniaisiais dalykais.

1956 metais Kinijos vyriausybė pradėjo įgyvendinti gimstamumo mažinimo programą, kad bent kiek sumažintų ekonomikai tenkantį krūvį. Šių pastangų rezultatai pasirodė esantys paradoksalūs. Iš vienos pusės, kai kuriuose šalies rajonuose, pirmiausiai pamario, gyventojų prieaugį išties pavyko sukontroliuoti. Tačiau vidutinis gimimų skaičius šalyje dar padidėjo - iki 5,8 vaiko vienai moteriai! Ir po dvejų metų beviltiškų pastangų Kinijos vadovybė nusileido. Bet tik laikinai. Kitas mėginimas sumažinti gyventojų prieaugį buvo 1962 metais vykusių kultūrinės revoliucijos ir audringos urbanizacijos fone. Jis buvo nukreiptas pirmiausiai į gimstamumo apribojimą miestuose. Tuo pačiu metu buvo įgyvendinama

aktyvi kaimo gyventojų perkėlinėjimo į pramoninius rajonus ir kylančius megapolius politika. Šį kartą kampanija trūko ilgiau – išstisus ketverius metus – ir buvo daug efektyvesnė už ankstesnę. Tačiau atsižvelgiant į palyginti nedidelį kaimo gyventojų procentą, tai lašas jūroje. Mat gyventojų prieaugis vis dar buvo labai aukštas; remiantis statistika, tarkim, 1966 metais vienai moteriai gimdavo 5,2 vaiko.

Dar po penkerių metų, 1971-aisiais, po savo eilinio smukimo, gimstamumo ribojimo politika vėl ėmė populiarėti. Kampanija vyko su lozungu: „Man, Xi, Shao“ („Vėliau, toliau, mažiau“). Kinijoje buvo propaguojamos vėlyvos vedybos, didėjantis amžiaus skirtumas tarp vaikų, partija ragino moteris išsivaduoti iš nesibaigiančių gimdymų vergovės, plačiai reklamuoti kontraceptines priemones. Nėštumo nutraukimų skaičius vien per pirmuosius kampanijos metus išaugo kelis kartus.

Šis bandymas jau buvo sėkmingas: 1971 metais kinų tikslas buvo apriboti vaikų skaičių vidutiniškai iki trijų, o dešimtmečio pabaigoje ekspertai prabilo apie galimybę uždrausti susilaukti netgi antro vaiko! Būtent taip ir įvyko 1979 - aisiais.

Naujos politikos esmę ir įkūnijo lozungas: „viena šeima – vienas vaikas“. Kad žmonės šiuo lozungu vadovautųsi, buvo priimta daugybė reformų. Vaikų limito viršijimas užtraukdavo gimdytojams gana didelę baudą: skirtingu metu skirtingose Kinijos srityse jos dydis siekė nuo keturių iki aštuonių vidutinių metinių šeimos pajamų. Be to, pažeidėjai vėliausiai gaudavo gyvenamąjį būstą, antro vaiko dažnai nepriimdavo į vaikų darželį, tad motina būdavo priversta mesti darbą, ir šeimos pajamos katastrofiškai sumažėdavo.

Principas „viena šeima – vienas vaikas“, žinoma, nepriverstė visų kinų atsisakyti galimybės turėti du vaikus. Remiantis duomenimis, pateiktais žurnale „Economist“, per „vieno vaiko politikos“ įgyvendinimo laikotarpį žmonės sumokėjo du trilijonus dolerių baudų.

Antra vertus, įstatymui paklusnios šeimos buvo visapusiškai palaikomos: vienintelis vaikas gaudavo lengvatinių medicininių aptarnavimą, jo tėvai būdavo atleidžiami nuo tam tikrų mokesčių. O vienturčiui sukakus keturiolika metų, jo gimdytojai gaudavo penkių procentų priedą prie atlyginimo.

Tokios politikos rezultatai, žinoma, netruko atsiliepti. Po vienuolikos metų, 1990 - aisiais, vidutinis vaikų skaičius vienai moteriai sumažėjo iki 1,9. Jis smuko toliau, nors ir nežymiai. 2000 - aisiais šis rodiklis nusmuko iki 1,8.

Ar tik viena atžalėlė?

Patys kinai mano, jog principas „viena šeima – vienas vaikas“ buvo įdiegtas gana sėkmingai. Vis dėlto vaikų skaičius vienai kinei moteriai dabar vidutiniškai siekia apie 1,7 – vadinasi, daugiau kaip pusė šeimų susilaukia dviejų vaikų. Kaipgi taip?

Mat realybėje gimstamumo kontrolės politika praktiškai niekada neapsiribojo visiems įkyrėjusiu lozungu.

Ši taisyklė turėjo nemažai išimčių. 1984 metais teisę susilaukti antrojo vaiko gavo kaimo gyventojų šeimos, nes senstant tėvams vienintelis darbingas žmogus negali išlaikyti ūkio. Tiesa, truputį vėliau šis įstatymas buvo patikslintas: antrą vaiką gali gimdyti tik ta šeima, kuri susilaukė pirmagimės dukters. Pasigailėta ir nacionalinių mažumų: joms leista auginti po du vaikus nepriklausomai nuo gimimo vietos. O tautelėms, kurių žmonių skaičius siekė iki šimto tūkstančių, apribojimų nebuvo.

Kinai, nepatekę į lengvatas gavusiųjų kategoriją, teoriškai galėjo sau leisti turėti antrą vaiką – baudą, nors didelę buvo įmanoma sumokėti, taigi per keletą metų susitaupiusi atitinkamą sumą, šeima galėjo „nusipirkti“ papildomą atžalą. Tiesa, pastaraisiais metais tėvams, kurie patys buvo vienturčiai, leista susilaukti dviejų mažylių.

Rezultatai iš pradžių nudžiugino

Gimstamumo apribojimas tapo vienu iš pagrindinių veiksnių, nulėmusių kinų ekonomikos augimą. Tiksliau, šioje srityje galima išskirti keletą faktorių. Pirmą, beveik dvigubai išaugo darbo rinka: dirbo moterys, anksčiau tiktai gimdžiusios ir auginusios vaikus. Antra, šeimai su vienu vaiku pakanka mažiau lėšų išgyventi, vadinas, buvo galima riboti darbo užmokesčio augimo tempus: kinų gyvenimo lygis augo ne pajamų didėjimo, o išlaidų mažėjimo sąskaita. Per vieno vaiko politikos vykdymo laiką, ekspertų vertinimu, gimė maždaug 400 milijonų vaikų mažiau negu galėjo gimti. Vadinasi, ir 400 mln. mažiau vietų vaikų darželiuose ir mokyklose, o tai didelė biudžeto ekonomija. Proporcinei sumažėjo medicininio aptarnavimo poreikis ir kitos socialinės išlaidos iš biudžeto, mažiau reikėjo gaminti prekių vaikams, taip padidėjo gamybiniai pajėgumai kitos socialiai reikšmingos produkcijos.

Politikos „viena šeima – vienas vaikas“ pranašumai ypač akivaizdūs tapo praėjusio šimtmečio pabaigoje. Darbo jėgos dalis Kinijoje pasiekė maksimumą: žmonės, gimę „vaikų bumo“ epochoje, dar ne pensinio amžiaus, o vaikų iki penkiolikos metų rekordiška mažai. Tad mažėjant demografiniam krūviui, Kinijos vidaus produktas greitai augo.

Deja, lazda turi du galus...

Netikėtai kinai pajuto gimstamumo ribojimo paskemes. Jos išryškėjo pastarajame šimtmečiuje, nors pirmieji požymiai buvo pastebėti žymiai anksčiau.

Bet kurioje visuomenėje, kur stiprios patriarchalinės tradicijos, laikoma, jog sūnaus gimimas džiaugsmingesnis įvykis negu dukters. Kinija šiuo atžvilgiu – ne išimtis. Tačiau šios šalies gyventojams tai ne tik paprotinis klausimas – vyrui kur kas lengviau rasti gerai apmokamą darbą ir kilti karjeros laiptais. Ypač didelė reikšmė darbininko ir būsimo įpėdinio buvimui teikiama Kinijos kaimuose.

Tėvai žinodami, kad jiems lemta turėti tik vieną vaiką, trokšta susilaukti berniuko. Septyniasdešimtaisiais praėjusio šimtmečio metais medicina jau buvo pakanka-

mai išvystyta ir bet kuri moteris galėjo iš anksto sužinoti savo būsimo kūdikio lytį. Taigi visuomenėje itin paplito pasirinktinių abortų praktika. Tiksliau sakant, šeimai sužinojus, kad gims mergaitė, neretai būdavo nusprendžiam nutraukti nėštumą.

Pasekmių nereikėjo ilgai laukti: po poros dešimtmečių šalis susidūrė su didele demografinė problema. Jaunų vyrų Kinijoje pasirodė esą žymiai daugiau negu to paties amžiaus moterų. Laikui bėgant skirtumas tik didėja. Statistikos duomenimis šiuo metu Kinijoje naujagimių mergaičių ir berniukų santykis yra maždaug 2: 3. Vadinasi, kitoje kartoje vyrų bus trečdaliu daugiau negu moterų. O tai, savo ruožtu, sukels dar didesnę gimstamumo mažėjimą.

Šiuo metu Kinijoje yra 33 mln. vyrų daugiau negu moterų.

Berniukas – mergaitė

Troškimą turėti sūnų Kinijoje atspindi ir tai, kaip kinai vadina savo dukras. Jei gimė dukra, o tėvai – naudodamiesi lengvata ar dėl kokių kitų priežasčių – planuoja antrą vaiką, į naujagimės vardo sudėtį įtraukia hieroglifą, reiškiantį berniuką. Arba jai parenka vardą, tradiciškai laikomą vyrišku. Remiantis vietos prietarais, tai padidina galimybę, kad kitas mažylis bus sūnus.

Bet tai dar ne viskas. Naujajame tūkstantmetyje prie šios problemos prisidėjo dar viena – gyventojų senėjimas. „Vaikų bumo“ karta tapo pensinio amžiaus, o darbingo amžiaus kinų esmingai sumažėjo, palyginti su praėjusiais dešimtmečiais. Remiantis standartais, kuriuos yra priėmusi JTO, visuomenės senėjimu verta susirūpinti, kai pensininkai sudaro 7 procentus gyventojų. O Kinijoje jau šiandien šis rodiklis dvigubai didesnis – 15 procentų. Ir sulig kiekvienais metais pagyvenusių žmonių skaičius didėja! Ekspertų vertinimu, 2050-aisiais ketvirtadalis kinų bus vyresni nei 65 metų.

Dera atsižvelgti į tai, kad Kinijoje nėra visuotinės pensijų sistemos. Tik atskiros pagyvenusių žmonių kategorijos – buvusieji valdininkai ir kai kurių kitų profesijų atstovai – turi teisę į valstybės pašalpą. Apklausa, vykdyta 2010 metais tarp vyresnių nei 65 metų amžiaus žmonių, parodė, kad tokių mažiau kaip 25 procentai. Likusius, remiantis vietos tradicijomis, išlaiko vaikai ir anūakai. Esmė ta, kad vidutinė statistinė kinų šeima šiandien vaizduojama neįmantria formule 4:2:1. Ji iššifruojama paprastai: keturi seneliai ir močiutės, du tėvai ir vienas vaikas. Geriausiu atveju – jeigu tėvai dar dirba – pensininkų ir darbingų šeimos narių santykis yra 2:3. O jeigu ir tėvai pakankamai pagyvenę, visos šeimos išlaikymas užgula vieno žmogaus pečius! Valstybės mastu tai jau atsiliepia gyvenimo lygiui. Be to, šalyje nemaža senukų, kurie dėl vienos ar kitos priežasties yra likę vieniši ir neturi pastovaus pajamų šaltinio.

Išeičių Kinijoje ieškoma ne vienerius metus. Trumpiausioje perspektyvoje planuojama padidinti skaičių žmonių, turinčių teisę gauti pensiją. Šalies gyventojų artimiausiu metu taip pat laukia pensinio amžiaus ilgi-

nimas. Tačiau visos šios priemonės padės tik iš dalies. Todėl Kinijos vyriausybė griebėsi radikalių priemonių: politika „viena šeima – vienas vaikas“ atšaukta. Ją pakeitė principas: „du vaikai vienoje šeimoje“.

Prognozės

2016 m. pradžioje nebuvo nė kalbos apie griežtų gimstamumo apribojimų atšaukimą. Ketinta svarstyti klausimą, kaip padidinti skaičių šeimų, turinčių teisę į ne vieną vaiką. Jei anksčiau tai buvo leidžiama šeimoms, kur abu tėvai buvo vieninteliai vaikai savo šeimose, tai į 2015 – ujų pabaigą planuota priskirti ir tokias šeimynes poras, kur vienintelis vaikas buvo tik vienas iš situoktinių. Todėl sprendimas, kurį priėmė šalies vyriausybė, buvo netikėtas visam pasauliui. Ką atneš Kinijai tokios radikalių permainos?

Nežiūrint į tai, kad vieno vaiko politika buvo atšaukta visai neseniai, kai kurie ekspertai jau spėjo paskelbti demografinės situacijos pokyčių prognozes. Jie rėmėsi 2010 metų gyventojų surašymo ir kitais statistiniais duomenimis apie gyvenimo trukmės augimo dinamiką ir didėjantį vyrų perteklių. Specialistų nuomonės daug kur skyrėsi, tačiau visi vieningai sutartė dėl vieno dalyko: artimiausiu metu „vaikų bumo“ Kinijoje nebus.

Pačiomis optimistiškiausiomis ekonomikos prognozėmis, gimstamumas padidės, bet nežymiai, ir 2050-aisiais kinų skaičius išaugs 32 mln. žmonių. Tačiau šis procesas bus palaipsnis, todėl nesukels pernelyg didelio papildomo krūvio šalies ekonomikai.

Kur kas pesimistiškesnis scenarijus byloja, jog gimstamumo šuolio visai nebus. Tikėtina priežastimi jo šalininkai nurodo būtent tą demografinę krizę, kuri atvedė prie vieno vaiko politikos atšaukimo. Juk kiekvienas vaikas – tai papildoma burna šeimoje, kur dirbantys žmonės dar išlaiko ir savo nusenusių giminaičius. Remiantis šia prognoze, demografinė situacija liks tokia pat, o 2050-aisiais Kinijos gyventojų skaičius sumažės 122 mln. žmonių.

Esama ir diametraliai priešingos nuomonės: dauguma šeimų pasinaudos teise susilaukti antro vaiko, taigi 2050 -aisiais šalies gyventojų skaičius padidės 122 mln. žmonių. Tuo atveju šaliai grės demografinio krūvio padidėjimas ir šalies vidaus produkto bei gyvenimo lygio nuosmukis.

Bet tai viso labo prognozės – demografijos požiūriu Kinijoje kol kas pernelyg daug nežinomųjų.

Pagal užsienio spaudą parengė Jokūbas Kazlauskas

KREIPIMASIS

Dėl žmogaus teisių, pilietinių ir politinių laisvių

2016 m. gruodžio 1 d. Lietuvos intelektualų ir nevyriausybinų organizacijų koalicija kartu su Sambūriu „Kad Lietuva neišsivaikščiota“ kreipėsi į Lietuvos Respublikos Seimą, Ministrą Pirmininką, šalies visuomenines organizacijas, pilietinius judėjimus ir žiniasklaidą įvardindami opiausias visuomenės problemas.

Skelbiame kreipimosi tekstą:

Mes, Lietuvos intelektualų ir nevyriausybinų organizacijų (LINO) koalicijos atstovai bei Sambūrio „Kad Lietuva neišsivaikščiota“ (SKLN) Nacionalinis komitetas, gerbdami naujai išrinkto Seimo siekį keisti ligšiolinį neatsakingą valdžios požiūrį į skurdą, socialinę atskirtį, emigraciją ir kritinę šalies demografinę būklę, reiškiamo įsitikinimą, jog tokia padėtis yra neadekvataus žmogaus teisių ir laisvių vertinimo bei nuolatinių jų pažeidimų pasekmė.

Nekyla abejonių, kad masinę Lietuvos gyventojų emigraciją stipriausiai įtakoja skurdas ir socialinė atskirtis. Nedarbas, pažeistas saugumo jausmas, teisingumo stygius sukelia tokias socialines ligas kaip narkomanija, alkoholizmas, o jas savo ruožtu lydi iš nevilties kylantys smurto proveržiai, depresijos ir savižudybės. Pagal neįgybės mato GINI koeficientą Lietuvos gyventojų socialinė atskirtis prilygsta padėčiai Lotynų Amerikos šalyse. Tai ilgalaikio piliečių socialinių ekonominių teisių ir pamatinės žmogaus teisės į orų gyvenimą ignoravimo pasekmė.

Todėl pritardami naujojo Seimo narių nuostatai mažinti nedarbą, stiprinti socialinį saugumą, skatinti gimstamumą ir paramą šeimai kartu primename, kad rimtos kovos su žmogaus teisių pažeidimais pastangos negali apsiriboti plakatais ir reklama, susitelkiant į pasekmes ir apleidžiant priežastis. Kuriant teisingos ir socialiai jautrios valstybės modelį, būtinos esminės permainos, grąžinančios prie prigimtinių žmogaus teisių apsaugos: tai įstatyminė šeimos instituto apsauga, ribojanti ją ardančias iniciatyvas; suteikimas teisės visuomenei dalyvauti teisingumo vykdyme; iš humanistinės Europos kultūros tradicijos kylantis tikėjimo ir įsitikinimų reiškimo laisvės užtikrinimas; harmoninga valstybės valdžių sąveika; tiesioginės demokratijos stiprinimas įgalinant piliečių dalyvavimą valstybės valdyme; realios savivaldos regionuose įvedimas esmingai keičiant savivaldos ir savivaldybių tarybų rinkimų įstatymus.

Nerimą kelia viešojoje erdvėje išivyravusi patyčių kultūra, nekaltumo prezumpcijos nepaisymas, kai kurių politikų, politologų, žurnalistų viešas tam tikrų visuomenės grupių ar sluoksnių žeminimas žiniasklaidoje, neišskiriant nė nacionalinio transliuotojo.

Atkreipiame dėmesį, kad valstybei taip pat pavojingas nuolatinis jos demokratinių institucijų menkinimas ir žeminimas, nes tai naikina žmonių prierašumą savo

kraštui, skatina teisinį nihilizmą.

Suprasdami, jog esminėms permainoms įgyvendinti būtina aktyvi organizuotos visuomenės parama, kviečiame visuomenines organizacijas, pilietinius judėjimus, žiniasklaidą ir visus, kam rūpi Lietuvos valstybės tęstinumas ir klestėjimas, padėti išrinktajam Lietuvos Respublikos Seimui ir Vyriausybei įgyvendinti savo programinius tikslus, kurie atitinka esminius visuomenės lūkesčius.

Kreipimąsi pasirašė:

Sambūrio „Kad Lietuva neišsivaikščiota“ Nacionalinis komitetas (Kr. Stoškus), Lietuvos Helsinkio grupė (S.Stunguryš), Lietuvos žmogaus teisių gynimo asociacija (R.Povilaitis), Lietuvos žmogaus teisių asociacija (V.Budnikas), Nepartinis demokratinis judėjimas (K.Zaborskas), Lietuvos Tėvų forumas (A.Murauskas), profesoriai Saulius Arlauskas, Rita Aleknaitytė-Bieliauskienė, Antanas Buračas, Ryšardas Burda, Bronius Genzelis, Gediminas Merkys, Jonas Punys, Alyvydas Pauliukevičius, rašytojai Vidmantė Jasukaitytė ir Vytautas Rubavičius.

Šiuolaikinis pasaulis yra pasiekęs bene didžiausią profesionalumą, kaip padarius nusikaltimą išvengti atsakomybės dangstantis žmogaus teisėmis...

Alfonsas Vaišvila -

teisės filosofas ir teoretikas, M. Romerio universiteto profesorius, habilituotas daktaras

PADIDINTA MEILĖ ASMENINĖMS TEISĖMS IR NEAPYKANTA PAREIGOMS

Visi jubiliejai ir minėjimai — tai papildoma proga analizuoti praeitį ir dabartį siekiant konstruoti pageidaujamą ateitį. Taip, matyt, turėtume mąstyti ir minėdami žmogaus teisių jubiliejų. Žmogaus teisės, kaip ir kiekvienas reiškinys, yra istorinis procesas, kuris anksčiau ar vėliau išsemia savo metodologines galimybes ir jo tolesnė raida gali duoti priešingus rezultatus. Žmogaus teisės, atsiradusios kartu su individualistine ideologija, t. y. su asmens vertybiniu prioritetu prieš valstybę ir kitus socialinius darinius, buvo visokeriopos socialinės pažangos varomoji jėga. Jos padėjo apriboti valstybinės valdžios savivalę, skatino kurti teisinę valstybę, mažino darbo jėgos išnaudojimą, padėjo įveikti totalitarinius režimus, tarnavo

demokratijos plėtrai, kėlė tiesioginės demokratijos idėją ir reikalavo ją kontroliuoti atstovaujamają demokratiją, taip išsaugant demokratijos tapatumą, neleidžiant atstovaujamajai demokratijai išsigimti į oligarchinį valdymą, ir visais šiais laimėjimais kūrė žmonių santarvę ir bendradarbiavimą. Šis žmogaus teisėse slypintis gebėjimas kurti žmonių sugyvenimą išsaugojo savo tapatumą, kol žmogaus teisės reiškė dviejų priešybių: individualumo ir socialumo balansą. Būtent šis balansas garantavo žmogaus teisėmis besiremiančių asmenų su skirtingais interesais santarvę ir bendradarbiavimą. Problemos žmonių santykiuose prasideda, kai žmogaus teisėse ima vyrėti kuri nors viena iš šių priešybių.

Dvi žmogaus teisių raidos kryptys

Žmogaus teisių problema Lietuvoje šiandien egzistuoja dviem pavidalais. Visų pirma – tai problemos, susijusios su piliečių teise dalyvauti šalies valdyme ir teise gintis nuo antikonstitucinių įstatymų. Net du visiems gerai žinomi Konstitucijos straipsniai įtvirtina piliečių teisę dalyvauti valstybės valdyme: „aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus“ (4 str.) ir „svarbiausi valstybės ir tautos klausimai sprendžiami referendumu“ (9 str. 1 d.). Tačiau ši teisė užblokuojama tos pačios Konstitucijos 9 str. 2 dalimi, kuri nustato praktiškai neįvykdomą arba itin sunkiai įvykdomą 300 tūkst. rinkimų teisę turinčių piliečių parašų kvotą. Be to, Referendumo įstatymas 2012 03 15 įrašytas į konstitucinių įstatymų sąrašą, kad sunkiau būtų pakeisti net reikalaujamų parašų surinkimo terminus. Ši situacija savotiškai primena žinomą pasaką, kai gervė vaišina į svečius pakviestą lapę patiekdama jai maistą inde aukštu siauru kaklu, į kurį lapė negali įkišti galvos. Teisė yra, bet prie jos prieiti sunku arba neįmanoma. Prašom, vaišinkitės, bet ne gervės reikalas, kad lapė nesugeba pasiekti maisto. Procesinė teisė čia atšaukia materialinę teisę arba daro ją itin sunkiai prieinamą.

Panaši situacija yra ir su piliečių teise kreiptis į Konstitucinį Teismą. Konstitucinis teismas teisinėje valstybėje įsteigiamas kaip piliečių priemonė gintis nuo jų teises pažeidžiančių antikonstitucinių įstatymų. Mūsų Konstitucija irgi įsteigė KT, bet atėmė iš piliečių teisę į jį tiesiogiai kreiptis. Tokią teisę Konstitucijos 106 straipsnis pripažįsta tik valstybės institucijoms: Vyriausybei, 1/5 Seimo narių ir teismams. Paradokso esmė yra ta, kad tie, kurių konstitucinės teisės tiesiogiai pažeidžiamos antikonstituciniais įstatymais, neturi teisės nuo jų gintis tiesiogiai kreipdamiesi į Konstitucinį Teismą.

Lietuva yra tarp nedaugelio tų Europos valstybių, kurių piliečiai tokios teisės neturi. Bet ar ribojant piliečio teisę dalyvauti valstybės valdyme galima reali demokratija ir ar dar galioja Konstitucijos 2 straipsnis, skelbiantis tautą aukščiausiu suverenu? Ar pats Konstitucinis Teismas išlieka valstybės institucija, jei piliečiai neturi teisės naudotis visomis jų pačių sukurtomis institucijomis? Ar galioja Konstitucijos 2 str.: „Lietuvos valstybę kuria Tauta“. Atstovaujamoji demokratija, nekontroliuojama

tiesioginės demokratijos, anksčiau ar vėliau išsigimsta į oligarchinį valdymą ir kuria valdžios ir žmonių atskirtį, formuoja žmonių nusivylimą demokratija, teise ir pačia valstybe. Bandytas pateisinti žmonių dalyvavimo valstybės valdyme ribojimą kalbomis apie tautą, kaip nekvalifikuotą, neatsakingą minią, yra antikonstitucinis, nes suverenitetas priklauso tautai, kokia ji yra čia ir dabar, o ne kokius įsivaizduojamus kriterijus turėtų atitikti, kad įgytų teisę priimti sprendimus.

Teisės suformuluotos nekorektiškai

Be to, visos pagrindinės žmogaus teisės, pradedant 20 str. ir baigiant 24 str., išskyrus 19 straipsnį, mūsų Konstitucijoje suformuluotos teisiniu požiūriu nekorektiškai. Čia žmogaus teisių apsauga pakeista tų teisių objektų apsauga, todėl skelbiama, kad ne asmens teisės į laisvę, į nuosavybę, į privatų gyvenimą, į būstą neliečiamos, o neliečiama pati žmogaus laisvė, nuosavybė, neliečiamas pats žmogaus orumas, privatus gyvenimas, žmogaus būstas. Tai reiškia, kad šias žmogaus turimas vertybes Konstitucija saugo ne per žmogaus teises, o tiesiogiai, vadinasi, atsietai nuo tų vertybių turėtojo elgesio. T. y. nepriklausomai nuo to, ar tomis vertybėmis besinaudojantis asmuo gerbia kito asmens teises, ar jas neigia, jo vertybės visais atvejais turi išlikti neliečiamos. Dėl šių teisės požiūriu ydingų formuluočių Lietuvos teismai iki 1993 m. gruodžio mėn. (iki KT išaiškinimo) netaikė baudžiamosiose bylose turto konfiskacijos, nes manė, kad tai draudžia Konstitucijos 23 str.: „nuosavybė neliečiama“. Tuo būdu Konstitucija ištikus metus buvo teisės pažeidėjų apsaugos puseje.

Šiuo požiūriu korektiškai yra suformuluotas 19 straipsnis: „Žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas“. Tai reiškia, kad įstatymas čia saugo ne žmogaus gyvybę, o tik teisę į gyvybę, t. y. saugo žmogaus teisę iki tol, kol šios teisės turėtojas vykdo pareigą gerbti kito tokio pat žmogaus teisę į gyvybę. Šią teisiniu požiūriu korektiškai suformuluotą konstitucinę normą Konstitucinis Teismas 1998 m. „pataisė“, išvesdamas iš Konstitucijos dvasios mirties bausmės neleistinumą ir šios normos turinį suformuluodamas taip, kaip ir aukščiau minėtųjų: įstatymas saugo ne teisę gyventi, o pačią gyvybę, todėl gyvybės turėtojo elgesys neturi jokios reikšmės šios vertybės apsaugai. Todėl Breivikas gali nužudyti 77 asmenis nerizikuodamas prarasti savo teisės į gyvybę. Mirties bausmės panaikinimas yra ne teisinis, o gailėstingumo klausimas, todėl jį gali būti panaikinama tik dviejų teisės subjektų: tautos ir parlamento, kiek jie turi teisę būti gailėstingi. Bet teisės būti gailėstingais neturi teismai ir KT, jie griežtai susaistyti visų asmenų lygybės prieš įstatymus reikalavimo. Tai rodo, kad dabartinė Konstitucija turi daug conceptualių problemų, susijusių su žmogaus teisių apsauga bei jų įgyvendinimu, ir jai reikia „didelio remonto“, o gal ir naujos Konstitucijos, kuri būtų aiškiai orientuota į realiai įgyvendinamas žmogaus teises, į tiesioginės ir atstovaujamosios demokratijų sąveiką.

Tai viena žmogaus teisių problemų kryptis.

Vis dažniau teisės atskiriamos nuo pareigų

Kita žmogaus teisių raidos tendencija – tai asmens teisių vis dažnesnis atskyrimas nuo pareigų, o tai rodo, kad žmogaus teisių sampratoje plečiama individualizmo kompetencija socialumo siaurinimo sąskaita. Todėl žmogaus teisės ima prarasti savo autentiškąjį tapatumą ir kursto visuomenėje įvairaus pobūdžio destrukciją.

Tikroji žmogaus teisių paskirtis visuomenėje yra tokia: asmuo naudojasi teisėmis ne šalia visuomenės, bet visuomenėje ir todėl yra suvaržytas pareigos nepažeisti kito asmens teisių, t. y. išlaikyti savo elgesyje individualumo ir socialumo arba privataus ir bendrojo intereso pusiausvyrą. Pavyzdžiui, asmens individuali teisė skolintis atstovauja privačiam interesui, o pareiga gražinti skolą – bendrajam. Tokiai pusiausvyrai kaip tik ir įpareigoja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (1950 m.) 29 str. ir atitinkamai Lietuvos Konstitucijos 28 str.: „Įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo (...) nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių”.

Deja, žmogaus teisių teorijoje ir praktikoje matome besiformuojančią ar jau susiformavusią priešingą tendenciją – vis dažnesnį teisių atskyrimą nuo pareigų, o atskirtos nuo pareigų asmens teisės praranda savo tapatumą ir virsta savo priešybėmis – privilegijomis, agresyviais reikalavimais valstybei (kitiems piliečiams). Štai 2015 m. Graikijos premjerui Tsiprui teisė skolintis ir jos teisėtumas tapo nesaistoma pareigos gražinti skolą. O kreditoriai, tokios pareigos iš skolininko reikalaujantys, esą gina ne savo teisę į nuosavybę, o žemina graikų tautos orumą. Tuo būdu teisė skolintis norima pateikti kaip teisę neatlyginamai savintis kito asmens nuosavybę. Tokie situacijoje susipainioja vertybės: skolininkas, kaip svetimos nuosavybės grobstytojas, virsta auka, o nukentėjęsysis (kreditorius) – kito teisės pažeidėju. Ir tam labai autoritetingai pritariama: kreditoriaus reikalavimas vykdyti skolos gražinimo pareigą pasmerkiamas netgi graikų tautos 2015 m. liepos 5 d. referendumu (už skolos negražinimą balsavo 61,31 proc. graikų).

Meilė asmeninėms teisėms ir neapykanta pareigai

Bet tokia padidinta meilė asmeninėms teisėms ir tokia pat neapykanta pareigoms – tai ne individualus Graikijos atvejis. Tai jau Europos Sąjungos ir viso Vakarų pasaulio teisėje susiformavusi plataus masto teisių atskyrimo nuo pareigų, jų vertimo privilegijomis tendencija: užsienio valstybių pilietybę turintys lietuviai siekia teisės būti ir Lietuvos piliečiais, naudotis ir Lietuvos valstybės globa, bet atsisako pareigos išlaikyti tą globą teikiančią valstybę, o tokios pareigos reikalavimą vadina jų prigimtinės teisės į pilietybę pažeidimu. Tuo būdu jie dvigubos pilietybės reikalauja ne kaip teisės, o kaip privilegijos, nors vargu ar nežino, kad valstybė egzistuoja tik tiek, kiek piliečiai ją išlaiko ir gina.

Dizaineriu save vadinantis asmuo viešojoje erdvėje pareigą tarnauti savo šalies kariuomenėje, ginti savo ir savo krašto laisvę taip pat laiko ne būdu garantuoti savo

laisvę, o neteisėtu valstybės kėslu „iščiulpti iš asmens paskutinį kraują”. Ir ragina jaunimą gintis nuo šios pareigos emigruojant.

Buvusio sveikatos apsaugos ministro V. Andriukaičio pasiūlytą tvarką, kad valstybės lėšomis studijavusieji mediciną būtų susaistyti pareigos baigę studijas trejus metus atidirbti Lietuvoje pagal valstybės paskyrimą, naujoji sveikatos apsaugos ministrė 2014 m. pasmerkė kaip pažeidžiančią asmens laisvo pasirinkimo teisę.

Taip asmeniui paliekama teisė laisvai rinktis darbo vietą, tarsi jis nieko iš valstybės (bendrapiliečių) nebūtų gavęs ir todėl nieko jai neskolingas. Teisė naudotis valstybės lėšomis yra, o grįžtamosios pareigos valstybei nėra. Šitaip viešai pakartojamas mūsų šauniosios bajorijos XVII-XVIII a. lozungas: “Viskas iš valstybės ir nieko valstybei”.

Blogoji laisvės absoliutizmo pusė

2015 m. prancūzų satyrinio savaitraščio “Charlie Hebdo” (prieš tai danų laikraščio „Jyllands Posten”, 2005 09 30) žurnalistai manė turį teisę į žodžio ir spaudos laisvę (leidimą laisvai rašyti ir piešti ką nori), ir naudodamiesi šia teise jautėsi nesaistomi pareigos nesityčioti iš kitos civilizacijos žmonių religinių įsitikinimų (nevaizduoti musulmonų pranašo Mahometo karikatūriškai). Į pareigą šiuo atveju žiūrima kaip į nežinia ką reiškiančią, arba kaip į neteisėtai ribojančią spaudos laisvę. Bet jei spaudos laisvė laisva ir nuo pareigos pripažinti kitos pusės teises, pareigos, kuri civilizuotoje visuomenėje vienintelė lemia visų asmens teisių santykinumą, tai, žinoma, nėra pagrindo taip mėstančiusius įtarti piktnaudžiavimu spaudos laisve, nes kur nėra pareigos, ten nėra ir teisės, o tik privilegijos ir piktnaudžiavimas teise.

Apie teisių absoliutinimo pasekmes liudija tai, kad Mahometo karikatūrų autoriaus Kurtas Westergaardas tapo pavojingas pats sau – buvo priverstas slapstytis nuo samdomų žudikų. Suabsoliutinęs savo žodžio ir spaudos laisvę (teisę sakyti, piešti ką nori), Kurtas Westergaardas pats “atsisakė” visų savo asmens laisvių ir teisių *in corpore*: teisės turėti nuolatinę gyvenamąją vietą, gyventi įprastą gyvenimą, rodytis viešumoje, saugiai jaustis, – žodžiu, pavertė save kaliniu be pagrindinių teisių, bet su absoliučia žodžio (spaudos) laisve.

Pareigos vykdymas, šimtmečiais buvęs vienintelis būdas legalizuoti asmens subjektines teises (taip pat ir teisę skolintis), kurti asmens socialumą, palaikyti mainų santykiuose tarpusavio pasitikėjimą ir santarvę, dabar, pasirodo, gali ne aukštinti, bet „žeminti” pareigos vykdytoją, pažeisti jo „teises”, susilaukti netgi visuotinio tautos pasmerkimo. Pareigų vykdymą norima priskirti ir prie etiniu, psichologiniu požiūriu nepatrauklių, asmenybės silpnumą reiškiančių savybių: pareigas vykdo tik bailiai (internetinė informacija). Lietuva per ekonominę krizę mėgino siaurinti savo gyventojų teisę vartoti tik tam, kad sukauptų finansinių galių prisidėti užtikrinant Graikijos teisę plėsti vartojimą, neproporcingą jos pareigų vykdymu susikuriamam gėriui.

Teisės ir sociologijos mokslų teisių atsiskyrimas nuo pareigų yra pasmerktas beveik visuotinai. Australų prof. W. N. Hohfeldas šį teisių ir pareigų išsiskyrimą vadina „pavojuingo požiūriu“, nes asmenys, besinaudojantys teisėmis, bet vengiantys pareigų, jo nuomone, „negali domėtis kitų žmonių teisėmis ir laisvėmis“.

Pasak čekų teisininko V. Kubešo, „neįmanoma ilgai gyventi žmonišką gyvenimą tokiame pasaulyje, kuris neigia pareigas ir dėl to praranda savo vertę“. Poetas Justinas Marcinkevičius pareigą vadino vieninteliu keliu, vedančiu į žmogų (Komjaunimo tiesa, 1975 m.).

Iš tiesų. Teisumo lygmens teisės yra tik abstraktus leidimas tapti žmogumi, o pareigos – realus tapimo žmogumi būdas.

Todėl teisių - pareigų vienovės ignoravimas yra ne šiaip teisės ignoravimas, bet ir kėsinimasis į pačią socialinę, civilizacinę žmogaus prigimtį, tai kelias į vertybių sumaištį ir socialinį konfliktą.

Tokiomis sąlygomis neturėtų stebinti tokie faktai, kai 77 žmonių gyvybių viešpačiu save laikančiam Breivikiui leidžiama spręsti dešimčių žmonių gyvybės klausimą nerizikuojant savo teise į gyvybę, Švedijos karalienė Silvija, 2011 m. lankydama Lukiškių kalėjime iki gyvos galvos nuteistą žudiką, dovanoja jam kompiuterį, bet nepasiteirauja, ar jo aukos vaikai turi kompiuterį.

Naujasis popiežius Pranciškus 2015 04 03 Didžiojo ketvirtadienio vakarą plovė ir bučiavo kojas dvylikai Romos kalėjimo kalinių laisvai interpretuodamas Šv. Rašto liudijimą. Pagerbtiniais nelaimėliais ir šį kartą pasirinkti ne elgetos, ne sunkūs ligoniai, ne nusikaltimų aukos, o nelaimėliai - kaliniai, tokiais tapę dėl savo nusikaltimo (agresijos prieš artimą).

Teisių pirmavimo prieš pareigas sąlygomis dėmesys ir gailestingumas pirmiausiai rodomas agresyviesiems, t.y. tiems nelaimėliams, kurie tokiais tapo dėl savo padaryto nusikaltimo, o ne tiems, kuriuos nelaimėliais pavertė pirmųjų nusikaltimas.

Kriminalinis teisinis apskrumas

Šiame teisių aukštinimo ir pareigų vengimo kelyje šiuolaikinis pasaulis yra pasiekęs bene didžiausią profesionalumą, techninį apskrumą ir kriminalinį verslumą. Tai aukštos kvalifikacijos žinios, kaip pasiskolinus negražinti skolų, kaip naudojantis teise imtis verslo, nuslėpti pajamas ir nemokėti mokesčių, kaip atgauti pridėtinės vertės mokesťį, kaip išradingiau paslėpti kontrabandines prekes, ypač narkotikus, kaip lobistų pagalba išsireikalauti iš parlamentų priimti fizinių asmenų bankroto įstatymą – teisę neatlyginamai savintis kreditorių nuosavybę, kaip išgauti iš valstybės kuo didesnes motinystės pašalpas sudarant su darbdaviais apgaulingas sutartis dėl fiktyvaus atlyginimo pakėlimo, kaip išvilioti pinigus iš patiklių asmenų pažadant už kyšį atleisti nuo teisinės atsakomybės jų artimuosius, neva padariusius teisės pažeidimą (tokia pagrindinė telefoninių sukčių sėkmės priežastis), kaip rafinučiau prekiauti valdžios įgaliojimais, kaip padarius

nusikaltimą išvengti atsakomybės dangstantis žmogaus teisėmis, trukdančiomis teisėsaugos pareigūnams rinkti įkalčius, kaip siekti įkalinimo įstaigose didesnio komforto nei tas, kurį sugeba susikurti teisei lojalus, bet minimalią algą gaunantis pilietis ir t.t.

Žinoma, teisinėje socialinėje valstybėje yra nemaža teisėtų atvejų, kai asmens teisės į jam būtiną gerį nėra saistomos pareigų tą gerį susikurti. Tai atvejai, kai asmenys objektyviai nepajėgia vykdyti pareigų: vaikai, bedarbiai, neįgalūs asmenys. Bet ir čia išlieka ta pati teisių - pareigų priklausomybė, besiskirianti tik tuo, kad tokių asmenų teises garantuojančias pareigas, jų vykdymą perima tėvai, valstybė ar visuomenė.

Todėl teisinėje valstybėje socialinis stabilumas ir žmogaus teisių apsauga yra palaikomi derinant teisę su solidarumo ir subsidiarumo principais. Ši išimtis iš taisyklės tik sustiprina pačią taisyklę, kad žmogus pats yra savo likimo kalvis ir kad jo civilizuotas gyvenimas visų pirma remiasi teisių ir pareigų neatskiriama priklausomybe, be kurios nėra ilgalaikės santarvės ir sugyvenimo.

Pranešimas konferencijoje Seime Visuotinei žmogaus teisių deklaracijai paminėti 2016 m. gruodžio 12 d.

LR Seimo Pirmininkas Viktoras Prancietis ir konferencijos rengėjai Seimo Konstitucijos salėje

AR ŽMOGAUS TEISĖS TĖRA ILIUZIJOS?

Gruodžio 12 d. Visuotinei žmogaus teisių deklaracijai paminėti Lietuvos Respublikos Seimo žmogaus teisių komitetas ir Lietuvos žmogaus teisių gynimo asociacija surengė konferenciją „Žmogaus teisės Lietuvoje: gerovė ar jos iliuzija?“. Konferencijos atidaryme dalyvavo ir jos dalyvius pasveikino Seimo pirmininkas Viktoras Prancietis, pranešimus skaitė M. Romerio universiteto prof. habil. dr. Alfonsas Vaišvila, Lietuvos žmogaus teisių gynimo asociacijos pirmininkas Romualdas Povilaitis, advokatas Eriks Pavlovičius, habil. dr.

Vladas Vilimas, Lietuvos žmogaus teisių koordinavimo centro atstovas Vytautas Budnikas, dimisijos pulkininkas, doc. dr. Algimantas Vilkaitis.

Konferencija priėmė rezoliuciją.

Skulptoriaus Vlado Kančiausko
KRANTO GALERIJA

DRUGELIS

Granitas, marmuras ir ploiruotas plienas h-3 m

DIDYSIS XX A. LIUDININKAS

Marmuras, plienas, h-2 m

SĖKLA

Smiltainis, h-3 m

RŪTA

Granitas, poliruotas plienas, h-3 m

ŠACHMATŲ STALAS

Marmuras, h-120 cm.

„KRANTO GALERIJA“ „JŪROS GYVŪNAI“

